

TOŻSAMOŚĆ
NARODOWA

W PROCESIE EDUKACJI SZKOLNEJ

Kształtowanie tożsamości narodowej uczniów klas IV-VI szkół podstawowych Raport z badań empirycznych.

IBE

INSTYTUT
BADAŃ
EDUKACYJNYCH

NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA

Autor: Robert Zieliński

Redakcja merytoryczna: dr hab. Radosław Kossakowski

Recenzent: dr hab. Radosław Kossakowski

Projekt okładki: Anna Nowak

Przygotowanie do publikacji: Studio DTP Academicon | dtp.academicon.pl | dtp@academicon.pl; **redakcja językowa:** Monika Pecyna, **skład i łamanie:** Marta Szajdzińska

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2024

ISBN: 978-83-68313-10-9

Wzór cytowania:

Zieliński, R. (2024). *Kształtowanie tożsamości narodowej uczniów klas IV–VI szkół podstawowych. Raport z badań empirycznych*. Instytut Badań Edukacyjnych.

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa” nr projektu NdS/552403/2022/2022, kwota dofinansowania 1 754 894,25 zł, całkowita wartość projektu 1 754 894,25.

Egzemplarz bezpłatny

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
1. Ogólne założenia metodologiczne	5
1.1. Dobór próby	7
1.2. Charakterystyka badanej grupy uczniów klas IV–VI	13
1.3. Główne pytania i założenia badawcze dotyczące dzieci w klasach IV–VI	14
2. Prezentacja wyników badań empirycznych	19
2.1. Wyznaczniki polskości w opinii uczniów klas IV–VI	19
2.2. Zainteresowanie własnym regionem	49
2.3. Wartości i postawy społeczne w budowaniu patriotyzmu w opinii uczniów klas IV–VI	60
2.4. Wpływ szkoły na tożsamość narodową	85
2.4.1. Formy upowszechniania działalności patrona szkoły	98
2.5. Publiczne celebrowanie świąt narodowych	105
2.6. Analiza podziału na grupy swoje i obce w percepcji uczniów klas IV–VI ...	123
Zakończenie	134
Bibliografia	145
Aneks	148

WSTĘP

Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznymi przemianami społecznymi, kulturowymi i technologicznymi, które wpływają na wszystkie aspekty życia, w tym na proces edukacji. W obliczu tych zmian kształtowanie tożsamości narodowej uczniów staje się zadaniem niezwykle istotnym i jednocześnie wymagającym odpowiedniego podejścia pedagogicznego. Tożsamość narodowa stanowi fundament, na którym opiera się poczucie przynależności, zrozumienie dziedzictwa kulturowego oraz rozwijanie postaw patriotycznych.

Raport „Kształtowanie tożsamości narodowej uczniów klas IV–VI szkół podstawowych” ma na celu zbadanie, w jaki sposób szkoły podstawowe w Polsce realizują ten ważny aspekt edukacji. Skupia się on na analizie programów nauczania, metod dydaktycznych, a także na roli nauczycieli i rodziców w procesie budowania tożsamości narodowej wśród dzieci w wieku 10–12 lat. Niniejszy raport ma również na celu wskazanie najlepszych praktyk oraz zaproponowanie rekomendacji, które mogą pomóc w skuteczniejszym kształtowaniu tożsamości narodowej uczniów. Chcę, aby poprzez analizę obecnych działań edukacyjnych i ich efektywności raport ten przyczynił się do podniesienia jakości edukacji patriotycznej i kulturowej w polskich szkołach podstawowych. W kontekście globalizacji i wielokulturowości umiejętne kształtowanie tożsamości narodowej staje się kluczowe dla zachowania i promowania polskiego dziedzictwa oraz dla budowania społeczeństwa opartego na wartościach takich jak tolerancja, szacunek dla innych kultur i poczucie wspólnoty. Wierzę, że przedstawione w raporcie analizy i wnioski będą cennym źródłem informacji dla nauczycieli, rodziców, decydentów edukacyjnych oraz wszystkich zainteresowanych tematyką edukacji narodowej.

1. OGÓLNE ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Projekt *Tożsamość narodowa w procesie edukacji szkolnej* ma na celu dogłębną analizę procesu formowania się i kształtowania postaw patriotycznych oraz identyfikacji narodowej wśród młodych Polaków. Jednym z kluczowych celów szczegółowych jest zrozumienie metod, jakie stosują nauczyciele w procesie kształtowania postaw uczniów względem tożsamości narodowej. Kolejnym aspektem projektu jest analiza samych postaw uczniów oraz sposobów ich kształtowania, zarówno w szkołach podstawowych, jak i ponadpodstawowych. Projekt obejmuje też badanie czynników wpływających na postawy patriotyczne oraz formowanie tradycji kulturowych związanych z wizerunkiem narodowym na poziomie lokalnym. Istotnym elementem analizy jest również klasyfikacja trudności komunikacyjnych w przekazie treści edukacyjnych dotyczących tożsamości narodowej w relacji między nauczycielem a uczniem. Ponadto projekt zakłada naukową interpretację wyników badań oraz ich upowszechnianie, w celu pobudzenia dyskursu naukowego na temat kształtowania postaw dotyczących tożsamości narodowej w Polsce.

W projekcie przeprowadzono kompleksowe badania oparte na metodzie ilościowej z zastosowaniem techniki CAWI (Computer Assisted Web Interview). Zakłada ona prowadzenie badań ankietowych przez Internet. Respondenci wypełniają ankietę on-line, a wpisywane przez nich odpowiedzi automatycznie zapisują się w bazie danych. W tym wypadku wsparciem było narzędzie LimeSurvey, czyli specjalistyczny program do tworzenia i przesyłu kwestionariuszy ankiet wskazaną drogą. Dlaczego postanowiliśmy skorzystać z tej techniki?

Ciągły rozwój technologiczno-informatyczny daje możliwości dotarcia do wybranej grupy respondentów w znacznie szybszym czasie niż przy użyciu

tradycyjnych metod, takich jak np. PAPI (Paper & Pen Personal Interview). Ponadto metoda oszczędza czas zarówno badaczy, jak i respondentów. W tej sytuacji badani przeznaczali swój czas wyłącznie na uzupełnienie kwestionariusza ankiety. W zależności od grupy badawczej, do której ankietowane osoby należały (dyrektorzy szkół, nauczyciele, uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych), czas ten różnił się ze względu na specyfikę i długość pytań.

Dodatkowo tego typu forma badań daje respondentom większe poczucie anonimowości, co mogło przełożyć się na bardziej rzetelne i szczere udzielanie odpowiedzi.

Przygotowany przez zespół projektowy skrypt pozwala na kontrolę przebiegu procesu badawczego. Zaprojektowane w programie LimeSurvey odgórne reguły przejścia pozwoliły na płynne wypełnianie kwestionariusza. Respondent nie miał możliwości pominąć żadnego pytania, ponieważ wyświetlały mu się one w odpowiedniej kolejności. Nie mógł też przejść do następnych pytań bez zaznaczenia odpowiedzi na wcześniejsze. Technika ta jest popularna zarówno w badaniach akademickich, jak i marketingowych, ponieważ jest jedną z najtańszych w realizacji. Dane same zapisują się w przeznaczonym do tego programie, co zdecydowanie skraca czas obróbki uzyskanych informacji oraz eliminuje ryzyko popełnienia błędu przez osobę wpisującą dane. Bardzo szybko można je eksportować do dowolnych arkuszy kalkulacyjnych.

Jak w każdej technice, tak i w tej można doszukać się wad. Jedną z nich jest brak możliwości weryfikacji, czy ankietę wypełniły osoby reprezentujące próbę. Przyjęto regułę zaufania do dyrekcji i nauczycieli szkół, którzy zachęcali do wypełniania ankiet odpowiednią grupę uczniów.

1.1. Dobór próby

Do wszystkich modułów (grup badanych) badań ilościowych zastosowano dobór probabilistyczny (losowy), warstwowy. Polega on na podziale całej populacji generalnej na tzw. warstwy i dokonaniu bezpośredniego losowania niezależnych prób w obrębie każdej warstwy. Podział populacji na warstwy musi być przeprowadzony w taki sposób, aby każdy element wchodził tylko do jednej warstwy i znajdował się w jednej z nich. Same warstwy powinny być jednorodne i różnić się między sobą istotnie. Wyróżnia się trzy rodzaje doboru losowania warstwowego: dobór proporcjonalny, nieproporcjonalny i optymalny (Włodzimierz W. Skarbek, 2013).

W przypadku badań zrealizowanych w ramach naszego projektu, ze względu na zróżnicowaną liczbę szkół w każdym województwie, zastosowano podział całej populacji generalnej na warstwy (w tym wypadku warstwą jest województwo, czyli wzięto pod uwagę 16 warstw) i dokonano bezpośredniego losowania szkół poprzez dobór proporcjonalny. Dobór proporcjonalny został obliczony za pomocą średniej arytmetycznej, z uwzględnieniem błędu maksymalnego 5%, który informuje nas o tym, jaką poprawkę powinniśmy przyjąć.

Zarówno dobór proporcjonalny w pierwszym losowaniu, jak i dalsze etapy dolosowania wzięto z operatów opartych na bazach danych *Zestawienia szkół na poziomie jednostkowym SIO 2021–2022*. Zestawienia tego typu są dostępne w Systemie Informacji Oświatowej i/lub w bazach danych właściwego ministerstwa (MEN). Bazy danych zawierały 22 488 wszystkich szkół.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, iż w roku szkolnym 2022/2023 w Polsce do 14,1 tys. szkół podstawowych uczęszczało 3,1 mln uczniów, z tego 5,9 tys. w miastach i 8,2 tys. na wsi. W szkołach funkcjonujących w miastach uczyło się 2,0 mln uczniów, a na wsi 1,1 mln. W roku szkolnym 2022/23 w Polsce działało 6,8 tys. szkół średnich dla młodzieży, włączając w to szkoły specjalne, gdzie ogółem uczyło się 1671,2 tys. uczniów. W poprzednim roku szkolnym liczba ta wynosiła 1547,6 tys. W 2398 liceach ogólnokształcących dla młodzieży naukę pobierało

726,4 tys. uczniów, z czego większość stanowiły dziewczęta (62,7%), podczas gdy do 1861 techników uczęszczało 711,1 tys. uczniów, z przewagą chłopców (61,0%). Z kolei do 1672 szkół branżowych I stopnia uczęszczało 195,1 tys. uczniów, z których 67,2% stanowili chłopcy. Kontynuowało naukę w 226 szkołach branżowych II stopnia 11,4 tys. uczniów, z czego 10,8 tys. w miastach i 0,5 tys. na wsi. Po raz pierwszy odnotowano 0,9 tys. absolwentów tych szkół, co stanowiło 0,3% ogółu absolwentów szkół średnich.

W placówkach edukacyjnych zatrudnionych było 512,1 tys. nauczycieli, licząc pełne etaty. Największą frakcję stanowili nauczyciele szkół podstawowych, reprezentujący 51,7% ogółu. Wśród pracowników kobiety dominowały w przedszkolach (99,1%) oraz szkołach podstawowych (83,2%), podczas gdy mężczyźni stanowili niemal połowę w szkołach artystycznych (42,4%) oraz branżowych szkołach I stopnia (41,1%). Przeważająca większość nauczycieli pełniła funkcję nauczyciela dyplomowanego (56,8%) (Główny Urząd Statystyczny, 2023).

Przed przystąpieniem do losowania założono na operat filtry w celu wyeliminowania szkół niepublicznych. Z tegoż operatu wylosowano publiczne szkoły podstawowe, licea ogólnokształcące i plastyczne, technika, branżowe szkoły I stopnia, które stanowią fundament naszych badań. W poniższej tabeli 1 przedstawiono rozkład liczby szkół wchodzących w skład próby, uwzględniając województwa.

Próba wynosi 378 szkół, przy założeniu:

- ▶ poziomu istotności: 95% (oznacza on, jak bardzo możemy być pewni uzyskanych rezultatów; $\alpha=0,95$ oznacza, że na 95%) (Andrzej Stanisławski, 2006);
- ▶ wielkości frakcji: 0,5 (jeżeli szacujemy, że badana cecha występuje w 60% populacji, należy podać 0,6; gdy nie znamy wartości, należy podawać 0,5).

Tabela 1. Rozkład liczby szkół wchodzących w skład próby na województwa

Województwo	Liczba szkół stanowiąca próbę
MAZOWIECKIE	47
MAŁOPOLSKIE	40
ŚLĄSKIE	39
WIELKOPOLSKIE	34
PODKARPACKIE	29
LUBELSKIE	26
ŁÓDZKIE	24
DOLNOŚLĄSKIE	23
POMORSKIE	20
KUJAWSKO-POMORSKIE	19
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	15
ŚWIĘTOKRZYSKIE	14
ZACHODNIOPOMORSKIE	14
PODLASKIE	13
OPOLSKIE	11
LUBUSKIE	10
Ogółem	378

- 1) Dobory liczby uczniów w poszczególnych klasach: w obszarze próby 378 szkół, w celu sprecyzowania minimalnej liczby uczniów, którzy powinni wypełnić kwestionariusz ankiety, dokonano obliczeń wskaźników proporcjonalności w oparciu o liczbę poszczególnych roczników uczniów w danym województwie.

Tabela 2. Liczba uczniów wchodzących w skład próby w rozkładzie na województwa

Rodzaj szkoły	Klasy	Województwa	Liczba uczniów w poszczególnych klasach
Szkola podstawowa	I-III	DOLNOŚLĄSKIE	77
		KUJAWSKO-POMORSKIE	56
		LUBELSKIE	56
		LUBUSKIE	28
		ŁÓDZKIE	63
		MAŁOPOLSKIE	101
		MAZOWIECKIE	164
		OPOLSKIE	24
		PODKARPACKIE	60
		PODLASKIE	31
		POMORSKIE	71
		ŚLĄSKIE	119
		ŚWIĘTOKRZYSKIE	30
		WARMIŃSKO-MAZURSKIE	38
		WIELKOPOLSKIE	104
		ZACHODNIOPOMORSKIE	44
		Ogółem	1066

Rodzaj szkoły	Klasy	Województwa	Liczba uczniów w poszczególnych klasach
Szkoła podstawowa	IV-VI	DOLNOŚLĄSKIE	77
		KUJAWSKO-POMORSKIE	58
		LUBELSKIE	57
		LUBUSKIE	28
		ŁÓDZKIE	64
		MAŁOPOLSKIE	99
		MAZOWIECKIE	160
		OPOLSKIE	24
		PODKARPACKIE	59
		PODLASKIE	31
		POMORSKIE	70
		ŚLĄSKIE	119
	VII-VIII	ŚWIĘTOKRZYSKIE	32
		WARMIŃSKO-MAZURSKIE	40
		WIELKOPOLSKIE	104
		ZACHODNIOPOMORSKIE	44
		Ogółem	1066
		DOLNOŚLĄSKIE	77
		KUJAWSKO-POMORSKIE	58
		LUBELSKIE	57
		LUBUSKIE	29
		ŁÓDZKIE	64
		MAŁOPOLSKIE	97
		MAZOWIECKIE	158
		OPOLSKIE	24
		PODKARPACKIE	60
		PODLASKIE	31
		POMORSKIE	71
		ŚLĄSKIE	117
		ŚWIĘTOKRZYSKIE	32
		WARMIŃSKO-MAZURSKIE	41
		WIELKOPOLSKIE	104
		ZACHODNIOPOMORSKIE	46
		Ogółem	1066

Rodzaj szkoły	Klasy	Województwa	Liczba uczniów w poszczególnych klasach
Szkola ponad- podstawowa	Licea, technika, szkoły branżowe	DOLNOŚLĄSKIE	74
		KUJAWSKO-POMORSKIE	58
		LUBELSKIE	61
		LUBUSKIE	28
		ŁÓDZKIE	65
		MAŁOPOLSKIE	100
		MAZOWIECKIE	154
		OPOLSKIE	25
		PODKARPACKIE	63
		PODLASKIE	33
		POMORSKIE	69
		ŚLĄSKIE	115
		ŚWIĘTOKRZYSKIE	33
		WARMIŃSKO-MAZURSKIE	41
		WIELKOPOLSKIE	102
		ZACHODNIOPOMORSKIE	45
		Ogółem	1066

- 2) Liczba nauczycieli dobranych do próby oparta jest na przedmiocie kierunkowym, którego uczą w szkole, uwzględniając także przedmioty, które są podstawowe. Należy mieć na uwadze, że w próbie znajdują się szkoły z małą liczbą uczniów (szkoły znajdujące się na wsiach, w osadach), gdzie przykładowo może być nie trzech, a tylko jeden nauczyciel języka polskiego. W tym wypadku zespół badawczy kierował się liczbą godzin poszczególnych przedmiotów, co analogicznie rodzi zapotrzebowanie na większą liczbę nauczycieli uczących danego przedmiotu. Szczegółowe informacje dotyczące badań empirycznych wśród nauczycieli będą zawarte w raporcie przedstawiającym analizy danych, które zebrano w tej grupie badawczej.

Tabela 3. Liczba nauczycieli wchodzących w skład próby na województwo

Przedmioty nauczane	Minimalna liczba ankiet na jedną szkołę do realizacji wśród nauczycieli
Język polski	3
Nauczanie wczesnoszkolne	2
Historia	2
Geografia	1
WOS, muzyka, plastyka	1
Pozostałe	2
Łącznie	11

- 3)** W badaniach metodą ilościową następnym modulem badawczym jest grupa dyrektorów. Przyjmujemy, że liczba dyrektorów, którzy powinni byli wypełnić ankietę, powinna odpowiadać liczbie szkół stanowiących próbę, czyli 378. Szczegółowe informacje dotyczące badań empirycznych wśród dyrektorów będą zawarte w raporcie przedstawiającym analizy danych, które zebrano w tej grupie badawczej.

1.2. Charakterystyka badanej grupy uczniów klas IV–VI

Powyższy materiał dotyczący doboru próby przedstawia rozbieżność na moduły (grupy) badanych, w których były przeprowadzane badania. W niniejszym raporcie skupiamy uwagę na drugim module badań metodą ilościową, czyli na badaniach przeprowadzonych w klasach IV–VI szkół podstawowych. Badania ilościowe zostały przeprowadzone w okresie marzec–czerwiec 2023 roku i były prowadzone równolegle we wszystkich badanych grupach, tj. wśród najmłodszych uczniów (I–III), uczniów klas IV–VI, VII–VIII i szkół ponadpodstawowych, a także wśród nauczycieli i dyrektorów (grono pedagogiczne).

Zebrany materiał badawczy wskazuje, iż w badaniach empirycznych wzięło udział 2001 uczniów, w tym 49,4% dziewcząt (988) i 50,6% chłopców (1013). Przy czym 27,7% (555 uczniów) reprezentowało klasy IV, 35,3% (707 uczniów) – klasy II i 36,9% (739 uczniów) – klasy VI. Największy procentowy udział w badaniu mieli uczniowie z wsi/osad (67,6%), następnie miast do 50 tys. mieszkańców (14,8%), od 50 tys. do 100 tys. (10,1%), powyżej 500 tys. (3,0%), od 100 tys. do 250 tys. (2,7%) i od 250 tys. do 500 tys. (1,7%). Analizując liczbę uczniów klas IV–VI w rozkładzie na województwa, zauważa się, że największy udział uczniów zaznaczył się z województwa dolnośląskiego, wynosząc 13,9%. Kolejnymi województwami z wysokim udziałem są: lubelskie (11,3%), pomorskie (11,3%), mazowieckie (10,7%), podkarpackie (9,2%), świętokrzyskie (9,4%), łódzkie (7,0%) oraz małopolskie (5,3%). Mniejsze wartości procentowe odnotowano w województwach: śląskim (4,6%), zachodniopomorskim (4,4%), warmińsko-mazurskim (4,0%) oraz wielkopolskim (3,0%). Niski udział uczniów dotyczył województw: opolskiego (2,0%), podlaskiego (1,6%), lubuskiego (1,0%) i kujawsko-pomorskiego (0,9%).

1.3. Główne pytania i założenia badawcze dotyczące dzieci w klasach IV–VI

Badanie ma na celu zrozumienie różnych aspektów tożsamości narodowej wśród uczniów, co pozwala również na lepsze zrozumienie ich postaw i wartości. W ankiecie zawarto pytania, które można skategoryzować w następujący sposób:

- ▶ Poczucie tożsamości: Kim przede wszystkim czujesz się: Polką/Polakiem, Europejką/Europejczykiem, uczniem/uczennicą, człowiekiem, obywatelką/obywatelem świata, synem/córką? To pytanie pomoże zidentyfikować, jakie tożsamości dominują w świadomości uczniów, co jest kluczowe dla zrozumienia ich przynależności społecznej i kulturowej.
- ▶ Charakterystyka typowego Polaka: Czym według Ciebie powinien charakteryzować się typowy Polak? Czy są to takie cechy, jak polskie obywatelstwo,

bycie katolikiem, polskie nazwisko, biały kolor skóry, urodzenie w Polsce, znajomość historii Polski, języka polskiego, oboje rodziców z Polski, osiągnięcia dla Polski, przestrzeganie polskich obyczajów, zamieszkanie w Polsce, znajomość hymnu, literatury i sztuki, czucie się Polakiem? Odpowiedzi na to pytanie pozwolą na określenie, jakie cechy są postrzegane jako kluczowe dla polskiej tożsamości, co jest istotne dla tworzenia programów edukacyjnych i integracyjnych.

- ▶ Podział na swoje i obce grupy: Kogo zaliczasz do swojej grupy, a kogo do obcej? Czy są to Arabowie, Białorusini, Czesi, Hindusi, Karaimi, katolicy, Litwini, Łemkowie, muzułmanie, Niemcy, Polacy, polscy Tatarzy, polscy Żydzi, prawosławni, Romowie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy, Węgrzy, Wietnamczycy? Analiza tych odpowiedzi umożliwi zrozumienie, jak uczniowie postrzegają różne grupy etniczne i religijne, co jest ważne dla promowania tolerancji i różnorodności.
- ▶ Przywiązanie do miejsca zamieszkania: Jak bardzo czujesz się przywiązany do miejsca zamieszkania? Poznanie stopnia przywiązania do miejsca zamieszkania może pomóc w ocenie lokalnego patriotyzmu i identyfikacji z regionem.
- ▶ Zainteresowanie regionem: Czy interesujesz się swoim regionem? To pytanie pozwala ocenić poziom zainteresowania lokalną kulturą i historią, co jest kluczowe dla rozwoju regionalnych inicjatyw edukacyjnych.
- ▶ Ocena wiedzy o regionie: Jak oceniasz swoją wiedzę na temat regionu, w którym mieszkasz? Ocena wiedzy uczniów o regionie pozwoli na identyfikację potrzeb edukacyjnych i rozwój programów nauczania skoncentrowanych na lokalnej historii i kulturze.
- ▶ Ważne wartości: Które z poniższych wartości są dla Ciebie ważne? Czy są to solidarność, altruizm, indywidualizm, patriotyzm, obywatelskość, szacunek

dla tradycji, interes narodowy, tolerancja, inne? Zrozumienie, jakie wartości są ważne dla uczniów, pozwoli na lepsze kształtowanie programów wychowawczych i społecznych.

- ▶ Częstotliwość rozmów o Polsce: Jak często poruszane są tematy dotyczące Polski w różnych grupach, takich jak rodzina, przyjaciele, znajomi, uczniowie, sąsiedzi, nauczyciele? Odpowiedzi na to pytanie pomogą ocenić, jak często i w jakich kontekstach dyskutowane są tematy związane z Polską, co jest istotne dla promowania narodowej świadomości.
- ▶ Uczestnictwo w rozmowach o Polsce: Jak często uczestniczysz w tych rozmowach? To pytanie pozwala zrozumieć zaangażowanie uczniów w dyskusje na temat Polski, co jest ważne dla oceny ich aktywności społecznej.
- ▶ Szkolne działania promujące tożsamość narodową: Jak często szkoła organizuje spotkania z osobami zasłużonymi dla Polski lub regionu, wyjęcia do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję, wycieczki mające na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju? Analiza tych działań pomoże ocenić, jak szkoły promują tożsamość narodową i jakie metody są najbardziej skuteczne.
- ▶ Formy upowszechniania działalności patrona szkoły: Jakie formy upowszechniania działalności patrona szkoły są realizowane? Czy są to konkursy, wycieczki, artykuły, wizyty w muzeach? Poznanie metod promowania działalności patrona szkoły pozwoli ocenić, które formy są najbardziej skuteczne i angażujące dla uczniów.
- ▶ Patriotyzm: W jakim stopniu zgadzasz się z różnymi znaczeniami patriotyzmu, takimi jak umiłowanie ojczyzny, szacunek dla symboli narodowych, udział w obchodach świąt narodowych, pamięć o bohaterach, pielęgnowanie tradycji, znajomość historii, dbanie o przekazywanie miłości do ojczyzny,

przestrzeganie prawa, udział w wyborach, gotowość do walki za ojczyznę, działania na rzecz okolicy, kibicowanie sportowcom, szacunek dla władz, uczciwe płacenie podatków, przeszkolenie wojskowe, religijne wychowanie dzieci, kupowanie polskich produktów? Odpowiedzi na to pytanie pomogą zrozumieć, jakie aspekty patriotyzmu są najważniejsze dla uczniów, co jest kluczowe dla kształtowania postaw obywatelskich.

- ▶ Waga świąt państwowych i narodowych: Czy święta państwowe i narodowe są dla Ciebie ważne? Jak je obchodzisz: w rodzinnym gronie, z przyjaciółmi, poprzez udział w wydarzeniach zbiorowych, religijnych? To pytanie pozwala zrozumieć, jak ważne są święta państwowe i narodowe dla uczniów oraz jak są one obchodzone, co może pomóc w planowaniu działań edukacyjnych i kulturalnych.
- ▶ Udział w obchodach świąt państwowych: Czy uczestniczyłeś w obchodach świąt państwowych w ciągu ostatnich 12 miesięcy? Odpowiedzi na to pytanie pozwolą ocenić aktywność uczniów w obchodach świąt państwowych, co jest ważne dla zrozumienia ich zaangażowania obywatelskiego.
- ▶ Potrzeba publicznego celebrowania świąt narodowych: Czy uważasz, że publiczne celebrowanie świąt narodowych jest potrzebne? Odpowiedź na pytanie pozwoli ocenić, jak uczniowie postrzegają potrzebę publicznego celebrowania świąt narodowych, co jest istotne dla planowania wydarzeń publicznych i edukacyjnych.

Badanie zakłada, że:

- ▶ Tożsamość narodowa kształtowana w szkołach jest istotnym elementem edukacji i ma wpływ na postawy uczniów.
- ▶ Istnieje różnorodność w postrzeganiu tożsamości narodowej, zarówno pod względem identyfikacji z narodem, jak i wartości, które są uważane za ważne.

- ▶ Szkoły odgrywają kluczową rolę w promowaniu wiedzy o historii, kulturze i tradycjach narodowych.
- ▶ Przywiązanie do miejsca zamieszkania oraz zainteresowanie regionem mogą wpływać na poczucie tożsamości narodowej.
- ▶ Uczniowie mają różne doświadczenia związane z obchodzeniem świąt państwowych i narodowych, co może wpływać na ich postawy patriotyczne.
- ▶ Częstotliwość i sposób prowadzenia rozmów na temat Polski w różnych środowiskach (rodzina, szkoła, media społecznościowe) mają znaczący wpływ na kształtowanie tożsamości narodowej.

2. PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH

2.1. Wyznaczniki polskości w opinii uczniów klas IV–VI

W literaturze przedmiotu zazwyczaj „wyznaczniki polskości” określane bywają jako „kryteria polskości”. Badania empiryczne na poruszany temat znajdują się w obszarze zainteresowań socjologów, pedagogów i badaczy interesujących się tożsamością zbiorową, przy czym należy zawęzić obszar zainteresowań do tożsamości narodowej: „Obok społecznie definiowanych wyznaczników przynależności do wspólnoty narodowej, można do niego zaliczyć również takie zagadnienia jak cechy przypisywane członkom własnego narodu (autostereotyp narodowy) i postawy wobec niego (patriotyzm), opinie na temat dumy i wstydu narodowego czy stosunek do innych narodów (badanie dystansu etnicznego, poczucie swojskości i obcości)” (Artur Wysocki, 2020, s. 191). Do wyznaczników polskości należą podstawowe elementy określane jako narodotwórcze, bazujące na etniczności, historii i kulturze narodu polskiego. Ważne dla kształtowania tożsamości narodowej jest przekazywanie przyszłym pokoleniom wartości historycznych, patriotycznych, religijnych, naukowych i artystycznych, które wpływają na ciągłość rozwoju społecznego oraz identyfikację z kulturą i dziedzictwem narodowym (Marta Nowakowska, 2020. Zob. Wojciech M. Hrynicki, 2014).

W badaniach koncepcja polskości może wydawać się „abstrakcyjnym pojęciem”, które zostało zinterpretowane i sprecyzowane przez badanych. W rzeczywistości odnosi się ono do psychologicznych aspektów oraz osobistych uczuć i przekonań jednostki, najczęściej jej indywidualnego stosunku do tego, co oznacza być Polakiem (Ewa Nowicka, Sławomir Nowicki, 2021, s. 114). W badaniach tożsamości narodowej uczniów klas IV–VI zastosowano pytanie z szeregowaniem alternatyw

(rangowanie). Od strony technicznej polega to na tym, że prosi się badanego o ponumerowanie lub uszeregowanie według pewnego przedstawionego mu kryterium wybranych wariantów (Leszek A. Gruszczyński, 2003, s. 59).

W tabeli 4 poniżej przedstawiono dane, które pokazują procentowy udział odpowiedzi na pytanie, kim przede wszystkim czują się badani. Największą grupą respondentów są osoby identyfikujące się jako Polacy/Polki, stanowiące 26,3% badanych, natomiast czujących się przede wszystkim człowiekiem jest 21,6% badanych uczniów. Następnie w kolejności jest grupa osób, które identyfikują się przede wszystkim jako synowie/córki (17,8%) oraz określających się jako uczniowie/uczennice (15,7%). W mniejszym stopniu ankietowani identyfikują się jako Europejczycy/Europejki (11,0%) lub jako obywatele/obywatelki świata (7,7%). Ogólnie rzecz biorąc, badani w większości identyfikują się z kategorią narodową (Polak/Polka), przy jednoczesnym znacznym udziale osób, które identyfikują się bardziej ogólnie jako „człowiek”. Można zatem zauważyć, że choć większość badanych odczuwa silne powiązania z narodową tożsamością, istnieje także znacząca grupa, która ceni sobie w wyższym stopniu jakość poczucia indywidualnego, że jest człowiekiem. Określenie to dla tej grupy uczniów stanowi fundament własnej tożsamości ponad wszystkie inne zasugerowane odpowiedzi.

Tabela 4. Kim przede wszystkim czuje się uczeń klasy IV–VI

Kim przede wszystkim czuje się uczeń klasy IV–VI	%
Polką/Polakiem	26,3
człowiekiem	21,6
synem/córką	17,8
uczniem/uczennicą	15,7
Europejką/Europejczykiem	11,0
obywatelką/obywatelem świata	7,7
Ogółem	100,0

Badania ankietowe przeprowadzane w Polsce wykazują, że fundamenty krajowej tożsamości, chociaż są stabilne i trwałe, mogą podlegać zmianom w dłuższej perspektywie czasowej. Te zmiany mogą wynikać zarówno z globalnych procesów, obserwowanych również w innych, nawet odległych geograficznie państwach, jak i być specyficzne dla danego regionu lub samej społeczności narodowej. Tożsamości narodowe są jednymi z najważniejszych tożsamości, jakimi ludzie się posługują, aby określić, do jakiej grupy należą. Ta perspektywa sprawia, że ludzie głównie identyfikują siebie i innych przez pryzmat przynależności narodowej. Dlatego też nie dziwi fakt, że tożsamość narodowa jest jednym z najczęściej badanych obszarów w dziedzinie socjologii narodu (Mateusz Grodecki, 2021, s. 34). W naszych badaniach poproszono uczniów klas IV–VI o wskazanie cech charakteryzujących „typowego Polaka / typową Polkę”. Jako miernik zastosowano skalę Likerta.

Najczęściej wybieranym wskaźnikiem było poczucie, że jest się Polakiem (49,2% wskazywało na odpowiedź „zdecydowanie tak”), następnie ważna jest również znajomość symboli narodowych, ponieważ 45% badanych zdecydowanie wskazywało na znajomość hymnu Polski, a 40,3% zdecydowanie na znajomość języka polskiego. Obywatelstwo (35,9% wybrało „zdecydowanie tak”) i miejsce urodzenia (21,1% – „zdecydowanie tak”) także są istotnymi kryteriami. Ponadto znajomość historii (18,3%), przestrzeganie tradycji i obyczajów (17,1%) oraz katolicyzm (14,1%) są wymieniane, w dalszej kolejności, jako cechy polskości. Następnie posiadanie polskiego nazwiska (13,6%) i pochodzenie rodziców z Polski (12,4%) również mogą należeć do elementów budujących tożsamość narodową. Znajomość literatury i sztuki (11,1%), biały kolor skóry (9,6%) i osiągnięcia na arenie międzynarodowej takie jak np. zdobycie Nagrody Nobla (4,6%) są uważane za mniej znaczące kryterium polskości.

Tabela 5. Kryteria polskości (charakterystyka typowego Polaka / typowej Polki)
(dane w %)

Kryteria polskości (charakterystyka typowego Polaka / typowej Polki)	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Czuć się Polakiem	49,2	38,8	5,7	2,0	0,7	3,6
Znać hymn Polski	45,0	43,6	6,0	2,5	0,6	2,4
Znać język polski	40,3	46,3	7,9	1,9	0,5	3,1
Mieć polskie obywatelstwo	35,9	45,5	10,1	3,4	0,7	4,3
Urodzić się w Polsce	21,1	31,8	16,8	19,8	4,5	5,9
Znać historię Polski	18,3	39,9	20,3	10,5	3,0	8,0
Mieszkać w Polsce	18,2	30,4	22,3	21,5	2,8	4,8
Przestrzegać polskich obyczajów	17,1	48,8	18,8	7,0	1,4	6,9
Być katolikiem	14,1	26,2	23,4	19,6	4,6	12,2
Mieć polskie nazwisko	13,6	27,2	19,7	26,3	4,8	8,4
Mieć oboje rodziców z Polski	12,4	19,8	23,9	31,6	6,0	6,3
Znać polską literaturę i sztukę	11,1	35,1	26,5	16,0	3,5	7,8
Mieć biały kolor skóry	9,6	18,7	20,0	31,3	12,4	8,0
Zrobić coś wielkiego dla Polski (np. Nagro- da Nobla, złoty medal etc.)	4,6	9,3	15,2	38,6	23,7	8,5

Po zsumowaniu odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „tak” zauważyć można, że we wskazanych w kafeterii elementach narodotwórczych nieznacznie dochodzi do roszad. Z analiz wynika, iż na pierwszym miejscu – według badanych uczniów – znajduje się znajomość hymnu Polski (88,6%), przed poczuciem, że jest się Polakiem/Polką (88,0%). Na trzecim miejscu znalazła się znajomość języka polskiego – 40,3% respondentów zaznaczających „zdecydowanie tak” i 46,3% „tak”, co daje łącznie 86,6%. Posiadanie polskiego obywatelstwa jest również uważane za istotne kryterium – 35,9% uczniów zaznaczających „zdecydowanie tak” i 45,5% „tak”. Oznacza to, że 81,4% ankietowanych uważa obywatelstwo polskie za ważne. Kolejną cechą, chociaż mniej istotną, jest urodzenie się w Polsce. Tylko 52,9% respondentów uznaje to za ważne, co pokazuje, że miejsce urodzenia nie jest tak kluczowe jak inne cechy. Natomiast najniżej w wymienionych kryteriach jest „posiadanie białego koloru skóry” lub „dokonanie czegoś wielkiego dla kraju” (28,3% i 13,9%).

Na podstawie tych wyników można rekomendować, aby edukacja w zakresie tożsamości narodowej skupiała się na rozwijaniu poczucia przynależności, znajomości hymnu oraz języka polskiego. Ważne jest także, aby uwzględniać różnorodność i unikać stereotypów dotyczących cech fizycznych oraz religii. Warto również promować działania na rzecz kraju, które są dostępne dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich miejsca urodzenia czy osiągnięć, co może zachęcać do obywatelstwa aktywnego.

Uwzględniając analizy opierające się na korelacjach bazujących na cechach demograficzno-społecznych (płeć, klasa, do której uczęszczają badane dzieci, uczestnictwo w organizacji, np. ZHP lub różnego rodzaju wolontariacie, wielkość miejscowości i województwo), które budują zmienne niezależne, w odniesieniu do kryteriów narodotwórczych (polskości, tożsamości narodowej), należy wyjaśnić, że wszelkie tabele prezentujące dane zostały umieszczone w aneksie ze względu na objętość danych statystycznych. W celu uproszczenia i prezentacji danych dokonano zsumowania odpowiedzi pozytywnych („zdecydowanie tak” i „tak”) albo negatywnych („zdecydowanie nie” i „nie”). Dane dotyczące poczucia polskości w kontekście płci wskazują na niewielką różnicę między odpowiedziami dziewcząt

i chłopców. Wartość wynosi 89,7% dla dziewcząt i 88,3% dla chłopców. Jeśli chodzi o edukację, osoby z klasy IV prezentują najwyższy poziom poczucia polskości (90,7%), podczas gdy klasa VI wykazuje nieco niższy odsetek (87,1%). W kontekście przynależności do organizacji – osoby będące jej członkami mają minimalnie niższy poziom poczucia polskości niż te, które nie należą (odpowiednio 88,9% i 89%). Analiza miejsca zamieszkania ukazuje, że mieszkańcy wsi/osad (90%) i miast od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców wykazują najwyższe „poczucie polskości” (92,5%), podczas gdy osoby z miast powyżej 500 tys. mieszkańców prezentują najniższy odsetek (81,9%) [szczegóły: tabela aneksowa 1].

Analiza danych dotyczących poczucia bycia Polakiem/Polką w poszczególnych województwach pokazuje zróżnicowanie wyników. Najwyższe poczucie polskości występuje w województwach wielkopolskim (91,3%), zachodniopomorskim (91,2%), lubelskim (90,3%) oraz podlaskim (90,1%). Natomiast najniższy odsetek osób wskazujących na odpowiedź „poczucie bycia Polakiem” zaobserwowano w województwie kujawsko-pomorskim (68,3%), podkarpackim (83%) i małopolskim (84,9%). W kujawsko-pomorskim ponad 20% uczniów nie potrafiło na skali wskazać omawianego kryterium, zaznaczając odpowiedź „trudno powiedzieć”, a 10,9% wskazało „ani tak, ani nie”. Wyniki sugerują, że czynniki regionalne mogą mieć istotny wpływ na sposób, w jaki ludzie identyfikują się z narodowością, być może związane jest to z różnicami kulturowymi, historycznymi lub społecznymi w poszczególnych regionach [tabela aneksowa 2].

Badanie dotyczące znajomości hymnu polskiego jako istotnego kryterium tożsamości narodowej przynosi interesujące wnioski dotyczące różnic wśród uczniów klas IV–VI. Analiza danych wykazała, że zarówno uczennice, jak i uczniowie na porównywalnym poziomie uznają znajomość hymnu Polski za jedno z ważniejszych kryteriów, choć wynik ten jest nieznacznie wyższy wśród dziewcząt (88,8%) niż chłopców (88,3%). Uczniowie klasy V wskazują, iż znajomość hymnu jako kryterium „polskości” jest bardzo ważna, osiągając wynik na poziomie 90,3%. W porównaniu do tego uczniowie klasy IV osiągnęli nieco niższy wynik, wynoszący 88,4%. Natomiast uczniowie klasy VI wykazali najniższy poziom, określając

„znajomość hymnu” jako wskaźnik polskości, osiągając wynik na poziomie 87,2%. Te dane sugerują, że wiek uczniów może mieć wpływ na ich znajomość hymnu polskiego, przy czym uczniowie starszych klas wykazują tendencję do wyższego poziomu znajomości w porównaniu do ich młodszych kolegów i koleżanek. Dodatkowo członkostwo w organizacjach, takich jak ZHP czy wolontariat, wydaje się korzystnie wpływać na kryterium znajomości hymnu, ponieważ osoby należące do takich organizacji wykazują wyższy poziom znajomości (90,2%) w porównaniu do tych, które do nich nie należą (87,9%). Warto również zauważyć, że miejsce zamieszkania ma istotny wpływ na wybór omawianego kryterium tożsamości narodowej (polskości). Respondenci zamieszkujący mniejsze miejscowości, w tym wsie lub osady, wykazali wyższy poziom znajomości hymnu jako kryterium (89,1%) niż mieszkańcy większych miast, zwłaszcza tych powyżej 500 tys. mieszkańców (82,8%). Wyniki te sugerują, że środowisko miejskie może wpływać na poziom znajomości hymnu jako kryterium polskości, przy czym osoby zamieszkujące mniejsze społeczności mogą mieć większą świadomość narodową [tabela aneksowa 3].

Analiza danych dotyczących kryterium znajomości hymnu polskiego w poszczególnych województwach pokazuje minimalne zróżnicowanie wyników. Najwyższe poczucie polskości występuje w województwach wielkopolskim (95%), lubuskim (94,4%), mazowieckim (90,3%) oraz opolskim (93,1%). Natomiast najniższy odsetek uczniów wybierających odpowiedź dotyczącą znajomości hymnu zaobserwowano w województwach warmińsko-mazurskim (83,8), mazowieckim (83,9%) i kujawsko-pomorskim (84,2%). W dużej mierze w dwóch pierwszych województwach przyczyniło się do tego wskazanie odpowiedzi „ani tak, ani nie” na skali (warmińsko-mazurskie – 8,8%, a w mazowieckim – 8%). W kujawsko-pomorskim ponad 10% uczniów nie zdecydowało się sprecyzować odpowiedzi na skali, wskazując na odpowiedź „trudno powiedzieć”. Te wyniki sugerują, że czynniki regionalne mogą mieć istotny wpływ na sposób, w jaki ludzie identyfikują się z narodowością, być może związane jest to z różnicami kulturowymi, historycznymi lub społecznymi w poszczególnych regionach [tabela aneksowa 4].

Analiza pokazuje, że zarówno dziewczęta, jak i chłopcy wykazują aprobatę dla tej cechy tożsamości narodowej, którą jest znajomości języka ojczystego (odpowiednio 87,1% i 88,1%). Ponadto istnieją minimalne różnice w poziomie znajomości języka ojczystego, który stanowi wskaźnik kryterium polskości, w zależności od klasy uczniowskiej, gdzie uczniowie klasy IV wskazują na najwyższy poziom znajomości (89,6%), a uczniowie klas V i VI osiągają porównywalne wskazania, odpowiednio 87,5% i 86%. Jeśli chodzi o członkostwo w organizacjach, to badani, którzy do nich należą, wykazują nieco niższy poziom przekonania, jakoby znajomość języka polskiego stanowiła ważną cechę (86,9%), w porównaniu do tych, którzy do żadnej organizacji nie należą (87,7%). Ponadto miejsce zamieszkania również wydaje się mieć wpływ na omawiany atrybut. Respondenci zamieszkujący wieś lub osadę wykazują, iż znajomość języka ojczystego stanowi dla nich bardzo ważne kryterium (88,3%), podczas gdy mieszkańcy dużych miast, zwłaszcza tych powyżej 500 tys. mieszkańców, prezentują niższy poziom w stosunku do omawianego kryterium (80,3%) [tabela aneksowa 5]. Analizując procentowy rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem województw dotyczący omawianej cechy charakteryzującej typowego Polaka/Polkę, zauważamy, że najwięcej uczniów, bo 93,1% z województwa opolskiego, z pomorskiego – 91,5% i podlaskiego – 91,3% wskazywało na cechę dotyczącą znajomości języka polskiego. Natomiast najmniejsza grupa uczniów wskazała na nią z kujawsko-pomorskiego (78,5%) i warmińsko-mazurskiego (78,8%). W tych województwach wyraźnie widoczny odsetek odpowiedzi wskazanych przez uczniów był neutralny (12,5% w warmińsko-mazurskim i 10,8% w kujawsko pomorskim) lub brak było wskazania odpowiedzi na skali (10,8% w kujawsko-pomorskim). W pozostałych województwach odpowiedzi dotyczące cechy znajomości języka polskiego oscylowały w granicach 82–89%.

Analiza danych dotyczących posiadania polskiego obywatelstwa jako istotnego atrybutu tożsamości narodowej ukazuje różnice w postrzeganiu tego zagadnienia w zależności od różnych czynników demograficznych. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy wyrażają silne przekonanie co do znaczenia posiadania polskiego obywatelstwa, przy czym odsetek chłopców zgadzających się z tą opinią jest nieco wyższy (86,2%) niż dziewcząt (79,6%). W kontekście klasy uczniowskiej – uczniowie

klas V (83,1%) i VI (84,2%) wykazują wyższy poziom przekonania o ważności posiadania polskiego obywatelstwa w porównaniu do uczniów klasy IV (81%). Przynależność do organizacji społecznych wydaje się nieznacznie wpływać na to przekonanie, choć osoby niebędące członkami organizacji wyrażają nieco silniejsze przekonanie na ten temat (83,6%) niż członkowie (81%). Ponadto miejsce zamieszkania odgrywa istotną rolę, ponieważ mieszkańcy mniejszych miejscowości oraz miast o średniej wielkości wykazują silniejszą tendencję do przekonania o znaczeniu polskiego obywatelstwa w kontekście tożsamości narodowej w porównaniu do mieszkańców dużych miast [tabela aneksowa 7].

Te wyniki sugerują, że czynniki demograficzne mogą kształtować percepcję znaczenia obywatelstwa polskiego jako ważnego atrybutu tożsamości narodowej.

Analiza danych dotyczących postrzegania posiadania polskiego obywatelstwa jako istotnego atrybutu tożsamości narodowej w różnych województwach ukazuje zróżnicowanie opinii w zależności od regionu. Województwa takie jak opolskie (93,1%) i podlaskie (91,1%) charakteryzują się wysokim odsetkiem pozytywnych odpowiedzi, co wskazuje na silne przekonanie o znaczeniu posiadania polskiego obywatelstwa. Województwa takie jak kujawsko-pomorskie (63%) i śląskie (76,2%) prezentują niższy odsetek pozytywnych odpowiedzi, towarzyszy im jednak stosunkowo wysoki procent odpowiedzi neutralnych w województwie wielkopolskim (16,6%) oraz negatywnych w kujawsko-pomorskim (11% odpowiedzi „nie”). Te różnice mogą być wynikiem różnych kontekstów historycznych, kulturowych i społeczno-politycznych panujących w poszczególnych regionach Polski, które wpływają na sposób postrzegania polskiego obywatelstwa jako elementu tożsamości narodowej.

Z tabeli 9 (aneks) wynika, że chłopcy częściej niż dziewczęta uważają urodzenie w Polsce za istotne dla tożsamości narodowej. Spośród chłopców 26,8% odpowiedziało w tej kwestii „zdecydowanie tak”, a 30,1% „tak”. W przypadku dziewcząt wartości te wynoszą odpowiednio 19,0% i 35,0%. Neutralne stanowisko zajęło 15,6% respondentów obu płci, natomiast 20,0% dziewcząt i 19,0% chłopców uznało, że urodzenie w Polsce nie jest ważne.

Opinie różnią się także w zależności od klasy szkolnej. Uczniowie klas IV częściej przywiązują wagę do urodzenia w Polsce (28,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak”, 32,6% „tak”) niż uczniowie klas V i VI. W klasie V 22,5% uznało urodzenie w Polsce za ważne – udzielając odpowiedzi „zdecydowanie tak”, a 32,4% – „tak”. W klasie VI te wartości wynoszą odpowiednio 18,9% i 32,6%. Neutralne stanowisko zajęło od 12,5% do 17,9% uczniów, natomiast odsetek tych, którzy uznali, że urodzenie w Polsce nie jest ważne, wahał się między 18,6% a 19,8%.

Członkostwo w organizacjach takich jak ZHP czy wolontariat miało wpływ na postrzeganie tego kryterium. Członkowie organizacji uznali urodzenie w Polsce za ważne w 21,0% – odpowiedzi „zdecydowanie tak”, a 32,0% – „tak”, podczas gdy osoby nienależące do organizacji miały nieco wyższe wskaźniki – 23,7% „zdecydowanie tak” i 32,7% „tak”. W obu grupach neutralne stanowisko zajęło około 15% respondentów, a od 18,5% do 22,0% uznało, że urodzenie w Polsce nie jest ważne.

Wielkość miejscowości zamieszkania również wpływa na postrzeganie znaczenia urodzenia w Polsce. Mieszkańcy wsi i osad w 22,3% wskazali „zdecydowanie tak”, a w 32,8% – „tak”. W miastach do 50 tys. mieszkańców wartości te wynosiły odpowiednio 27,7% i 28,7%, natomiast w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców – 24,6% i 34,4%. Neutralne stanowisko zajęło od 14,6% do 27,8% respondentów, podczas gdy odsetek tych, którzy uznali, że urodzenie w Polsce nie jest ważne, wahał się od 11,8% do 20,8%.

Tabela 10 (aneks), dotycząca urodzenia w Polsce jako kryterium tożsamości narodowej, przedstawia znaczące różnice w podejściu mieszkańców różnych województw. W województwach takich jak mazowieckie (28,1% „zdecydowanie tak” i 28,5% „tak”), dolnośląskie (26,2% „zdecydowanie tak” i 36,9% „tak”) oraz świętokrzyskie (26,7% „zdecydowanie tak” i 28,0% „tak”) najwyższy odsetek respondentów uznaje urodzenie w Polsce za bardzo ważne kryterium tożsamości narodowej. Z kolei województwa: kujawsko-pomorskie (5,0% „zdecydowanie tak” i 15,8% „tak”), zachodniopomorskie (14,9% „zdecydowanie tak” i 24,3% „tak”) oraz

małopolskie (14,1% „zdecydowanie tak” i 39,0% „tak”) mają najmniejszy odsetek osób uznających to kryterium za istotne. W niektórych województwach, takich jak lubuskie (47,2% „nie”), kujawsko-pomorskie (31,7% „nie” i 10,9% „zdecydowanie nie”) oraz zachodniopomorskie (29,7% „nie” i 4,1% „zdecydowanie nie”), wysoki odsetek respondentów wyraża obojętność lub negatywne stanowisko wobec urodzenia w Polsce jako kryterium tożsamości narodowej. Ponadto województwa: kujawsko-pomorskie (15,8%), zachodniopomorskie (14,9%) oraz warmińsko-mazurskie (8,8%) charakteryzują się największym odsetkiem niezdecydowanych respondentów („trudno powiedzieć”). Te dane pokazują, że postrzeganie urodzenia w Polsce jako elementu tożsamości narodowej jest bardzo zróżnicowane i zależy od regionu, odzwierciedlając lokalne różnice kulturowe i społeczne.

Tabela 11 (aneks), dotycząca znajomości historii Polski jako kryterium tożsamości narodowej, ukazuje zróżnicowane podejście wśród różnych grup demograficzno-społecznych. Biorąc pod uwagę płeć, chłopcy częściej niż dziewczęta uważają, że znajomość historii Polski jest ważna: 24,6% chłopców odpowiedziało „zdecydowanie tak” i 38,4% „tak”, podczas gdy wśród dziewcząt te wartości wynoszą odpowiednio 14,7% i 40,0%. Chłopcy również rzadziej deklarują brak zdania na ten temat (5,5% w porównaniu do 8,1% dziewcząt). Uczniowie klas IV najczęściej uważają znajomość historii Polski za ważną – 22,6% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 42,1% „tak”. W klasach V i VI te wartości są nieco niższe: w klasie V wynoszą odpowiednio 19,5% i 38,6%, a w klasie VI – 17,6% i 37,5%. Osoby należące do organizacji takich jak ZHP czy wolontariat częściej uważają znajomość historii Polski za istotną (19,0% „zdecydowanie tak” i 41,7% „tak”) w porównaniu do osób nienależących do żadnej organizacji (20,0% „zdecydowanie tak” i 38,2% „tak”). Pod względem wielkości miejscowości zamieszkania – wśród mieszkańców wsi i osad najwyższy odsetek respondentów uważa znajomość historii Polski za ważną: 19,3% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 40,9% „tak”. W miastach do 50 tys. mieszkańców 21,3% respondentów odpowiedziało „zdecydowanie tak” i 33,8% „tak”. W miastach powyżej 500 tys. mieszkańców te wartości są niższe: 19,7% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 32,8% „tak”. Ogólnie w każdej grupie demograficzno-społecznej przeważa przekonanie, że znajomość historii Polski jest ważnym

elementem tożsamości narodowej, choć różnice w intensywności tego przekonania są zauważalne między różnymi grupami.

Tabela 12 (aneks) przedstawia wyniki dotyczące znajomości historii Polski w różnych województwach, wyrażone w procentach. Wśród województw lubuskie wykazuje najwyższy poziom znajomości – 28,3% respondentów odpowiadających „zdecydowanie tak” i 52,8% „tak”. Z kolei kujawsko-pomorskie ma najniższe wyniki, z jedynie 10,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 31,7% „tak”.

Większość województw pokazuje tendencję, w której dominują odpowiedzi pozytywne, a najwięcej osób ocenia swoją znajomość historii na poziomie „tak” lub „zdecydowanie tak”. Warto zwrócić uwagę na województwo kujawsko-pomorskie, gdzie aż 31,7% respondentów wybrało opcję „trudno powiedzieć”. Różnice regionalne są wyraźne; np. dolnośląskie i lubelskie mają zbliżone wyniki, z wysokim odsetkiem pozytywnych odpowiedzi. Natomiast w województwach wielkopolskim i małopolskim widoczne jest większe rozdrobnienie w odpowiedziach. Podsumowując, dane te wskazują na zróżnicowaną świadomość historyczną w Polsce, co może mieć istotny wpływ na lokalne programy edukacyjne oraz inicjatywy kulturowe. Ponadto można postawić tezę, iż wpływ zaborców przez ponad 123 lata ma znaczenie, które rzutuje na funkcjonowanie społeczeństwa do czasów współczesnych.

Zróżnicowana świadomość historyczna w Polsce, wynikająca z odmiennych doświadczeń pod zaborami, stanowi istotne wyzwanie dla programów edukacyjnych i inicjatyw kulturowych. To zróżnicowanie wpływa na postrzeganie tożsamości narodowej, priorytetów społecznych, a nawet relacji międzyludzkich. Długotrwałe panowanie zaborców pozostawiło głęboki ślad na polskich ziemiach. Polityka asymilacji prowadzona przez Prusy, Rosję i Austrię miała na celu zatarcie tożsamości narodowej i podporządkowanie Polaków. Doprowadziło to do powstania zróżnicowanych grup etnicznych i religijnych, nierównego rozwoju gospodarczego i społecznego, a także traumy utraty państwowości. Doświadczenia te miały i nadal mają znaczący wpływ na współczesne polskie społeczeństwo. Różnice w mentalności, poglądach politycznych pomiędzy mieszkańcami różnych regionów

Polski często wiąże się z odmiennymi dziejami tych terenów pod zaborami. Budowanie spójnego społeczeństwa polskiego w obliczu tego dziedzictwa stanowi wyzwanie. Konieczne jest wypracowanie wspólnej narracji historycznej, która uwzględniałaby doświadczenia wszystkich grup etnicznych i religijnych. Ważne jest również promowanie tolerancji i wzajemnego szacunku dla różnorodności. Należy mieć na uwadze, że wpływ zaborów nie był jedynym czynnikiem kształtującym współczesną Polskę. Istotną rolę odegrały również inne wydarzenia historyczne, takie jak II wojna światowa i okres komunizmu. Analiza wpływu zaborów powinna być prowadzona z uwzględnieniem szerszego kontekstu historycznego, aby uniknąć uproszczeń i stereotypów. Kluczowe aspekty wpływu zaborców to:

- a)** polityka asymilacji i jej długofalowe konsekwencje: germanizacja, rusyfikacja i osłabianie wpływu Kościoła katolickiego;
- b)** nierówny rozwój gospodarczy i społeczny: dysproporcje w poziomie życia, dostępie do edukacji i możliwościach zatrudnienia;
- c)** trauma utraty państwowości i walka o odzyskanie niepodległości: poczucie krzywdy i niesprawiedliwości mieszące się z dumą z bohaterskiej walki przodków;
- d)** kształtowanie się odrębnych tożsamości regionalnych: zróżnicowanie mentalności, poglądów politycznych, tradycji i gwar;
- e)** wyzwania dla budowania spójnego społeczeństwa: konieczność wypracowania wspólnej narracji historycznej i promowania tolerancji.

Tabela 13 (aneks) przedstawia dane dotyczące preferencji odnośnie do zamieszkania w Polsce, uwzględniając różne cechy demograficzno-społeczne. Respondenci zostali zapytani o ustosunkowanie się do kryterium dotyczącego zamieszkania w Polsce. Analizując wyniki według płci, widzimy, iż wśród dziewcząt 16,8% zadeklarowało „zdecydowanie tak”, a 30,4% „tak”. Chłopcy wykazali wyższy odsetek

w odpowiedziach „zdecydowanie tak” (22,6%) oraz „tak” (32,6%). W przypadku klas uczniowie klasy IV w największym stopniu chcą mieszkać w Polsce – 23,7% odpowiedzi „zdecydowanie tak”, podczas gdy uczniowie klasy VI mieli tu najniższy odsetek (16,6%). Osoby należące do organizacji, takich jak ZHP czy wolontariat, zadeklarowały chęć mieszkania w Polsce w 18,5%, co jest niższym wynikiem w porównaniu do osób, które nie są członkami takich organizacji (20,2%). Analizując wyniki według wielkości miejscowości, widzimy, że respondenci z największych miejscowości (powyżej 500 tys. mieszkańców) wykazali najwyższy odsetek chęci zamieszkania w Polsce – 24,6% odpowiedzi „zdecydowanie tak”. W miastach do 50 tys. mieszkańców wskaźnik ten wyniósł 21,3%, a w mniejszych miejscowościach (wieś/osada) wynosił 19,1%. Z powyższych danych wynika, że chłopcy bardziej przychylają się do kryterium polskości dotyczącego zamieszkania w Polsce aniżeli dziewczęta. Młodsze dzieci (klasa IV) bardziej popierają omawiane kryterium w porównaniu do starszych uczniów. Osoby niezaangażowane w organizacje mają wyższy odsetek pozytywnych odpowiedzi, co sugeruje, że brak aktywności społecznej może przekładać się na silniejsze więzi z krajem. Najwyższe wskaźniki chęci zamieszkania w Polsce występują w największych miastach, co może wskazywać na większe poczucie przynależności w obszarach zurbanizowanych. Wnioski te podkreślają różnorodność w podejściu do zamieszkania w Polsce w zależności od cech demograficznych, co ma istotne znaczenie dla przyszłych działań edukacyjnych i społecznych.

W tabeli 14 (aneks) dokonano analiz preferencji dotyczących zamieszkania w Polsce w różnych województwach, co wyrażono w procentach. Respondenci mieli odpowiedzieć, czy chcą mieszkać w Polsce, a wyniki pokazują zróżnicowanie w odpowiedziach w zależności od regionu. Województwo dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo wysokim zainteresowaniem pozostaniem w Polsce – 23,1% osób odpowiadających „zdecydowanie tak” oraz 28,9% „tak”. Z kolei kujawsko-pomorskie ma najniższe wyniki, z jedynie 10,9% w obu kategoriach „zdecydowanie tak” i „tak”, a 31,7% respondentów odpowiedziało „ani tak, ani nie”. Lubelskie pokazuje większą chęć zamieszkania, z 17,5% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 35% „tak”, co sugeruje pozytywne nastawienie do życia w Polsce.

Natomiast w województwie lubuskim tylko 5,6% zadeklarowało „zdecydowanie tak”, a 46,3% osób odpowiedziało „nie”.

Pomorskie jest jednym z województw z najwyższym odsetkiem pozytywnych odpowiedzi, z 24,3% „zdecydowanie tak” oraz 34,6% „tak”, co wskazuje na silne poczucie przynależności. W śląskim sytuacja jest bardziej zróżnicowana, gdzie 20,9% odpowiedziało „zdecydowanie tak”, a 27,2% „ani tak, ani nie”. Z kolei warmińsko-mazurskie ma 12,5% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 40% „tak”, co sugeruje umiarkowane, ale stabilne zainteresowanie zamieszkaniem w Polsce. Dane pokazują znaczną różnorodność w podejściu do zamieszkania w Polsce w zależności od województwa, co może mieć istotne znaczenie dla lokalnych polityk społecznych i edukacyjnych.

Tabela 15 (aneks) prezentuje wyniki dotyczące przestrzegania polskich obyczajów, jako wskaźnika charakteryzującego „typowego Polaka”, z uwzględnieniem różnych cech demograficzno-społecznych. Respondenci zostali zapytani o swoje podejście do przestrzegania tradycji, a wyniki pokazują istotne różnice w odpowiedziach w zależności od płci, wieku, przynależności do organizacji oraz miejsca zamieszkania. Analizując wyniki według płci, widzimy, iż wśród dziewcząt 13,9% zadeklarowało „zdecydowanie tak”, a 48,1% „tak”, co świadczy o silnym poparciu dla wskaźnika „przestrzeganie polskich obyczajów”. Chłopcy w tym samym zakresie wykazali wyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (22,3%) oraz podobny procent w kategorii „tak” (48,5%). Wyniki według klas pokazują, że uczniowie klasy IV w największym stopniu aprobuje omawiany wskaźnik – 21,1% odpowiedzi „zdecydowanie tak”. Natomiast uczniowie klasy VI mają najniższy odsetek w tej kategorii (16,7%) oraz wyższy odsetek odpowiedzi „ani tak, ani nie” (21,1%). Osoby należące do organizacji, takich jak ZHP czy wolontariat, także wykazują większe zaangażowanie, z 18,3% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 50% „tak”. Z kolei osoby niezaangażowane w organizacje osiągnęły podobne wyniki: 18,1% w kategorii „zdecydowanie tak” oraz 47,6% „tak”. Analizując wyniki w kontekście wielkości miejscowości, widzimy, że respondenci z miejscowości powyżej 100 tys. mieszkańców wykazują największą chęć przestrzegania obyczajów, osiągając 24,1%

odpowiedzi „zdecydowanie tak” w grupie 100–250 tys. mieszkańców. W miastach powyżej 500 tys. mieszkańców ten odsetek wynosi 21,3%, co również sugeruje silne poczucie tradycji.

Podsumowując, wyniki tabeli ukazują zróżnicowanie w przestrzeganiu polskich obyczajów w zależności od cech demograficznych. Chłopcy częściej deklarują przestrzeganie tradycji niż dziewczęta, młodsze dzieci są bardziej zaangażowane niż starsi uczniowie, a uczestnictwo w organizacjach nieznacznie wpływa na postawy. Najwyższe wskaźniki przestrzegania obyczajów występują w większych miejscowościach, co ma istotne znaczenie dla działań edukacyjnych i społecznych w Polsce.

Tabela 16 (aneks) analizuje zróżnicowanie w przestrzeganiu polskich obyczajów na poziomie województw. Województwo dolnośląskie wykazuje umiarkowane poparcie dla przestrzegania obyczajów, z 17,2% osób odpowiadających „zdecydowanie tak” oraz 45,1% „tak”. W kujawsko-pomorskim sytuacja jest odmienna, gdzie 26% respondentów zadeklarowało „zdecydowanie tak”, a 32% odpowiedziało „ani tak, ani nie”, co sugeruje pewną ambiwalencję wobec tradycji. W lubelskim zauważalne są wysokie wskaźniki, osiągając 19,7% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 53,3% „tak”, co wskazuje na silne przywiązanie do obyczajów. W lubuskim z kolei tylko 9,3% zadeklarowało „zdecydowanie tak”, ale aż 70,4% wyraziło poparcie w kategorii „tak”, co pokazuje silne wsparcie dla tradycji. Region pomorski również prezentuje pozytywne wyniki – 22,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 44,8% „tak”. W województwie śląskim obserwujemy dużą rozbieżność – 59,7% osób zadeklarowało „tak”, ale tylko 13,1% „zdecydowanie tak”, co może wskazywać na bardziej powierzchowne podejście do przestrzegania obyczajów. W wielkopolskim 13,3% odpowiedziało „zdecydowanie tak”, a 62,2% „tak”, co sugeruje wysokie poparcie dla tradycji. Z kolei w zachodniopomorskim 17,8% zadeklarowało „zdecydowanie tak”, a 53,4% „tak”, co pokazuje podobne tendencje. W warmińsko-mazurskim wyniki również są zróżnicowane, z 15% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 48,8% „tak”, co wskazuje na umiarkowane, ale stabilne podejście do przestrzegania obyczajów. Wyniki tabeli ilustrują

różnorodność w przestrzeganiu polskich obyczajów w zależności od województwa, co ma istotne implikacje dla polityki społecznej i działań kulturalnych w Polsce. Wysokie wskaźniki poparcia w wielu regionach świadczą o głęboko zakorzenionych wartościach tradycyjnych, podczas gdy ambiwalentne odpowiedzi w innych sugerują potrzebę dalszych badań i działań w zakresie edukacji i promocji polskich obyczajów.

Tabela 17 (aneks) przedstawia związki między cechami demograficzno-społecznymi a postawą wobec katolicyzmu jako kryterium tożsamości narodowej. Dane, przedstawione w procentach, pokazują różnorodność opinii na temat bycia katolikiem w różnych grupach.

Analizując płeć, widać, że dziewczęta w większym stopniu identyfikują się z katolicyzmem, z łącznie 34,3% opowiadających się za tą religią, podczas gdy w przypadku chłopców odsetek ten wynosi 47,3%. Chłopcy wykazują również niższy procent osób, które nie identyfikują się z katolicyzmem. W kontekście klas – uczniowie IV klasy najczęściej wyrażają pozytywne opinie, z 26,3% opowiadających „tak”, natomiast uczniowie VI klasy mają najwyższy odsetek odpowiedzi „ani tak, ani nie” (26,4%), co sugeruje ambiwalencję.

W odniesieniu do przynależności do organizacji – osoby aktywne w takich grupach częściej deklarują identyfikację z katolicyzmem, osiągając łącznie 40,9% zwolenników, podczas gdy wśród osób niebiorących udziału w organizacjach wynik ten jest nieco niższy. Analizując wielkość miejscowości, widzimy, że mieszkańcy wsi/osad mają najwyższy odsetek zwolenników katolicyzmu (44,5%), podczas gdy osoby z miast do 50 tys. mieszkańców osiągają wynik 33,8%. W przypadku mieszkańców dużych miast (powyżej 250 tys.) obserwuje się spadek identyfikacji z katolicyzmem, z łącznym wynikiem 38,8%. Podsumowując, tabela wskazuje, że płeć, klasa, przynależność do organizacji oraz miejsce zamieszkania mają istotny wpływ na postawy wobec katolicyzmu, z wyraźnymi różnicami między poszczególnymi grupami demograficznymi.

Tabela 18 (aneks) ilustruje związek między województwem a postawą wobec katolicyzmu jako kryterium tożsamości narodowej, prezentując dane w procentach.

W analizowanych województwach najwyższy odsetek osób identyfikujących się z katolicyzmem występuje w podkarpackim, gdzie łącznie 54,3% mieszkańców deklaruje odpowiedzi „zdecydowanie tak” lub „tak”. Na drugim miejscu znajduje się mazowieckie – łącznie 46,6%, a następnie małopolskie (39,9%). Z kolei województwo wielkopolskie wyróżnia się najniższym odsetkiem, osiągając tylko 27,7% zwolenników katolicyzmu, co jest znaczącym wynikiem w porównaniu do innych regionów. Wśród województw, które prezentują ambiwalentne postawy, podlaskie i lubuskie mają wysoki odsetek osób odpowiadających „ani tak, ani nie” (34,3% w podlaskim i 33,3% w lubuskim), co sugeruje niezdecydowanie wobec tożsamości narodowej opartej na katolicyzmie. Województwa takie jak dolnośląskie i śląskie wykazują zróżnicowane podejścia, z wyraźnym odsetkiem osób, które nie identyfikują się z katolicyzmem (21,5% i 21,7%, odpowiednio). W kontekście odpowiedzi „trudno powiedzieć” – najwyższe wartości znajdują się w opolskim (20,3%) oraz warmińsko-mazurskim (16,0%), co wskazuje na niepewność mieszkańców dotyczącą ich tożsamości. Analizy na poziomie województw ukazują obraz zróżnicowania w identyfikacji z katolicyzmem w Polsce. Obok regionów o silnych tradycjach religijnych i wysokim poziomie praktyk religijnych, takich jak Podkarpacie czy Małopolska, istnieją również obszary, gdzie obserwuje się spadek pobożności i wzrost sekularyzacji. Te różnice nie są rozłożone równomiernie i zależą od wielu czynników, tworząc złożoną mozaikę postaw religijnych na mapie Polski. Do głównych czynników wpływających na regionalne zróżnicowanie należą doświadczenia historyczne, takie jak przynależność do różnych zaborów czy wpływ komunizmu, które pozostawiły trwałe ślady w religijności mieszkańców poszczególnych regionów. Różnice w poziomie życia i zamożności mogą mieć wpływ na postrzeganie wartości religijnych. W regionach uboższych religia może być postrzegana jako źródło pocieszenia i wsparcia, podczas gdy w bogatszych obszarach ludzie mogą być bardziej skłonni do kwestionowania tradycyjnych wartości. Mieszkańcy dużych miast są zazwyczaj mniej religijni niż mieszkańcy wsi. Wynika to z wielu czynników, takich jak większa ekspozycja na różne style życia

i światopoglądy, a także szybsze tempo życia, które może utrudniać regularne uczestnictwo w praktykach religijnych (Janusz Mariański, 2017). Ponadto obecność mniejszości etnicznych i religijnych może wpływać na dominującą kulturę religijną danego regionu. Na przykład na Warmii i Mazurach, gdzie mieszka spora społeczność protestancka, obserwuje się niższy poziom identyfikacji z katolicyzmem w porównaniu z innymi regionami Polski.

Tabela 19 (aneks) przedstawia zależności między cechami demograficzno-społecznymi a posiadaniem polskiego nazwiska. Analizując płeć, widać, że chłopcy w większym stopniu identyfikują się z posiadaniem polskiego nazwiska, osiągając łącznie 45,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „tak”, podczas gdy dziewczęta uzyskują tu 38,9%. W kontekście klas – uczniowie IV klasy mają najwyższy odsetek identyfikacji z polskim nazwiskiem (łącznie 48,9%), a uczniowie VI klasy wykazują niższy wynik (36,5%), co sugeruje, że młodsze dzieci są bardziej związane z polskim dziedzictwem. W przypadku przynależności do organizacji – osoby aktywne w takich grupach mają nieco niższy odsetek identyfikacji z polskim nazwiskiem (42,3%) w porównaniu do osób niebiorących udziału w organizacjach (42,5%). Analizując wielkość miejscowości, widzimy, iż najwyższy odsetek wskazujących na kryterium „posiadania polskiego nazwiska” występuje w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (45,9%), przy czym mieszkańcy wsi/osad również wykazują silną identyfikację z omawianym kryterium (43,5%). Mieszkańcy miast do 50 tys. osiągają nieco niższy wynik (42,2%).

Analizy wpływu płci, klasy społecznej, przynależności do organizacji i miejsca zamieszkania na identyfikację z kryterium dotyczącym „polskiego nazwiska” prowadzą do wniosku, że jest to zjawisko wielowymiarowe, ukształtowane przez złożone interakcje czynników społecznych i kulturowych. Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na znaczenie kontekstu historycznego i społecznego. Polskie nazwiska niosą w sobie bagaż historyczny i kulturowy, który może być różnie interpretowany w zależności od epoki, miejsca i kontekstu społecznego. W niektórych sytuacjach polskie nazwisko może być źródłem dumy i podkreślać przynależność do określonej grupy etnicznej, podczas gdy w innych może

prowadzić do dyskryminacji lub stygmatyzacji. Po drugie, istotną rolę odgrywają doświadczenia indywidualne i rodzinne. Osoby wychowane w rodzinach pielęgnujących polskie tradycje i wartości częściej identyfikują się z polskim nazwiskiem. Z kolei osoby, które doświadczyły negatywnych stereotypów lub dyskryminacji ze względu na swoje polskie nazwisko, mogą mieć bardziej złożone i niejednoznaczne odczucia co do swojej identyfikacji. Po trzecie, nie można pominąć wpływu globalizacji i migracji. W dzisiejszym świecie, charakteryzującym się dużą mobilnością ludności i przenikaniem kultur, identyfikacja z polskim nazwiskiem może być coraz bardziej płynna i niejednoznaczna. Osoby z polskimi korzeniami, ale wychowane w innych krajach lub kulturach mogą odczuwać potrzebę negocjowania i definiowania swojej tożsamości na nowo, włączając do niej zarówno polskie, jak i inne elementy kulturowe.

W tabeli 20 (aneks) zawarto wyniki badania dotyczące posiadania polskiego nazwiska w różnych województwach. W analizowanych regionach wyniki pokazują zróżnicowanie w identyfikacji z posiadaniem polskiego nazwiska. Najwyższy odsetek osób, które zdecydowanie odpowiedziały „tak”, występuje w pomorskim (21,7%) oraz w podlaskim, gdzie 34,8% respondentów zadeklarowało pozytywną opinię dotyczącą kryterium „polskiego nazwiska”. Z kolei najniższe wartości tego wskaźnika odnotowano w opolskim (10,2%). W województwie kujawsko-pomorskim zauważalny jest najwyższy odsetek odpowiedzi „nie” (37,0%), co sugeruje większe wątpliwości dotyczące identyfikacji z omawianym kryterium. Lubuskie również wykazuje znaczący odsetek odpowiedzi negatywnych (47,2%). W większości województw jednak przeważają odpowiedzi potwierdzające posiadanie polskiego nazwiska, co świadczy o silnych związkach kulturowych i tożsamościowych w tych regionach. Wyniki te podkreślają zróżnicowanie polskiej tożsamości i wskazują na złożone czynniki kształtujące identyfikację z polskim nazwiskiem w różnych częściach kraju.

Tabela 21 (aneks) ilustruje związki między cechami demograficzno-społecznymi a pochodzeniem obojga rodziców z Polski. Analiza pokazuje, że odpowiedzi różnią się w zależności od płci oraz innych czynników. Z danych wynika, że chłopcy

mają wyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (18,2%) w porównaniu do dziewcząt (12,7%). Obie grupy wykazują podobne wyniki w pozostałych kategoriach, z dziewczętami częściej deklarującymi wątpliwości. W odniesieniu do klas – uczniowie klas IV i V mają podobne odsetki odpowiedzi „tak”, jednak w klasie VI zauważalny jest spadek, gdzie tylko 11,9% respondentów odpowiedziało „zdecydowanie tak”. Ponadto wysoki odsetek odpowiedzi „nie” występuje w klasie VI (32,4%). Respondenci, którzy należą do organizacji (np. ZHP, wolontariat), wykazują nieco wyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (14,3%) niż osoby, które nie są członkami takich grup (15,9%). Wielkość miejscowości, w której mieszkają respondenci, również wpływa na wyniki. Najwyższy odsetek osób popierających kryterium dotyczące pochodzenia obojga rodziców z Polski występuje w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (19,7%). Natomiast w miejscowościach od 100 tys. do 250 tys. zaobserwować można wyraźny spadek odpowiedzi „zdecydowanie tak” do 13,0%.

Tabela 22 (aneks) przedstawia wyniki badania dotyczącego kryterium „pochodzenia obojga rodziców z Polski” w różnych województwach. Analiza danych pokazuje znaczne różnice między regionami. Najwyższy odsetek osób, które zdecydowanie potwierdzają, że oboje rodziców pochodzi z Polski, występuje w województwie świętokrzyskim (24,0%) oraz dolnośląskim (18,0%). Z kolei kujawsko-pomorskie i wielkopolskie charakteryzują się najniższymi wartościami wynoszącymi odpowiednio 5,0%. Województwa kujawsko-pomorskie (41,6%) oraz lubuskie (46,3%) wykazują najwyższe odsetki odpowiedzi „nie”, co sugeruje większą różnorodność pochodzenia w tych regionach. Dodatkowo najwyższy odsetek osób, które mają wątpliwości co do pochodzenia, występuje w kujawsko-pomorskim (10,9%) oraz wielkopolskim (3,3%). Dane przedstawione w tabelach pokazują wyraźne różnice w identyfikacji z polskim pochodzeniem w zależności od województwa oraz cech demograficznych. Wiele regionów, szczególnie południowych, charakteryzuje się wyższym odsetkiem osób, które mają oboje rodziców z Polski. Natomiast w województwach północnych i zachodnich występuje większa różnorodność pochodzenia, co może świadczyć o większej migracji i zmieniającej się strukturze społecznej. Ogólnie wyniki wskazują na silne związki

kulturowe w wielu regionach oraz zróżnicowanie tożsamościowe, które wpływa na postrzeganie pochodzenia.

Tabela 23 (aneks) przedstawia wyniki badania dotyczącego znajomości polskiej literatury i sztuki w kontekście różnych cech demograficzno-społecznych. Analiza danych ukazuje różnice w poziomie znajomości w zależności od płci, klasy, przynależności do organizacji oraz wielkości miejscowości. Z danych wynika, że chłopcy mają wyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (14,1%) w porównaniu do dziewcząt (10,8%). Obie grupy mają podobne wyniki w kategoriach „tak” oraz „ani tak, ani nie”, co wskazuje na ogólną równowagę w znajomości polskiej literatury i sztuki. W analizie według klas zauważalny jest spadek odsetka osób, które znają polską literaturę i sztukę, w klasie VI (9,3%), podczas gdy uczniowie klas IV i V mają wyższe wartości, wynoszące odpowiednio 15,2% i 13,6%. To może sugerować, że zainteresowanie tym tematem maleje wraz z wiekiem. Respondenci należący do organizacji (np. ZHP, wolontariat) deklarują nieco wyższą znajomość polskiej literatury i sztuki (12,7% odpowiedzi „zdecydowanie tak”) w porównaniu do osób, które nie są członkami takich grup (12,4%). Wielkość miejscowości ma znaczący wpływ na poziom znajomości. Najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” występuje w miejscowościach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (14,7%). Z kolei w miejscowościach powyżej 500 tys. mieszkańców ten wskaźnik spada do 9,8%, co może wskazywać na różnice w dostępie do kultury.

Ogólnie wyniki wskazują, że kryterium odnoszące się do znajomości polskiej literatury i sztuki jest zróżnicowane w zależności od cech demograficznych, co może mieć daleko idące konsekwencje dla polityki edukacyjnej. Warto zwrócić uwagę na potrzebę promowania literatury i sztuki wśród młodzieży, szczególnie w starszych klasach oraz w większych miejscowościach, aby zwiększyć zainteresowanie tymi dziedzinami i rozwijać kulturową tożsamość młodych ludzi. Zachęcanie do aktywności kulturalnej oraz współpracy z organizacjami może być kluczowym krokiem w budowaniu głębszego zaangażowania w polską kulturę.

Tabela 24 (aneks) przedstawia wyniki dotyczące kryterium znajomości polskiej literatury i sztuki w różnych województwach. Analiza danych ujawnia znaczące różnice w poziomie utożsamiania się z kryterium znajomości w zależności od regionu. Najwyższy odsetek osób, które zdecydowanie popierają kryterium znajomości polskiej literatury i sztuki, występuje w podlaskim (22,1%) oraz lubelskim (13,0%), co sugeruje silne zainteresowanie tymi dziedzinami. Z kolei najniższe wskaźniki tej kategorii zaobserwowano w kujawsko-pomorskim (brak danych) oraz lubuskim (5,6%), co może wskazywać na mniejsze zaangażowanie w kulturę. W województwie kujawsko-pomorskim i dolnośląskim odsetek odpowiedzi „nie” wynosi odpowiednio 26,3% i 19,8%, co sugeruje dużą różnorodność kulturową w tych regionach. Wysoki odsetek osób, które mają wątpliwości co do swojej znajomości, występuje w kujawsko-pomorskim (16,2%) oraz zachodniopomorskim (8,2%), co może wskazywać na brak jednoznacznych informacji o poziomie znajomości kultury. Województwa południowe, takie jak lubelskie i świętokrzyskie, prezentują wyższe wskaźniki pozytywnych odpowiedzi, co może świadczyć o silniejszych więziach z polską tradycją kulturową. W przeciwieństwie do tego w województwach zachodnich i północnych, jak lubuskie i warmińsko-mazurskie, obserwuje się większą różnorodność w poziomie znajomości. Wyniki te wskazują na istotne różnice w znajomości polskiej literatury i sztuki między województwami, co może wpływać na kształtowanie tożsamości kulturowej mieszkańców oraz stanowić ważny kontekst dla przyszłych działań promujących kulturę w Polsce.

Tabela 25 (aneks) przedstawia dane odnoszące się do kryterium „postrzegania białego koloru skóry jako atrybutu tożsamości narodowej w kontekście różnych cech demograficzno-społecznych. Analizując wyniki, zauważamy, że wśród dziewcząt odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” wynosi 8,2%, podczas gdy u chłopców jest to 15,2%, co sugeruje większe przywiązanie chłopców do tego atrybutu. W przypadku odpowiedzi „zdecydowanie nie” dziewczęta osiągają wyższy wynik (13,8%) w porównaniu do chłopców (11,5%). W kontekście klas – uczniowie z klasy IV najczęściej odpowiadają „nie” (33,2%), co wskazuje na większą ambiwalencję wśród młodszych. W klasie VI z kolei obserwujemy najwyższy odsetek

odpowiedzi „ani tak, ani nie” (22,4%), co świadczy o różnorodności poglądów w tej grupie.

Uczniowie należący do organizacji, takich jak ZHP czy wolontariat, wykazują niższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (11,1%) w porównaniu do tych, którzy nie są zaangażowani w takie działania (12,0%). Analizując wielkość miejscowości, widzimy, że mieszkańcy miejscowości powyżej 500 tys. mieszkańców mają najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (14,8%), co może wskazywać na różnice w postrzeganiu tożsamości narodowej. Najniższy odsetek tego typu odpowiedzi występuje w miejscowościach od 250 tys. do 500 tys. (8,8%).

Wysoki odsetek chłopców, którzy postrzegają kryterium odnoszące się do białego koloru skóry jako ważny element polskiej tożsamości narodowej, może sugerować, że w tym przypadku to tradycyjne normy społeczne i oczekiwania wobec mężczyzn wpływają na ich postawy. Dziewczęta z kolei wykazują większą ostrożność w ocenach, co może wskazywać na bardziej złożone podejście do kwestii tożsamości. Może być to wynikiem większej empatii i otwartości na różnorodność wśród dziewcząt. Zróżnicowanie odpowiedzi w zależności od klasy sugeruje, że młodsze dzieci mogą być w fazie kształtowania swoich poglądów na temat tożsamości, co prowadzi do większej ambiwalencji. W miarę jak uczniowie dorastają, ich opinie stają się bardziej wyraziste, co być może jest związane z nabywaniem nowych doświadczeń i informacji w kontekście edukacyjnym oraz społecznym. Osoby aktywne w organizacjach (np. ZHP, wolontariat) wykazują tendencję do bardziej zróżnicowanych i otwartych postaw wobec tożsamości narodowej. Ich mniejsze przywiązanie do białego koloru skóry jako istotnego atrybutu może wynikać z doświadczeń związanych z różnorodnością oraz współpracy z różnymi grupami społecznymi. Aktywność w organizacjach może wpływać na rozwój umiejętności interpersonalnych i społecznej odpowiedzialności. Wyższy odsetek osób z większych miejscowości, które identyfikują biały kolor skóry jako ważny element tożsamości narodowej, może sugerować, że w miastach o dużej różnorodności kulturowej młodzież może poszukiwać stabilnych punktów odniesienia w identyfikacji narodowej. W mniejszych miejscowościach może

występować większa jednorodność, co ogranicza potrzebę definiowania tożsamości przez takie atrybuty. Warto wdrażać programy edukacyjne, które promują zrozumienie różnorodności i przeciwdziałają stereotypom, szczególnie wśród młodszych uczniów. Zachęcanie młodzieży do angażowania się w organizacje społeczne może przyczynić się do kształtowania otwartych postaw i wzmacniania więzi społecznych. Ważne jest, aby rozumieć, jak lokalne uwarunkowania wpływają na postrzeganie tożsamości, aby dostosować działania i programy do specyficznych potrzeb społeczności.

Tabela 26 (aneks) przedstawia wyniki badań stosujące się do kryterium związanego z postrzeganiem białego koloru skóry jako atrybutu tożsamości narodowej w różnych województwach w Polsce. Analizując dane, można zauważyć, że najwyższe wskaźniki odpowiedzi „zdecydowanie tak” dotyczą województw warmińsko-mazurskiego (17,3%) oraz podlaskiego (18,6%), co sugeruje silne związki lokalnej tożsamości z posiadanym białym kolorem skóry. Z kolei najniższe wartości odnotowano w województwie wielkopolskim (1,7%) i mazowieckim (6,9%), co może wskazywać na bardziej zróżnicowane lub otwarte podejście do tożsamości narodowej w tych regionach. W kujawsko-pomorskim dominują odpowiedzi „tak” (26,0%), pomimo niskiego wskaźnika odpowiedzi „zdecydowanie tak” (5,0%). Natomiast w wielkopolskim występuje wysoki odsetek odpowiedzi „nie” (41,1%), co sugeruje większą ambiwalencję mieszkańców tego regionu. W województwie mazowieckim oraz dolnośląskim znaczący jest również odsetek odpowiedzi „ani tak, ani nie” (25,8% i 22,0%), co wskazuje na mieszane uczucia dotyczące tego atrybutu. Warto podkreślić, że w województwie lubuskim brak jest danych dla odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „tak”, co może świadczyć o specyficznych warunkach lub braku jednoznacznych opinii w tym regionie. Ogólnie tabela ukazuje zróżnicowane postrzeganie białego koloru skóry jako atrybutu tożsamości narodowej w Polsce, co może wynikać z różnorodnych czynników, takich jak historia, struktura społeczna czy różnorodność kulturowa w poszczególnych województwach.

Tabela 27 (aneks) ilustruje zróżnicowane postrzeganie kryterium związanego z dokonaniem czegoś wielkiego dla Polski jako wyznacznika polskiej tożsamości

w kontekście różnych cech demograficzno-społecznych. Z analiz wynika, iż chłopcy częściej postrzegają chęć zrobienia czegoś wielkiego dla Polski w kategoriach wyznacznika narodowej tożsamości w porównaniu do dziewcząt, z wartościami „zdecydowanie tak” na poziomie 7,8% dla chłopców i 3,6% dla dziewcząt. Dziewczęta wykazują wyższy odsetek odpowiedzi „nie” (38,4%) w porównaniu do chłopców (36,5%). Uczniowie z klasy IV najczęściej odpowiadają „zdecydowanie tak” (8,6%), podczas gdy w klasie VI ten odsetek spada do 3,7%. Niski odsetek, jeżeli chodzi o omawiane kryterium, może sugerować, że starsi uczniowie są mniej pewni swoich możliwości osiągnięcia wielkich rzeczy. Osoby należące do organizacji (ZHP, wolontariat) częściej doceniają zrobienie czegoś wielkiego dla kraju jako wyznacznik polskiej tożsamości (6,2% „zdecydowanie tak”) niż osoby, które nie są zaangażowane w organizacji (5,6%). Jednak w obu grupach liczby są stosunkowo zbliżone. Mieszkańcy miejscowości do 50 tys. wykazują wyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” (6,8%) w porównaniu do osób z miejscowości powyżej 500 tys. (6,6%), podczas gdy w większych miejscowościach odsetek odpowiedzi „nie” rośnie (do 29,5%).

Różnice te mogą wynikać z różnych czynników, takich jak wychowanie, środowisko społeczne oraz lokalne kultury. Wskazują również na potrzebę wsparcia młodzieży w rozwijaniu ambicji i pewności siebie, niezależnie od ich płci, wieku czy miejsca zamieszkania. Ogólnie tabela wskazuje na potrzebę wsparcia młodzieży w rozwijaniu ambicji oraz pewności siebie, niezależnie od płci, wieku czy miejsca zamieszkania uczniów. Działania edukacyjne powinny koncentrować się na inspirowaniu uczniów do podejmowania wyzwań i dążenia do osiągnięcia wielkich celów, co w dłuższej perspektywie przyczyni się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Wzmacnianie poczucia przynależności i możliwości wśród młodzieży może być kluczowe dla przyszłych osiągnięć kraju.

Tabela 28 (aneks) przedstawia wyniki badań dotyczące postrzegania dokonania czegoś wielkiego dla Polski, takich jak zdobycie Nagrody Nobla czy złotego medalu, jako wyznacznika polskiej tożsamości, w zależności od województwa. Analiza danych ujawnia znaczące różnice w odpowiedziach mieszkańców poszczególnych

regionów. Najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” zaobserwowano w województwie podlaskim, wynoszący 13,0%, co sugeruje silne poczucie możliwości osiągnięcia znaczących celów w tym regionie. Z kolei najniższe wskaźniki tej odpowiedzi odnotowano w warmińsko-mazurskim (1,3%) oraz wielkopolskim (1,7%), co może świadczyć o pesymistycznym podejściu do własnych możliwości lub trudności związanych z osiąganiem wielkich celów. Województwo kujawsko-pomorskie wykazuje jedynie 5,0% odpowiedzi „tak”, co wskazuje na dużą ambiwalencję wobec tego tematu. W dolnośląskim i lubuskim wartości te wynoszą odpowiednio 6,5% i 9,4%. Z kolei w lubuskim zauważono niezwykle wysoki odsetek odpowiedzi „nie”, sięgający 56,6%, co może sugerować niskie poczucie możliwości wśród mieszkańców tego regionu. W mazowieckim wskaźnik odpowiedzi „nie” wynosi 37,1%, co także wskazuje na wątpliwości dotyczące realizacji wielkich aspiracji. Dodatkowo w województwie zachodniopomorskim 14,9% respondentów zadeklarowało „trudno powiedzieć”, co może sugerować brak jednoznacznych opinii na temat swoich możliwości. W ogólnym ujęciu tabela ilustruje zróżnicowane postrzeganie dokonania czegoś wielkiego dla Polski jako wyznacznika polskiej tożsamości, co może wynikać z lokalnych kultur, tradycji oraz dostępnych możliwości. W regionach z wyższymi wskaźnikami pozytywnych odpowiedzi można zauważyć większe zaangażowanie w inicjatywy społeczne i kulturalne, podczas gdy w obszarach z niskimi wynikami istnieje potrzeba wsparcia w budowaniu ambicji i pewności siebie wśród młodzieży.

Na koniec zaprezentowano analizy statystyczne, które mają na celu określić wpływ zmiennych niezależnych z grupy cech demograficznych i społecznych na zmienne zależne, na które składają się kryteria polskości. Tabela 6 poniżej przedstawia wyniki testów chi-kwadrat. Analiza uwzględnia pięć zmiennych niezależnych: płeć, klasa ucznia, organizacja, do której należy, wielkość miejscowości oraz województwo. Każda z tych zmiennych została oceniona pod kątem jej wpływu na postrzeganie różnych aspektów polskości, takich jak: czuć się Polakiem, znać hymn Polski, znać język polski, mieć polskie obywatelstwo, urodzić się w Polsce, znać historię Polski, mieszkać w Polsce, przestrzegać polskich obyczajów, być katolikiem, mieć polskie nazwisko, mieć oboje rodziców z Polski, znać polską literaturę i sztukę, mieć biały kolor skóry oraz zrobić coś wielkiego dla Polski.

Tabela 6. Testy chi-kwadrat weryfikujące istotny wpływ zmiennych „cechy demograficzne i społeczne” na zmienne wchodzące w skład kryteriów polskości wśród uczniów klas IV–VI

Kryteria polskości	Płeć	Klasa ucznia	Organizacja, do której należy	Wielkość miejscowości	Województwo
Czuć się Polakiem	SS=11.011 df=5 p=0,051	SS=12.634 df=10 p=0,245	SS=1.053 df=5 p=0,958	SS=45.516 df=25 p=0,007	SS=94.568 df=75 p=0,063
Znać hymn Polski	SS=12.604 df=5 p=0,027	SS=25.675 df=10 p=0,004	SS=4.093 df=5 p=0,536	SS=16.013 df=25 p=0,914	SS=74.988 df=75 p=0,479
Znać język polski	SS=14.259 df=5 p=0,014	SS=14.798 df=10 p=0,140	SS=3.443 df=5 p=0,632	SS=29.763 df=25 p=0,233	SS=96.113 df=75 p=0,051
Mieć polskie obywatelstwo	SS=57,381 df=5 p=0,000	SS=10.622 df=10 p=0,388	SS=7.866 df=5 p=0,164	SS=43.415 df=25 p=0,013	SS=98.531 df=75 p=0,036
Urodzić się w Polsce	SS=18.973 df=5 p=0,002	SS=26.034 df=10 p=0,004	SS=10.807 df=5 p=0,055	SS=37.614 df=25 p=0,050	SS=109.590 df=75 p=0,006
Znać historię Polski	SS=37.245 df=5 p=0,000	SS=26.783 df=10 p=0,003	SS=5.173 df=5 p=0,395	SS=40.346 df=25 p=0,027	SS=89.568 df=75 p=0,120
Mieszkać w Polsce	SS=16.507 df=5 p=0,006	SS=19.591 df=10 p=0,033	SS=8.93 df=5 p=0,112	SS=34.343 df=25 p=0,101	SS=100.021 df=75 p=0,028
Przestrzegać polskich obyczajów	SS=34.951 df=5 p=0,000	SS=34.951 df=5 p=0,000	SS=4.251 df=5 p=0,514	SS=37.557 df=25 p=0,051	SS=83.900 df=75 p=0,226

Kryteria polskości	Płeć	Klasa ucznia	Organizacja, do której należy	Wielkość miejscowości	Województwo
Być katolikiem	SS= 44.553 df=5 p=0,000	SS=27.343 df=10 P=0,002	SS= 7.624 df=5 p=0,178	SS=47.979 df=25 p=5 0,004	SS=99.464 df=75 p=0,031
Mieć polskie nazwisko	SS=40.434 df=5 p=0,000	SS=23.101 df=10 p=0,010	SS=11.563 df=5 p=0,041	SS=28.137 df=25 p=0,302	SS=86.140 df=75 p=0,178
Mieć oboje rodziców z Polski	SS=15.291 df=5 p=0,009	SS=28.811 df=10 p=0,001	SS=6.951 df=5 p=0,224	SS=36.817 df=25 p=0,060	SS=101.157 df=75 p=0,024
Znać polską literaturę i sztukę	SS=9.581 df=5 p=0,088	SS=24.681 df=10 p=0,006	SS=3.941 df=5 p=0,558	SS=27.890 df=25 p=0,313	SS=97.970 df=75 p=0,039
Mieć biały kolor skóry	SS=41.480 df=5 p=0,000	SS=16.657 df=10 p=0,082	SS=5.082 df=5 p=0,406	SS=34.214 df=25 p=0,103	SS=107.127 df=75 p=0,009
Zrobić coś wielkiego dla Polski (np. Nagroda Nobla, złoty medal...)	SS=18.492 df=5 p=0,002	SS=27.701 df=10 p=0,002	SS=8.695 df=5 p=0,122	SS=25.264 df=25 p=0,448	SS=88.744 df=75 p=0,133

SS – suma kwadratów; df – stopnie swobody; p – istotność asymptotyczna (dwustronna).

Przyjęta istotność statystyczna na poziomie $p < 0,05$.

Z analiz statystycznych wynika, że płeć wykazuje istotny wpływ na postrzeganie większości kryteriów polskości. Największy wpływ odnotowano dla kryteriów takich, jak: „mieć polskie obywatelstwo” (SS=57.381, df=5, p=0,000), „znać historię Polski” (SS=37.245, df=5, p=0,000), „być katolikiem” (SS=44.553, df=5, p=0,000), „mieć polskie nazwisko” (SS=40.434, df=5, p=0,000) oraz „mieć biały kolor skóry” (SS=41.480, df=5, p=0,000). Istotność statystyczna ($p < 0,01$) wskazuje na silny

związek między płcią a tymi kryteriami. Klasa, do której uczęszczają uczniowie, ma istotny wpływ na postrzeganie kilku kryteriów polskości. Znaczące różnice odnotowano w przypadku kryteriów takich jak: „znać hymn Polski” ($SS=25.675$, $df=10$, $p=0,004$), „urodzić się w Polsce” ($SS=26.034$, $df=10$, $p=0,004$), „znać historię Polski” ($SS=26.783$, $df=10$, $p=0,003$), „być katolikiem” ($SS=27.343$, $df=10$, $p=0,002$), „mieć polskie nazwisko” ($SS=23.101$, $df=10$, $p=0,010$), „mieć oboje rodziców z Polski” ($SS=28.811$, $df=10$, $p=0,001$) oraz „znać polską literaturę i sztukę” ($SS=24.681$, $df=10$, $p=0,006$). Wszystkie te kryteria mają wartości $p<0,01$, co świadczy o ich statystycznej istotności. Organizacja, do której należy uczeń, nie wykazuje istotnego wpływu na postrzeganie większości kryteriów polskości. Większość wartości p jest większa niż $0,05$, co oznacza, że brak jest statystycznie istotnych różnic w ocenianych kryteriach polskości w zależności od przynależności do organizacji. Wielkość miejscowości ma istotny wpływ na postrzeganie kilku kryteriów polskości. Największy wpływ odnotowano dla kryteriów takich jak: „czuć się Polakiem” ($SS=45.516$, $df=25$, $p=0,007$), „mieć polskie obywatelstwo” ($SS=43.415$, $df=25$, $p=0,013$), „urodzić się w Polsce” ($SS=37.614$, $df=25$, $p=0,050$), „znać historię Polski” ($SS=40.346$, $df=25$, $p=0,027$) oraz „być katolikiem” ($SS=47.979$, $df=25$, $p=0,004$). Wartości $p<0,05$ wskazują na istotność statystyczną tych zależności. Województwo również wykazuje istotny wpływ na postrzeganie wielu kryteriów polskości. Znaczące różnice odnotowano dla kryteriów takich jak: „mieć polskie obywatelstwo” ($SS=98.531$, $df=75$, $p=0,036$), „urodzić się w Polsce” ($SS=109.590$, $df=75$, $p=0,006$), „mieszkać w Polsce” ($SS=100.021$, $df=75$, $p=0,028$), „być katolikiem” ($SS=99.464$, $df=75$, $p=0,031$), „mieć oboje rodziców z Polski” ($SS=101.157$, $df=75$, $p=0,024$), „znać polską literaturę i sztukę” ($SS=97.970$, $df=75$, $p=0,039$) oraz „mieć biały kolor skóry” ($SS=107.127$, $df=75$, $p=0,009$). Wartości $p<0,05$ wskazują na istotność tych zależności.

Podsumowując, analiza wykazała, że różne cechy demograficzne i społeczne mają zróżnicowany wpływ na postrzeganie kryteriów polskości wśród uczniów. Największy wpływ na większość kryteriów mają płeć i województwo, co implikuje silne zróżnicowanie w zależności od tych zmiennych.

2.2. Zainteresowanie własnym regionem

Przywiązanie do miejsca pochodzenia lub zamieszkania to uczucie emocjonalnej więzi, którą ludzie, w tym dzieci, odczuwają w stosunku do swojego środowiska lokalnego. U uczniów klas IV–VI (dzieci w wieku 10–13 lat) przywiązanie to może objawiać się na różne sposoby, takie jak emocjonalna więź z rodziną i przyjaciółmi, uczestnictwo w lokalnych wydarzeniach oraz znajomość historii i kultury regionu (Reem Majeed Hameed i Nadia A. Al-Salam, 2024; Dawid Sobel, 2004). Silne relacje z rodziną i przyjaciółmi mogą wzmacniać przywiązanie do miejsca zamieszkania, a co za tym idzie – wzmacniają niektóre z kryteriów kształtujących świadomość narodową. Udział w lokalnych festynach, zawodach sportowych, warsztatach i innych wydarzeniach sprzyja budowaniu więzi z miejscem zamieszkania (Krzysztof Bierwiazzonek, 2016). Szkoły często organizują wycieczki i projekty związane z regionem, co może pogłębiać przywiązanie do lokalnej społeczności. Wiedza na temat historii, tradycji i kultury regionu może zwiększać poczucie dumy z miejsca lokalnego. Edukacja regionalna, w tym lekcje historii lokalnej i wizyty w miejscach ważnych dla dziedzictwa kulturowego, wspiera kształtującą się więź i przywiązanie do regionu (Ilona Żeber-Dzikowska, 2009).

Istnieje wiele powiązań między przywiązaniem do miejsca a zainteresowaniem regionem. Przywiązanie do miejsca zamieszkania często zwiększa zainteresowanie regionem, ponieważ dzieci, które czują się związane emocjonalnie z danym miejscem, są bardziej skłonne do poznawania jego szczegółów. Z drugiej strony również odwrotnie – większe zainteresowanie regionem może prowadzić do silniejszego przywiązania do miejsca, ponieważ poznawanie historii, kultury i przyrody regionu zwiększa poczucie dumy i tożsamości (Joanna Sacharczuk i Alina Szwarz, 2019). Programy szkolne, które promują poznawanie regionu, mogą zarówno budować przywiązanie do miejsca, jak i zwiększać zainteresowanie regionem. Projekty edukacyjne, wycieczki i zajęcia terenowe są przykładami działań, które mogą jednocześnie rozwijać oba te aspekty (Dawid Sobel, 2004). Aktywna społeczność lokalna, która angażuje dzieci w różne inicjatywy, może wzmacniać ich więź z miejscem oraz ich zainteresowanie regionem. Działania społeczne, takie jak

wolontariat czy lokalne festyny, angażują uczniów i budują ich tożsamość regionalną. Przywiązanie do miejsca pochodzenia lub zamieszkania oraz zainteresowanie regionem są ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie się wzmacniają. Edukacja regionalna i aktywne zaangażowanie w życie społeczności lokalnej odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu właściwych postaw wśród uczniów klas IV–VI.

Przechodząc do omawiania danych statystycznych z badań socjologicznych, zauważmy, że w tabeli 7 poniżej zawarto jedynie analizy brzegowe dotyczące poczucia przywiązania do miejsca zamieszkania. Największa grupa uczniów, obejmująca 1470 osób, czyli 73,5% badanych, deklaruje, że jest bardzo przywiązana do swojego miejsca zamieszkania. Kolejna grupa, uczniów średnio przywiązanych do swojego miejsca zamieszkania, liczy 328 osób, co stanowi 16,4% ankietowanych. Niewielki odsetek uczniów, bo tylko 47 osób, czyli 2,3%, jest słabo przywiązany do miejsca zamieszkania, a 35 uczniów (1,7%) wcale nie czuje takiego przywiązania. Ponadto 121 uczniów, co odpowiada 6,0% badanych, nie potrafi określić swojego poziomu przywiązania do miejsca zamieszkania.

Tabela 7. Poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania uczniów klas IV–VI

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Bardzo przywiązany	1470	73,5
Średnio przywiązany	328	16,4
Słabo przywiązany	47	2,3
Wcale nie jestem przywiązany	35	1,7
Trudno powiedzieć	121	6,0

Tabela 8 poniżej przedstawia wyniki badania dotyczącego zainteresowania własnym regionem przez uczniów klas IV–VI. Spośród 2001 uczniów 1253 osoby, czyli 62,6% badanych, wykazały zainteresowanie swoim regionem. Natomiast 225 uczniów, co stanowi 11,2% ankietowanych, nie jest zainteresowanych własnym regionem. Znaczna grupa, licząca 523 uczniów (26,1%), nie potrafi określić swojego stanowiska

w tej kwestii. Wyniki te obejmują łącznie wszystkich respondentów, dając pełną próbkę 2001 uczniów, co stanowi 100% badanych.

Tabela 8. Zainteresowanie własnym regionem wśród uczniów klas IV–VI

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Tak	1253	62,6
Nie	225	11,2
Nie wiem	523	26,1
Ogółem	2001	100,0

Tabela 9 poniżej przedstawia samoocenę wiedzy uczniów klas IV–VI na temat ich regionu. Spośród 2001 badanych uczniów 93 osoby (4,6%) oceniają swoją wiedzę jako bardzo małą, a 190 uczniów (9,5%) uważa, że ich wiedza jest mała. Największa grupa, licząca 969 uczniów (48,4%), ocenia swoją wiedzę jako wystarczającą. Kolejna grupa, 363 uczniów (18,1%), uważa, że posiada dużą wiedzę na temat regionu, natomiast 130 uczniów (6,5%) ocenia swoją wiedzę jako bardzo dużą. Ponadto 256 uczniów (12,8%) nie potrafi ocenić swojego poziomu wiedzy na ten temat. Ogółem badaniem objęto 2001 uczniów, co stanowi 100% ankietowanych. Większość uczniów uważa swoją wiedzę za wystarczającą, podczas gdy mniejsze grupy uczniów oceniają ją jako bardzo dużą lub bardzo małą.

Tabela 9. Samoocena wiedzy uczniów na temat regionu

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Jest bardzo mała	93	4,6
Jest mała	190	9,5
Jest wystarczająca	969	48,4
Jest duża	363	18,1
Jest bardzo duża	130	6,5

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Trudno ocenić	256	12,8
Ogółem	2001	100,0

W celu weryfikacji założeń zawartych we wstępie, dotyczących wzajemnych powiązań między miejscem zamieszkania a zainteresowaniem i wiedzą na temat regionu, dokonano analizy pytań dotyczących omawianej problematyki. Wyniki przedstawione poniżej w tabeli 10 wykazują, że największa grupa uczniów, niezależnie od poziomu przywiązania, ocenia swoją wiedzę jako wystarczającą, co stanowi 48,4% ogółu badanych. W grupie uczniów bardzo przywiązanych 47,5% uważa swoją wiedzę za wystarczającą. Wśród średnio przywiązanych, słabo przywiązanych oraz tych, którzy nie są przywiązani do miejsca zamieszkania, wartości te wynoszą odpowiednio 54,6%, 51,1% i 37,1%. W grupie uczniów, którzy mają trudności z określeniem swojego przywiązania, 45,5% ocenia swoją wiedzę jako wystarczającą.

Uczniowie oceniający swoją wiedzę jako dużą (18,1%) stanowią znaczącą grupę, szczególnie wśród bardzo przywiązanych (20,7%) i średnio przywiązanych (14,6%). W grupie słabo przywiązanych i tych, którzy wcale nie są przywiązani, te wartości wynoszą odpowiednio 10,6% i 2,9%. W grupie niezdecydowanych uczniów 3,3% ocenia swoją wiedzę jako dużą.

Znaczący odsetek uczniów, którzy oceniają swoją wiedzę jako bardzo dużą (6,5%), znajduje się w grupie bardzo przywiązanych (7,2%) i tych, którzy wcale nie są przywiązani (11,4%). W pozostałych grupach wartości te wynoszą odpowiednio 3,4% dla średnio przywiązanych, 6,4% dla słabo przywiązanych i 5,0% dla niezdecydowanych.

Uczniowie oceniający swoją wiedzę jako małą (9,5%) lub bardzo małą (4,6%) stanowią mniejszość w większości grup przywiązania, jednak w grupie uczniów, którzy wcale nie są przywiązani do miejsca zamieszkania, te wartości wynoszą odpowiednio 20,0% i 17,1%. Dla uczniów średnio przywiązanych, słabo

Tabela 10. Przywiązanie do miejsca zamieszkania a stan wiedzy na temat własnego regionu (dane w %)

Odpowiedzi	Przywiązanie do miejsca zamieszkania					Ogółem
	Bardzo przywiązany	Średnio przywiązany	Słabo przywiązany	Wcale nie jestem przywiązany	Trudno powiedzieć	
Jest bardzo mała	4,3	2,7	4,3	17,1	10,7	4,6
Jest mała	7,9	11,9	14,9	20,0	17,4	9,5
Jest wystarczająca	47,5	54,6	51,1	37,1	45,5	48,4
Jest duża	20,7	14,6	10,6	2,9	3,3	18,1
Jest bardzo duża	7,2	3,4	6,4	11,4	5,0	6,5
Trudno ocenić	12,4	12,8	12,8	11,4	18,2	12,8

przywiązanych oraz niezdecydowanych oceny te wynoszą odpowiednio: 11,9%, 14,9%, 17,4% i 2,7%, 4,3%, 10,7%.

Największy odsetek uczniów, którzy mają trudności z oceną swojej wiedzy (12,8%), znajduje się w grupach średnio przywiązanych, słabo przywiązanych oraz tych, którzy wcale nie są przywiązani (odpowiednio 12,8%, 12,8% i 11,4%). W grupach bardzo przywiązanych i niezdecydowanych wartości te wynoszą odpowiednio 12,4% i 18,2%.

Z analizy tabeli wynika, że uczniowie, którzy są bardzo lub średnio przywiązani do miejsca zamieszkania, najczęściej oceniają swoją wiedzę jako wystarczającą lub dużą. Uczniowie, którzy wcale nie są przywiązani do miejsca zamieszkania, częściej oceniają swoją wiedzę jako małą lub bardzo małą. Wysoki poziom przywiązania do miejsca zamieszkania koreluje z wyższą samooceną wiedzy na temat regionu. Uczniowie mający trudności z określeniem swojego przywiązania do miejsca zamieszkania również mają trudności z oceną swojej wiedzy na temat regionu.

Tabela 11 poniżej z wynikami testów chi-kwadrat przedstawia analizę statystyczną zależności między przywiązaniem uczniów klas IV–VI do miejsca zamieszkania a ich stanem wiedzy na temat własnego regionu. Test chi-kwadrat Pearsona wykazał wartość 87,069 przy 20 stopniach swobody oraz istotność asymptotyczną 0,000. Ponieważ wartość p (istotność asymptotyczna) jest mniejsza od poziomu istotności 0,01, oznacza to, że istnieje statystycznie istotna zależność między przywiązaniem do miejsca zamieszkania a stanem wiedzy na temat regionu.

Podobne wnioski płyną z analizy ilorazu wiarygodności, który wynosi 88,144 przy 20 stopniach swobody, z istotnością asymptotyczną równą 0,000. Również ten test wskazuje na istotną statystycznie zależność między analizowanymi zmiennymi.

Dodatkowo test związku liniowego, który ma wartość 10,086 przy jednym stopniu swobody, również wykazał istotność statystyczną ($p=0,001$). Sugeruje to istnienie

liniowej zależności między przywiązaniem do miejsca zamieszkania a stanem wiedzy na temat regionu.

Tabela 11. Testy w oparciu o chi-kwadrat

Testy chi-kwadrat			
	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	87,069	20	0,000
Iloraz wiarygodności	88,144	20	0,000
Test związku liniowego	10,086	1	0,001
N ważnych obserwacji	2001		

Istotność na poziomie 0,01.

W celu pogłębienia analiz statystycznych skrzyżowano pytania dotyczące stanu wiedzy uczniów oraz ich zainteresowania własnym regionem. Celem było zbadanie, czy istnieje istotny związek pomiędzy tymi dwiema zmiennymi. W tabeli 12 poniżej przedstawiono następujące wyniki: 48,4% ogółu badanych, niezależnie od zainteresowania regionem, ocenia swoją wiedzę jako wystarczającą. W grupie uczniów zainteresowanych regionem 48,2% ocenia swoją wiedzę jako wystarczającą. W grupie uczniów niezainteresowanych regionem oraz tych, którzy nie są pewni swojego zainteresowania, odsetki te wynoszą odpowiednio 48,4% i 48,9%. W grupie uczniów zainteresowanych regionem znaczną część stanowią ci, którzy oceniają swoją wiedzę jako dużą (23,4%) oraz bardzo dużą (8,9%). W przypadku uczniów niezainteresowanych regionem jedynie 8,4% ocenia swoją wiedzę jako dużą, a 2,7% jako bardzo dużą. Podobne wartości w grupie niezdecydowanych uczniów wynoszą odpowiednio 9,8% i 2,5%. Uczniowie oceniający swoją wiedzę jako bardzo małą (3,8%) i małą (6,0%) stanowią mniejszość w grupie zainteresowanych regionem. W grupie uczniów niezainteresowanych regionem analogiczne wartości wynoszą odpowiednio 10,7% i 18,7%. W grupie niezdecydowanych uczniów 4,2% ocenia swoją wiedzę jako bardzo małą, a 14,0% jako małą. Największy odsetek uczniów, którzy mają trudności z oceną swojej

wiedzy (20,7%), znajduje się w grupie niezdecydowanych co do zainteresowania regionem. W grupach uczniów zainteresowanych i niezainteresowanych regionem analogiczne wartości wynoszą odpowiednio 9,8% i 11,1%. Analiza danych wskazuje, że uczniowie oceniający swoją wiedzę na temat regionu jako wystarczającą najczęściej wykazują zainteresowanie regionem. Wyższa samoocena wiedzy („duża” i „bardzo duża”) koreluje z większym zainteresowaniem regionem. Uczniowie o niskiej samoocenie wiedzy („bardzo mała” i „mała”) rzadziej interesują się swoim regionem. Ponadto uczniowie mający trudności z oceną swojej wiedzy często nie potrafią również określić swojego zainteresowania regionem.

Tabela 12. Stan wiedzy na temat własnego regionu a zainteresowanie swoim regionem (dane w %)

Ocena wiedzy swojego regionu	Czy interesujesz się swoim regionem?			Ogółem
	Tak	Nie	Nie wiem	
Jest bardzo mała	3,8	10,7	4,2	4,6
Jest mała	6,0	18,7	14,0	9,5
Jest wystarczająca	48,2	48,4	48,9	48,4
Jest duża	23,4	8,4	9,8	18,1
Jest bardzo duża	8,9	2,7	2,5	6,5
Trudno ocenić	9,8	11,1	20,7	12,8
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 13 poniżej przedstawia wyniki testów chi-kwadrat dla analizy danych z tabeli 12, odnoszące się do zbadania zależności między badanymi zmiennymi. Test chi-kwadrat Pearsona uzyskał wartość 181,266 przy 10 stopniach swobody, z istotnością asymptotyczną wynoszącą 0,000. Ponieważ wartość p jest znacznie mniejsza od standardowego poziomu istotności 0,05, sugeruje to istnienie statystycznie istotnych różnic między rzeczywistym a oczekiwanym rozkładem danych. Podobne wnioski płyną z analizy ilorazu wiarygodności, którego wartość

wyniosła 179,972 przy 10 stopniach swobody, również z istotnością asymptotyczną równą 0,000. Test ten również wskazuje na istotne statystycznie różnice między analizowanymi rozkładami, potwierdzając istotność wyników. Natomiast test związku liniowego, z wartością chi-kwadrat 1,510 przy 1 stopniu swobody, wykazał p-wartość równą 0,219. Ponieważ ta p-wartość jest wyższa od typowego poziomu istotności 0,05, oznacza to, że nie ma statystycznie istotnych dowodów na liniowy związek między badanymi zmiennymi. Podsumowując, testy chi-kwadrat Pearsona i ilorazu wiarygodności wskazują na istotne różnice w rozkładzie danych, podczas gdy test związku liniowego nie dostarcza dowodów na istotny liniowy związek między analizowanymi zmiennymi.

Tabela 13. Testy chi-kwadrat dotyczące danych z tabeli 12

Testy chi-kwadrat			
	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	181,266	10	0,000
Iloraz wiarygodności	179,972	10	0,000
Test związku liniowego	1,510	1	0,219

Tabela 29 w aneksie przedstawia zależności między cechami demograficznymi i społecznymi a stopniem przywiązania do miejsca zamieszkania, podając dane w procentach. Analiza tych wyników ujawnia, jak różne czynniki wpływają na poczucie przynależności do miejsca, w którym się mieszka. Płeć jest jednym z kluczowych czynników różnicujących poziom przywiązania. Chłopcy częściej deklarują bardzo silne przywiązanie do miejsca zamieszkania (76,5%) niż dziewczęta (70,3%). Dziewczęta z kolei częściej zgłaszają średnie przywiązanie (18,0%) w porównaniu do chłopców (14,8%). Różnice w poziomie przywiązania między płciami są zauważalne, lecz niewielkie. Również klasa szkolna wpływa na stopień przywiązania. Uczniowie klas IV i V mają wyższy odsetek osób bardzo silnie przywiązanych do miejsca zamieszkania – odpowiednio 78,2%

i 76,9% – w porównaniu do uczniów klasy VI, gdzie odsetek ten wynosi 66,6%. Uczniowie klasy VI częściej wskazują średnie przywiązanie i mają większy procent osób, które nie potrafią jednoznacznie określić swojego poziomu przywiązania. Wpływ przynależności do organizacji na poziom przywiązania jest minimalny. Osoby należące do organizacji mają nieco wyższy procent bardzo silnego przywiązania (74,5%) w porównaniu do tych, które nie są członkami żadnej organizacji (73,1%). Różnice te są niewielkie, co sugeruje, że przynależność do organizacji ma ograniczony wpływ na poczucie przynależności do miejsca zamieszkania. Wielkość miejscowości, w której się mieszka, wykazuje znaczące różnice w poziomie przywiązania. Mieszkańcy wsi i osad najczęściej deklarują bardzo silne przywiązanie (77,2%), podczas gdy mieszkańcy miast o populacji powyżej 250 tys. osób mają niższy odsetek bardzo silnego przywiązania (55,9%). Osoby mieszkające w mniejszych miejscowościach są bardziej przywiązane do miejsca zamieszkania niż mieszkańcy większych miast. W większych miastach również zauważa się wyższy procent osób, które mają trudności z określeniem swojego poziomu przywiązania. Tabela wskazuje, że poziom przywiązania do miejsca zamieszkania zależy zarówno od cech demograficznych, takich jak płeć i wiek, jak i cech społecznych, takich jak przynależność do organizacji i wielkość miejscowości. Chłopcy i młodsi uczniowie częściej wykazują wyższy poziom silnego przywiązania, podczas gdy mieszkańcy większych miast rzadziej określają się jako bardzo przywiązani.

Tabela 30 (aneks) przedstawia poziom przywiązania do miejsca zamieszkania w różnych województwach Polski, wyrażony w procentach. Analizując dane, można zauważyć znaczące różnice w poczuciu przynależności między regionami. Województwo dolnośląskie wyróżnia się najwyższym poziomem przywiązania, z 13,9% ogólnym wskaźnikiem przywiązania i 13,6% w kategorii „bardzo przywiązany”. Wysoki poziom przywiązania występuje również w województwach pomorskim i lubelskim, gdzie wskaźniki ogólne wynoszą odpowiednio 11,3% i 11,3%. Z kolei województwa takie jak podlaskie i kujawsko-pomorskie charakteryzują się najniższym poziomem przywiązania, z 1,6% i 1,0% ogólnego

wskaźnika przywiązania. Województwo lubuskie również ma niski poziom przywiązania, osiągając jedynie 1,1%.

Wysoką wartość w kategorii „trudno powiedzieć” odnotowuje województwo warmińsko-mazurskie (8,3%) oraz świętokrzyskie (12,4%), co sugeruje, że wielu uczniów w tych regionach ma trudności z określeniem swojego przywiązania do miejsca zamieszkania. Warto również zauważyć, że w niektórych województwach, takich jak wielkopolskie, warmińsko-mazurskie, opolskie i lubuskie, brakuje danych w niektórych kategoriach, co może wpływać na pełny obraz poczucia przywiązania w tych regionach. Reasumując, można uznać, że różnice w poziomie przywiązania do miejsca zamieszkania w Polsce są znaczne, a lokalne uwarunkowania mogą wpływać na poczucie przynależności uczniów do swoich regionów.

Analiza wyników testów chi-kwadrat (tabela 14 poniżej) pokazuje, że zmienne takie jak płeć, klasa szkolna oraz wielkość miejscowości mają istotny wpływ na rozkład odpowiedzi, co oznacza, że różnice w zakresie tych zmiennych są statystycznie znaczące. Z kolei przynależność do organizacji oraz województwo nie wpływają istotnie na rozkład odpowiedzi, co implikuje, że rozkłady odpowiedzi w tych kategoriach są zbliżone lub nie różnią się istotnie od siebie.

Tabela 14. Testy chi-kwadrat dotyczące zmiennych niezależnych zawartych w aneksie (tabele 29 i 30)

Testy chi-kwadrat			
	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Płeć	11.819	4	0,019
Do której klasy chodzisz?	29.725	8	0,000
Czy należysz do organizacji?	0.899	4	0,925
Wielkość miejscowości	62.680	20	0,000
Województwo	64.943	60	0,309

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Płeć	20.403	5	0,001
Do której klasy chodzisz?	17.911	10	0,056
Czy należysz do organizacji?	11.888	5	0,036
Wielkość miejscowości	29.048	25	0,262
Województwo	108.228	75	0,007

2.3. Wartości i postawy społeczne w budowaniu patriotyzmu w opinii uczniów klas IV–VI

Wartości i postawy społeczne to kluczowe elementy, które kształtują nasze zachowania i relacje w społeczeństwie. Wartości to przekonania i idee, które uważamy za ważne i które kierują naszymi wyborami oraz działaniami (Shalom H. Schwartz, 1992). Mogą obejmować takie aspekty jak uczciwość, szacunek, wolność czy solidarność. Postawy społeczne natomiast odnoszą się do naszych stosunków i opinii wobec innych ludzi i grup społecznych, a także do sposobu, w jaki reagujemy na różne sytuacje społeczne (Gordon W. Allport, 1954). Wspólne wartości mogą przyczyniać się do budowania spójności społecznej, wspierając współpracę i zrozumienie w grupie. Na przykład wartość sprawiedliwości może motywować ludzi do działania na rzecz równych praw dla wszystkich. Z kolei pozytywne postawy takie jak empatia i otwartość mogą ułatwiać efektywne komunikowanie się i rozwiązywanie konfliktów. Jednak różnice w wartościach i postawach mogą prowadzić do napięć i nieporozumień w społeczeństwie (Gert Hofstede, 2001). Dlatego ważne jest, aby dążyć do dialogu i wzajemnego zrozumienia, aby znaleźć wspólny grunt i budować bardziej zharmonizowane społeczeństwo (Ronald Inglehart, 1997). Warto również pamiętać, że wartości i postawy mogą ewoluować, w miarę jak zmieniają się okoliczności społeczne i indywidualne doświadczenia.

W tym wypadku w badaniu zastosowano pytanie wielokrotnego wyboru, gdzie zapytano uczniów o wartości społeczne, które są według nich ważne (tabela 15 poniżej). Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną wartość, stąd sumy procentowe nie wynoszą 100%. Wartością najwyżej cenioną przez uczniów jest solidarność, którą wskazało 63,9% badanych (1263 odpowiedzi). Patriotyzm zajął drugie miejsce z wynikiem 56,2% (1112 odpowiedzi), a tolerancja uplasowała się na trzecim miejscu z wynikiem 55,3% (1094 odpowiedzi). Szacunek dla tradycji uzyskał 52,3% (1033 odpowiedzi), a obywatelskość 25,1% (496 odpowiedzi). Mniej cenione wartości to interes narodowy (7,1%, 140 odpowiedzi), altruizm (5,4%, 106 odpowiedzi) oraz indywidualizm (5,3%, 104 odpowiedzi). Najmniej odpowiedzi uzyskała opcja „żadne z powyższych” z wynikiem 3% (60 odpowiedzi).

Tabela 15. Wartości społeczne według uczniów klas IV–VI

Które z poniższych wartości Twoim zdaniem są ważne?	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
Solidarność	1263	63,9
Patriotyzm	1112	56,2
Tolerancja	1094	55,3
Szacunek dla tradycji	1033	52,3
Obywatelskość	496	25,1
Interes narodowy	140	7,1
Altruizm	106	5,4
Indywidualizm	104	5,3
Żadne z powyższych	60	3,0

Uwaga: Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Hierarchia wartości wskazuje, że uczniowie klas IV–VI najwyżej cenią solidarność, patriotyzm i tolerancję. Solidarność jako wartość najwyżej oceniana świadczy o dużym znaczeniu współpracy i wzajemnego wsparcia w społeczności młodych ludzi. Patriotyzm i tolerancja również są wysoko cenione, co sugeruje, że młodzież

docenia zarówno miłość do ojczyzny, jak i akceptację różnorodności. Szacunek dla tradycji, uzyskawszy ponad 50% odpowiedzi, jest również istotny dla uczniów, co może świadczyć o przywiązaniu do kulturowych i historycznych aspektów życia społecznego. Wartości takie jak obywatelskość, interes narodowy, altruizm i indywidualizm są mniej cenione przez uczniów. Szczególnie niskie wskaźniki uzyskały: interes narodowy, altruizm i indywidualizm, co może sugerować, że wartości te są mniej zrozumiane lub mniej promowane w edukacji na poziomie podstawowym. Wskazuje to na pewną dominację wartości kolektywnych nad indywidualistycznymi w tej grupie wiekowej. Jedynie 3% uczniów wskazało, że żadne z wymienionych wartości nie są dla nich ważne, co oznacza, że zdecydowana większość uczniów znajduje przynajmniej jedną wartość, z którą się identyfikuje.

Powyższa tabela 15 przedstawia zatem obraz hierarchii wartości młodzieży w wieku szkolnym, z dominacją wartości takich jak solidarność, patriotyzm i tolerancja. Wartości te odzwierciedlają kolektywistyczne podejście do życia społecznego, które jest silnie promowane w polskich szkołach. Jednakże warto podkreślić, że deklarowane przez młodzież wartości życiowe mogą, ale nie muszą w pełni odpowiadać tym faktycznie uznawanym i realizowanym. Niektóre wartości i normy mogą być ze sobą sprzeczne i wzajemnie się wykluczać. Wybory jednostek z dostępnych ofert są w dużej mierze wynikiem ich własnych decyzji. Zmiany w wartościach nie mają charakteru gwałtownego, lecz raczej przebiegają w sposób płynny i ciągły. W przyszłości mogą zmieniać się nie tylko same wartości, ale również struktury ich przekazu i wzory zachowań. W wyniku zmian społeczno-kulturowych i społeczno-gospodarczych jedne wartości mogą zyskiwać na znaczeniu, inne mogą je tracić, a niektóre nawet zupełnie zanikać (Janusz Mariański, 2023).

Analiza przedstawionych danych z tabel 33, 34 i 35 (aneks) pozwala na zrozumienie preferencji wartości społecznych uczniów klas IV–VI w zależności od płci, klasy, przynależności do organizacji, wielkości miejscowości oraz regionu zamieszkania. Należy zaznaczyć, że dane te pochodzą z pytań wielokrotnego wyboru, co oznacza, że respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź, co wpływa na interpretację wyników.

Tabela 33 prezentuje, jak różne wartości społeczne są preferowane przez uczniów klas IV–VI w zależności od ich płci, klasy oraz przynależności do organizacji. Wartość „solidarność” jest nieco częściej wskazywana przez chłopców (12,0%) niż dziewczęta (11,3%). Podobnie „patriotyzm” jest bardziej ceniony przez chłopców (11,4%) niż dziewczęta (9,2%). Z kolei „tolerancja” jest bardziej ceniona przez dziewczęta (12,1%) niż chłopców (8,1%). W odniesieniu do klasy szkolnej – najmłodsza grupa (klasa IV) najmniej ceni „solidarność” (6,3%), podczas gdy klasa VI ceni ją najbardziej (8,9%). „Patriotyzm” jest najbardziej ceniony w klasie V (7,9%), a „tolerancja” jest najczęściej wybierana przez uczniów klasy VI (8,5%). Uczniowie będący członkami organizacji częściej wskazują na wartości takie jak „solidarność” (6,7%) i „patriotyzm” (5,8%) w porównaniu do tych, którzy nie należą do żadnej organizacji (odpowiednio 16,6% i 14,7%). „Tolerancja” jest istotnie częściej wskazywana przez uczniów, którzy nie należą do organizacji (14,5%).

Tabela 34 pokazuje, jak wartości społeczne różnią się w zależności od wielkości miejscowości, w której mieszkają uczniowie. Uczniowie z wsi/osad najczęściej wybierają wartości takie jak „solidarność” (15,7%), „patriotyzm” (14,8%) i „szacunek dla tradycji” (13,0%). Warto też zauważyć, że „tolerancja” jest również wysoko ceniona (13,9%). W miastach do 50 tys. mieszkańców wartości społeczne są znacznie mniej wskazywane w porównaniu do wsi/osad. „Solidarność” (3,4%) i „patriotyzm” (2,8%) są najczęściej wybierane, a „tolerancja” (3,1%) także jest istotnie wyżej niż inne wartości. W większych miastach (od 50 tys. do powyżej 500 tys.) wartości takie jak „solidarność”, „patriotyzm” i „szacunek dla tradycji” są wskazywane znacznie rzadziej, często poniżej 1%. Znaczenie wartości „tolerancja” spada znacząco wraz ze wzrostem wielkości miejscowości, osiągając jedynie 0,3% w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców.

Tabela 35 pokazuje preferencje wartości społecznych w zależności od województwa, w którym mieszkają uczniowie. W województwie dolnośląskim najczęściej wybierane wartości to „solidarność” (3,4%), „patriotyzm” (2,7%) i „szacunek dla tradycji” (2,9%). W województwie kujawsko-pomorskim wartości społeczne są wskazywane rzadziej niż w innych województwach, najczęściej

wybijane wartości to „patriotyzm” (0,2%) i „szacunek dla tradycji” (0,1%).

W województwie lubelskim wartości takie jak „solidarność” (2,8%), „patriotyzm” (2,4%) i „szacunek dla tradycji” (2,3%) są wybierane częściej. Z kolei w województwie mazowieckim najczęściej wskazywane wartości to „solidarność” (2,6%), „patriotyzm” (2,1%) i „szacunek dla tradycji” (2,0%).

Wnioski z analizy danych wskazują ponadto, że istnieją znaczące różnice w preferencjach wartości społecznych w zależności od płci. Chłopcy częściej wybierają wartości związane z patriotyzmem i solidarnością, natomiast dziewczęta częściej wskazują na tolerancję. Wiek uczniów ma także wpływ na ich preferencje; uczniowie starszych klas (V i VI) wykazują większe zainteresowanie wartościami społecznymi niż uczniowie klas młodszych (IV). Przynależność do organizacji pozytywnie wpływa na preferowanie wartości takich jak solidarność i patriotyzm, co sugeruje, że uczestnictwo w organizacjach społecznych może wzmacniać te wartości. Analiza wpływu wielkości miejscowości pokazuje, że uczniowie z mniejszych miejscowości (wieś/osada) częściej wskazują na wartości społeczne niż uczniowie z większych miast. Może to wynikać z bardziej zintegrowanej społeczności i tradycyjnych wartości w mniejszych miejscowościach. Różnice regionalne również są znaczące; postrzeganie wartości społecznych różni się w zależności od województwa, z dolnośląskim, lubelskim i mazowieckim jako regionami, gdzie wartości społeczne są częściej wskazywane, co może odzwierciedlać lokalne uwarunkowania kulturowe i tradycje.

Patriotyzm to postawa społeczna i polityczna charakteryzująca się miłością, oddaniem oraz lojalnością wobec własnego kraju. Jest to uczucie głębokiego przywiązania do ojczyzny, jej kultury, tradycji i wartości, które skłania jednostki do działania na rzecz dobra wspólnoty narodowej. Patriotyzm może przejawiać się w różnych formach, od uczestnictwa w życiu obywatelskim, przez obronę kraju w sytuacjach zagrożenia, po pielęgnowanie i propagowanie narodowego dziedzictwa. Zauważa się się, iż współcześnie młodzi Polacy czują więź z ojczyzną i są przywiązani do symboli narodowych. Podkreślają też, że ważne jest dla nich przestrzeganie prawa i udział w wyborach. Niemniej jednak ich patriotyzm nie

przekłada się na konkretne działania obywatelskie. Mimo że cenią swój kraj (nawet jeśli czasami są wobec niego krytyczni), rzadko podejmują realne działania, aby go poprawić (Radosław Marzęcki i Łukasz Stach, 2014).

W tabeli 16 poniżej zawarto analizy brzegowe odpowiedzi uczniów klas IV–VI. Odpowiedzi te można sklasyfikować w kilku kluczowych kategoriach:

- 1)** Symbole narodowe i tożsamość kulturowa odgrywają fundamentalną rolę w kształtowaniu poczucia przynależności narodowej. Szacunek dla godła, flagi i hymnu narodowego, umiłowanie ojczyzny, pielęgnowanie polskich tradycji oraz pamięć o bohaterach narodowych są nieodzownymi elementami, które wzmacniają identyfikację kulturową i historyczną narodu. Znajomość historii kraju również przyczynia się do utrwalania tożsamości narodowej.
- 2)** Społeczna odpowiedzialność obywatelska obejmuje zaangażowanie w życie wspólnotowe oraz promowanie wartości społecznych. Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny, kibicowanie polskim sportowcom, udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych, aktywność w lokalnych inicjatywach oraz uczestnictwo w wyborach to kluczowe aspekty, które sprzyjają kohezji społecznej i budowaniu wspólnoty obywatelskiej.
- 3)** Praworządność i etyka obywatelska koncentrują się na poszanowaniu prawa i etycznym postępowaniu jako obywatel. Poszanowanie i przestrzeganie prawa, okazywanie szacunku władzom państwowym oraz uczciwe płacenie podatków stanowią fundamenty odpowiedzialnego obywatelstwa.
- 4)** W wychowaniu i wartościach rodzinnych istotne jest promowanie wartości rodzinnych i religijnych, co znajduje odzwierciedlenie w dbałości o religijne wychowanie dzieci w rodzinie.

- 5) Bezpieczeństwo narodowe i gotowość obronna obejmują gotowość do obrony kraju i uczestnictwa w działaniach wojskowych. Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę oraz odbycie nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego to przejawy patriotyzmu i odpowiedzialności za bezpieczeństwo narodowe.
- 6) Patriotyzm konsumencki, w którym wspieranie krajowej gospodarki poprzez świadome decyzje konsumenckie, takie jak kupowanie polskich produktów, odgrywa ważną rolę w budowaniu ekonomicznej siły państwa.

Symbole narodowe i tożsamość kulturowa odgrywają fundamentalną rolę w kształtowaniu poczucia przynależności narodowej. „Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” uzyskało największe poparcie, z 67,0% respondentów zdecydowanie zgadzających się i 24,3% raczej zgadzających się. Podobnie wysokie poparcie uzyskały „Dbałość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny” (53,6% zdecydowanie zgadza się) oraz „Umiłowanie ojczyzny” (52,9% zdecydowanie zgadza się). Te wyniki wskazują na głęboko zakorzenioną wartość szacunku dla symboli narodowych i umiłowania ojczyzny wśród uczniów. „Pielęgnowanie polskich tradycji” i „Pamiętanie o bohaterach narodowych” również uzyskały wysokie wyniki, odpowiednio 49,1% i 47,3% zdecydowanie zgadzających się, co podkreśla znaczenie tradycji i pamięci historycznej. Społeczna odpowiedzialność obywatelska obejmuje zaangażowanie w życie wspólnotowe oraz promowanie wartości społecznych. „Poszanowanie i przestrzeganie prawa” (43,9%) oraz „Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych” (42,9%) są wysoko cenione przez uczniów, co sugeruje, że wartości obywatelskie i społeczne są ważne w ich postrzeganiu patriotyzmu. Jednakże wsparcie dla „Kibicowania polskim sportowcom” (42,1%) i „Gotowości do walki i oddania życia za ojczyznę” (41,1%) jest nieco niższe, ale nadal znaczące. Praworządność i etyka obywatelska koncentrują się na poszanowaniu prawa i etycznym postępowaniu jako obywatel. „Poszanowanie i przestrzeganie prawa” uzyskało 43,9% zdecydowanie zgadzających się, natomiast „Uczciwe płacenie podatków” – 34,8% zdecydowanie zgadzających się. Te wyniki wskazują, że uczniowie wyrażają stosunkowo wysokie poszanowanie dla prawa, choć w przypadku podatków występuje większe zróżnicowanie opinii.

Tabela 16. Opinia uczniów klas IV–VI na temat patriotyzmu

Odpowiedzi	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Zdecydowanie nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu	67,0	24,3	2,0	1,0	5,7
Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny	53,6	31,9	4,3	2,0	8,0
Umiłowanie ojczyzny	52,9	36,3	2,1	1,1	7,5
Pielęgnowanie polskich tradycji	49,1	37,2	3,7	1,9	8,0
Pamiętanie o bohaterach narodowych	47,3	37,8	4,1	1,8	9,0
Poszanowanie i przestrzeganie prawa	43,9	37,2	5,6	3,6	9,7
Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych	42,9	39,6	6,3	2,0	9,1
Kibicowanie polskim sportowcom	42,1	31,3	10,3	5,1	11,2
Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę	41,1	32,1	8,2	4,2	14,4

Odpowiedzi	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Zdecydowanie nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Znajomość historii swojego kraju	39,3	39,7	6,9	2,4	11,7
Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie	37,7	30,3	10,7	6,8	14,4
Okazywaniu szacunku władzom państwowym	35,2	36,8	8,3	5,8	13,8
Uczciwe płacenie podatków	34,8	35,2	8,8	6,6	14,5
Podejmowanie działań na rzecz okolicy, w której się mieszka	32,4	40,9	10,1	2,7	13,8
Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego	27,5	34,8	12,1	7,8	17,6
Udział w wyborach	25,2	35,5	14,7	5,6	19,0
Kupowanie przede wszystkim polskich produktów	22,4	28,4	18,3	13,4	17,4

Wychowanie i wartości rodzinne związane z edukacją i promowaniem wartości rodzinnych i religijnych są również istotne. „Dbałość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie” uzyskała 37,7% zdecydowanie zgadzających się, co wskazuje na zróżnicowane podejście do wartości religijnych wśród uczniów. Bezpieczeństwo narodowe i gotowość obronna obejmują gotowość do obrony kraju i do uczestnictwa w działaniach wojskowych. „Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę” uzyskała 41,1% zdecydowanie zgadzających się, co świadczy o istotnej, choć nieco mniejszej w porównaniu z innymi aspektami roli gotowości do obrony kraju. „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego” uzyskała 27,5%, co wskazuje na większą rezerwę w tej kwestii. Ekonomia i patriotyzm konsumencki obejmują wspieranie krajowej gospodarki poprzez świadome decyzje konsumenckie. „Kupowanie przede wszystkim polskich produktów” uzyskało najniższe poparcie, zaledwie 22,4% zdecydowanie zgadzających się, co może odzwierciedlać mniejsze zainteresowanie lub świadomość ekonomiczną w tej grupie wiekowej. Wysoki odsetek odpowiedzi „Trudno powiedzieć” w niektórych kategoriach, takich jak „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego” (17,6%) i „Udział w wyborach” (19,0%), wskazuje na niepewność i brak ugruntowanego stanowiska wśród uczniów na te tematy.

Wyniki wskazują, że uczniowie klas IV–VI mają silne poczucie wartości symboli narodowych, kultury oraz tradycji, co jest kluczowe dla kształtowania patriotyzmu. Niemniej jednak ich postawy wobec wartości obywatelskich, religijnych oraz ekonomicznych są bardziej zróżnicowane, co może wynikać z mniejszego zrozumienia tych kwestii lub braku doświadczenia życiowego w tych obszarach. Wysoki odsetek odpowiedzi „Trudno powiedzieć” w niektórych kategoriach podkreśla potrzebę dalszej edukacji i dyskusji na temat różnych aspektów patriotyzmu. Ta analiza pokazuje, że patriotyzm wśród młodych ludzi jest złożonym zjawiskiem, które wymaga wieloaspektowego podejścia w edukacji i wychowaniu.

Badanie przejawów patriotyzmu, uwzględniające cechy demograficzno-społeczne oraz regionalne różnice, ukazuje złożony obraz postaw patriotycznych w Polsce.

Analizowane dane pochodziły z dwóch tabel: jednej dotyczącej płci, klasy szkolnej, przynależności do organizacji oraz wielkości miejscowości, a drugiej dotyczącej różnic między województwami (tabela 36 i 37 w aneksie). Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy wykazują wysokie wskaźniki patriotyzmu, choć chłopcy nieznacznie przeważają w takich aspektach, jak „Znajomość historii swojego kraju” (80,50% w porównaniu do 77,30% u dziewcząt) oraz „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego” (67,60% chłopców w porównaniu do 57,10% dziewcząt). Dziewczęta częściej wyrażają szacunek dla symboli narodowych (92,00% w porównaniu do 90,60% chłopców). Uczniowie klasy IV wykazują najwyższe wskaźniki w „Znajomości historii swojego kraju” (82,40%) oraz „Gotowości do walki i oddania życia za ojczyznę” (77,50%). Uczniowie klasy VI mają najwyższy wskaźnik w „Okazywaniu szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” (92,40%). Osoby przynależące do organizacji, takich jak ZHP czy wolontariat, wykazują wyższe wskaźniki patriotyzmu w większości kategorii. Szczególnie wyróżniają się w „Umiłowaniu ojczyzny” (91,80% w porównaniu do 88,30% osób nieprzynależących do organizacji) oraz „Dobrowolnym udziale w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych” (84,80% w porównaniu do 81,50%). Mieszkańcy mniejszych miast (do 100 tys. mieszkańców) mają wyższe wskaźniki w wielu przejawach patriotyzmu w porównaniu do mieszkańców większych miast. Najwyższe wskaźniki odnotowano w „Okazywaniu szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (97,10%). Mieszkańcy wsi i osad mają wysokie wskaźniki w „Pielęgnowaniu polskich tradycji” (87,70%) i „Znajomości historii swojego kraju” (80,50%), ale niższe w „Gotowości do walki i oddania życia za ojczyznę” (70,40%). Różnice regionalne są również wyraźne. Województwo lubuskie wyróżnia się wysokimi wskaźnikami w wielu kategoriach, takich jak „Umiłowanie ojczyzny” (95,2%) i „Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” (100%). Województwo świętokrzyskie ma wysokie wyniki w „Poszanowaniu i przestrzeganiu prawa” (90,2%) oraz „Dbałości o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny” (90,2%). Województwo podlaskie wyróżnia się w „Udziale w wyborach” (78,2%) oraz „Dbałości o religijne wychowanie dzieci w rodzinie” (81,3%). Z drugiej strony, województwo kujawsko-pomorskie ma najniższe wyniki w „Udziale

w wyborach” (36,9%) i „Kupowaniu przede wszystkim polskich produktów” (36,9%). Województwo warmińsko-mazurskie ma stosunkowo niskie wyniki w „Pamiętaniu o bohaterach narodowych” (71,6%) i „Poszanowaniu i przestrzeganiu prawa” (72,8%).

Analiza wskazuje, że cechy demograficzno-społeczne oraz różnice regionalne mają znaczący wpływ na przejawy patriotyzmu wśród uczniów w Polsce. Chłopcy, osoby przynależące do organizacji oraz mieszkańcy mniejszych miejscowości i niektórych województw wykazują wyższe wskaźniki w wielu kategoriach patriotyzmu. Województwa takie jak lubuskie i świętokrzyskie wyróżniają się szczególnie wysokimi wskaźnikami patriotyzmu, podczas gdy kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie osiągają niższe wskaźniki. Te różnice podkreślają zróżnicowany charakter uczniowskich postaw patriotycznych w Polsce, zależny od wielu czynników demograficzno-społecznych i regionalnych.

Tabela 17. Współczynnik Korelacji w oparciu o r Pearsona Zmiennych cech demograficznych i społecznych w stosunku do Postaw patriotyzmu

Postawy patriotyzmu	Płeć				Klasa				Przynależność do organizacji				Wielkość miejscowości			
	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p
Umiłowanie ojczyzny	-0,086	0,022	-3,871	0,000	0,075	0,022	3,341	0,001	0,047	0,021	2,096	0,036	0,085	0,027	3,802	0,000
Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu	0,011	0,022	0,472	0,637	-0,008	0,023	-0,374	0,708	0,013	0,023	0,596	0,551	0,06	0,027	2,676	0,008
Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych	-0,028	0,022	-1,264	0,206	0,003	0,023	0,151	0,88	0,050	0,021	2,230	0,026	0,048	0,024	2,135	0,03
Pamiętanie o bohaterach narodowych	-0,058	0,022	-2,606	0,009	0,045	0,022	2,000	0,046	0,008	0,022	0,339	0,735	0,032	0,024	1,419	0,16
Pielęgnowanie polskich tradycji	-0,001	0,022	-0,052	0,958	0,041	0,022	1,815	0,07	0,023	0,021	1,022	0,307	0,073	0,026	3,251	0,000
Znajomość historii swojego kraju	-0,074	0,022	-3,305	0,001	0,055	0,022	2,457	0,014	0,018	0,022	0,816	0,414	0,058	0,025	2,604	0,01

Postawy patriotyzmu	Płeć				Klasa				Przynależność do organizacji				Wielkość miejscowości			
	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p
Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny	0,006	0,022	0,275	0,783	0,055	0,022	2,460	0,014	0,073	0,020	3,282	0,001	0,057	0,024	2,565	0,01
Poszanowanie i przestrzeganie prawa	0,010	0,022	0,462	0,644	0,081	0,022	3,634	0,000	-0,004	0,022	-0,181	0,856	0,059	0,024	2,660	0,01
Udział w wyborach	-0,037	0,022	-1,667	0,096	0,053	0,022	2,368	0,018	0,061	0,022	2,752	0,006	0,023	0,023	1,022	0,31
Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę	-0,090	0,022	-4,024	0,000	0,078	0,022	3,509	0,00	0,048	0,022	2,137	0,033	0,025	0,022	1,131	0,26
Podejmowanie działań na rzecz okolicy, w której się mieszka	-0,065	0,022	-2,906	0,004	0,067	0,022	3,001	0,003	0,049	0,022	2,187	0,029	0,062	0,023	2,776	0,006
Kibicowanie polskim sportowcom	-0,021	0,022	-0,92	0,358	0,059	0,022	2,659	0,008	0,066	0,021	2,949	0,003	0,048	0,024	2,141	0,032

Postawy patriotyzmu	Płeć				Klasa				Przynależność do organizacji				Wielkość miejscowości			
	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p	R	SEasy	T	p
Okazywanie szacunku władzom państwowym	0,017	0,022	0,747	0,455	0,109	0,022	4,921	0,000	0,045	0,022	2,019	0,044	0,027	0,022	1,204	0,23
Uczciwe płacenie podatków	-0,009	0,022	-0,383	0,702	0,080	0,022	3,597	0,000	0,025	0,022	1,106	0,269	0,041	0,022	1,817	0,07
Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego	-0,131	0,022	-5,912	0,00	0,065	0,022	2,924	0,003	0,058	0,022	2,599	0,009	0,014	0,023	0,615	0,538
Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie	-0,060	0,022	-2,705	0,007	0,118	0,022	5,323	0,000	0,078	0,022	3,500	0,000	0,079	0,022	3,529	0,000
Kupowanie przede wszystkim polskich produktów	-0,068	0,022	-3,045	0,002	0,072	0,022	3,235	0,001	0,046	0,022	2,064	0,039	0,049	0,023	2,179	0,029

R – wartość współczynnika korelacji Pearsona.

SEasy – błąd standardowy współczynnika korelacji.

T – wartość statystyki *t* dla współczynnika korelacji.

p – wartość wskazująca na istotność statystyczną współczynnika korelacji.

Powyższa tabela 17 przedstawia współczynnik korelacji Pearsona, który analizuje związki między zmiennymi demograficznymi i społecznymi a elementami patriotyzmu. Analiza wyników wskazuje na istotne różnice w zakresie „Umiłowania ojczyzny” w zależności od zmiennych takich jak płeć, klasa, przynależność do organizacji czy wielkość miejscowości. Wyniki pokazują, że zmienna „płeć” ma negatywny wpływ na zmienną „Umiłowanie ojczyzny”, przy wartości współczynnika $-0,086$ i $T=-3,871$, co jest statystycznie istotne ($p<0,000$). Z kolei zmienna „klasa” ma pozytywny wpływ na zmienną „Umiłowanie ojczyzny”, z wartością $R=0,075$ i $T=3,341$, co również jest istotne statystycznie ($p=0,001$). Przynależność do organizacji wykazuje pozytywny wpływ na „Umiłowanie ojczyzny”, z wartością współczynnika $0,047$, $T=2,096$ i wartością $p=0,036$, co sugeruje istotność statystyczną, choć w mniejszym stopniu niż inne zmienne. Najsilniejszy wpływ na zmienną „Umiłowanie ojczyzny” ma wielkość miejscowości, z wartością $R=0,085$, $T=3,802$ i wartością $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny związek. Wnioski te wskazują, że różnice w zakresie „Umiłowania ojczyzny” są znacząco powiązane z płcią, klasą, przynależnością do organizacji oraz wielkością miejscowości, przy czym wielkość miejscowości i klasa mają największy wpływ na tę zmienną.

Analiza wyników dotyczących „Okazywania szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” ujawnia istotne różnice w zależności od rozważanych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $0,011$ z $T=0,472$ i wartość $p=0,637$, co wskazuje na brak istotnego wpływu na „Okazywanie szacunku...”. Podobnie klasa ma wartość współczynnika $-0,008$, t -statystykę $0,374$ i wartość $p=0,708$, co również sugeruje, że nie ma istotnego wpływu tej zmiennej.

Przynależność do organizacji, z wartością współczynnika $0,013$, $T=0,596$ i wartością $p=0,551$, również nie wykazuje istotnego wpływu na okazywanie szacunku. Natomiast wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,06$, t -statystykę $2,676$ i wartość $p=0,008$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Okazywanie szacunku...”. W kontekście „Okazywania szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” jedynie wielkość miejscowości ma istotny wpływ, podczas gdy płeć, klasa i przynależność do organizacji nie mają statystycznie istotnego wpływu.

Analiza wyników dotyczących „Dobrowolnego udziału w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych” pokazuje różnice we wpływie poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,028$ z $T=-1,264$ i wartość $p=0,206$, co sugeruje, że nie ma statystycznie istotnego wpływu na „Dobrowolny udział...”. Klasa ma wartość współczynnika $0,003$, t -statystykę $0,151$ i wartość $p=0,88$, co również wskazuje na brak istotnego wpływu tej zmiennej.

Z kolei przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,050$, t -statystykę $2,230$ i wartość $p=0,026$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych”. Podobnie wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,048$, $T=2,135$ i wartość $p=0,03$, co również wskazuje na istotny pozytywny wpływ tej zmiennej. Jedynie zatem przynależność do organizacji i wielkość miejscowości mają istotny wpływ na „Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych”, podczas gdy płeć i klasa nie wykazują statystycznie istotnego wpływu.

Analiza wyników dotyczących „Pamiętania o bohaterach narodowych” ukazuje zróżnicowany wpływ poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,058$, $T=-2,606$ i wartość $p=0,009$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ na „Pamiętanie...”. Klasa ma wartość współczynnika $0,045$, $T=2,000$ i wartość $p=0,046$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Pamiętanie o bohaterach narodowych”.

W przypadku przynależności do organizacji wartość współczynnika wynosi $0,008$ z $T=0,339$ i wartość $p=0,735$, co wskazuje na brak statystycznie istotnego wpływu tej zmiennej. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,032$, $T=1,419$ i wartość $p=0,16$, co również sugeruje, że wpływ tej zmiennej nie jest istotny statystycznie. „Pamiętanie o bohaterach narodowych” jest istotnie związane z płcią i klasą, przy czym płeć ma negatywny wpływ, a klasa ma wpływ pozytywny. Przynależność do organizacji i wielkość miejscowości nie mają statystycznie istotnego wpływu na „Pamiętanie o bohaterach narodowych”.

Analiza wyników dotyczących „Pielęgnowania polskich tradycji” ukazuje różne poziomy wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,001$, $T=-0,052$ i wartość $p=0,958$, co sugeruje brak statystycznie istotnego wpływu na „Pielęgnowanie polskich tradycji”. Klasa ma wartość współczynnika $0,041$, $T=1,815$ i wartość $p=0,07$, co wskazuje na tendencję do pozytywnego wpływu, ale nie jest to istotne statystycznie – na poziomie $0,05$.

Przynależność do organizacji ma wartość współczynnika $0,023$, $T=1,022$ i wartość $p=0,307$, co również sugeruje brak istotnego wpływu na „Pielęgnowanie polskich tradycji”. Natomiast wielkość miejscowości wykazuje wartość współczynnika $0,073$, $T=3,251$ i wartość $p<0,000$, co oznacza istotny pozytywny wpływ na „Pielęgnowanie...”. Jedynie wielkość miejscowości ma statystycznie istotny wpływ na „Pielęgnowanie polskich tradycji”, podczas gdy płeć, klasa i przynależność do organizacji nie wykazują istotnego wpływu.

Analiza wyników dotyczących „Znajomości historii swojego kraju” ujawnia różnice we wpływie poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,074$ z $T=-3,305$ i wartością $p=0,001$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ na „Znajomość...”, sugerując, że płeć może mieć znaczący wpływ na tę zmienną. Klasa ma wartość współczynnika $0,055$, $T=2,457$ i wartość $p=0,014$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Znajomość historii swojego kraju”, wskazując, że wyższa klasa może być związana z lepszą znajomością historii. Przynależność do organizacji ma wartość współczynnika $0,018$, $T=0,816$ i wartość $p=0,414$, wskazuje to na brak istotnego wpływu na „Znajomość...”. Podobnie wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,058$, $T=2,604$ i wartość $p=0,01$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Znajomość historii...”. „Znajomość historii swojego kraju” jest istotnie związana z płcią, klasą i wielkością miejscowości. Płeć ma negatywny wpływ, podczas gdy klasa i wielkość miejscowości mają pozytywny wpływ. Przynależność do organizacji nie wykazuje statystycznie istotnego wpływu na „Znajomość historii...”.

Analiza wyników dotyczących „Dbania o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny” pokazuje różny poziom wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika 0,006, $T=0,275$ i wartość $p=0,783$, co wskazuje na brak istotnego wpływu na „Dbanie o...”. Klasa ma wartość współczynnika 0,055, $T=2,460$ i wartość $p=0,014$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Dbanie o przekazywanie miłości i szacunku do ojczyzny”. Oznacza to, że wyższa klasa szkolna może być związana z lepszym przekazywaniem tych wartości. Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika 0,073, $T=3,282$ i wartość $p=0,001$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Dbanie o...”. Wskazuje to, że osoby będące członkami organizacji mogą bardziej skutecznie przekazywać te wartości.

Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika 0,057, $T=2,565$ i wartość $p=0,01$, co również sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Dbanie o przekazywanie miłości i szacunku do ojczyzny”, co oznacza, że większe miejscowości mogą sprzyjać lepszemu przekazywaniu tych wartości.

Analiza wyników dotyczących „Poszanowania i przestrzegania prawa” ujawnia różny poziom wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika 0,010, $T=0,462$ i wartość $p=0,644$, co sugeruje brak istotnego wpływu na „Poszanowanie i przestrzeganie prawa”. Klasa ma wartość współczynnika 0,081, $T=3,634$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Poszanowanie i przestrzeganie prawa”. Oznacza to, że wyższa klasa szkolna jest istotnie związana z lepszym przestrzeganiem prawa. Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika -0,004, $T=-0,181$ i wartość $p=0,856$, co sugeruje brak istotnego wpływu na „Poszanowanie i przestrzeganie prawa”. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika 0,059, $T=2,660$ i wartość $p=0,01$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Poszanowanie i przestrzeganie prawa”, sugerując, że większe miejscowości mogą być związane z lepszym przestrzeganiem prawa. „Poszanowanie i przestrzeganie prawa” jest istotnie związane z klasą oraz wielkością miejscowości, gdzie klasa ma pozytywny wpływ, a wielkość miejscowości również sprzyja

lepszemu przestrzeganiu prawa. Płeć i przynależność do organizacji nie wykazują statystycznie istotnego wpływu na „Poszanowanie i przestrzeganie prawa”.

Analiza wyników dotyczących „Udziału w wyborach” ujawnia różnice w wpływie poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,037$, $T=-1,667$ i wartość $p=0,096$, co sugeruje, że wpływ płci na „Udział w wyborach” nie jest istotny statystycznie – na poziomie $0,05$, chociaż jest bliski granicy istotności. Klasa ma wartość współczynnika $0,053$, $T=2,368$ i wartość $p=0,018$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Udział w wyborach”. Z analiz wynika, iż równolegle wraz ze wzrostem klasy wzmacnia się element patriotyzmu, jakim jest „udział w wyborach”, w opinii uczniów. Wyższa klasa jest zatem istotnie związana z wyższym poziomem uczestnictwa w wyborach.

Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,061$, $T=2,752$ i wartość $p=0,006$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Udział w wyborach”. Osoby będące członkami organizacji mogą mieć w przyszłości wyższe prawdopodobieństwo uczestnictwa w wyborach.

Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,023$, $T=1,022$ i wartość $p=0,31$, co sugeruje brak istotnego wpływu na „Udział w wyborach”. „Udział w wyborach” jest istotnie związany z klasą i przynależnością do organizacji, gdzie wyższa klasa i przynależność do organizacji mają pozytywny wpływ na „Udział w wyborach”. Płeć i wielkość miejscowości nie wykazują statystycznie istotnego wpływu na tę zmienną.

Analiza wyników dotyczących „Gotowości do walki i oddania życia za ojczyznę” ujawnia różny poziom wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,090$, $T=-4,024$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ na „Gotowość...”. Oznacza to, że płeć ma istotny wpływ na tę zmienną, a chłopcy, w tym wypadku, chętniej wskazują na ten element patriotyzmu. Można także prognozować, iż w przyszłości chłopcy/mężczyźni mogą być bardziej skłonni do takiej gotowości. Klasa ma wartość współczynnika $0,078$,

$T=3,509$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ. Wyższa klasa jest zatem istotnie związana z większą gotowością do oddania życia za ojczyznę. Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,048$, $T=2,137$ i wartość $p=0,033$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę”. Osoby będące członkami organizacji mają więc wyższą gotowość do takiego oddania. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,025$, $T=1,131$ i wartość $p=0,26$, co wskazuje na brak istotnego wpływu na „Gotowość do oddania...”. „Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę” jest istotnie związana z płcią, klasą oraz przynależnością do organizacji, gdzie płeć ma negatywny wpływ, a klasa i przynależność do organizacji mają wpływ pozytywny. Wielkość miejscowości nie wykazuje statystycznie istotnego wpływu na tę zmienną.

Analiza wyników dotyczących „Okazywania szacunku władzom państwowym” ujawnia różny poziom wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $0,017$, $T=0,747$ i wartość $p=0,455$, co sugeruje brak istotnego wpływu płci na „Okazywanie szacunku władzom państwowym”. Klasa ma wartość współczynnika $0,109$, $T=4,921$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Okazywanie szacunku władzom państwowym”. Wraz z postępem w edukacji coraz częściej pojawia się przekonanie, że okazywanie szacunku władzom państwowym jest formą patriotyzmu. Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,045$, $T=2,019$ i wartość $p=0,044$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Okazywanie szacunku władzom państwowym”. Osoby będące członkami organizacji mają tendencję do większego poparcia dla „szacunku wobec władz państwowych” jako jednego z elementów patriotyzmu. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,027$, $T=1,204$ i wartość $p=0,23$, co wskazuje na brak istotnego wpływu tej zmiennej na „Okazywanie szacunku...”. „Okazywanie szacunku władzom państwowym” jest istotnie związane z klasą oraz przynależnością do organizacji – wyższa klasa i przynależność do organizacji mają pozytywny wpływ. Płeć i wielkość miejscowości nie wykazują statystycznie istotnego wpływu na tę zmienną.

Analiza wyników dotyczących „Uczciwego płacenia podatków” ujawnia różnice we wpływie poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,009$, $T=-0,383$ i wartość $p=0,702$, co sugeruje brak istotnego wpływu płci na „Uczciwe płacenie podatków”. Klasa ma wartość współczynnika $0,080$, $T=3,597$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Uczciwe płacenie podatków”. Wraz z postępem w edukacji uczniowie, zwłaszcza klas VI szkoły podstawowej, uważają, że zmienna „Uczciwe płacenie podatków” stanowi ważny element patriotyzmu.

Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,025$, $T=1,106$ i wartość $p=0,269$, co sugeruje brak istotnego wpływu na „Uczciwe płacenie podatków”. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika $0,041$, $T=1,817$ i wartość $p=0,07$, co wskazuje na tendencję do pozytywnego wpływu na „Uczciwe płacenie podatków”, ale wpływ ten nie jest istotny statystycznie – na poziomie $0,05$. „Uczciwe płacenia podatków” jest istotnie związane z klasą – wyższa klasa ma pozytywny wpływ. Płeć, przynależność do organizacji i wielkość miejscowości nie wykazują statystycznie istotnego wpływu na tę zmienną, choć wielkość miejscowości wykazuje tendencję do pozytywnego wpływu.

Analiza wyników dotyczących „Gotowości do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego” ujawnia różne poziomy wpływu poszczególnych zmiennych. Płeć ma wartość współczynnika $-0,131$, $T=-5,912$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ na „Gotowość...”. Oznacza to, że płeć ma istotny wpływ, a chłopcy mogą być bardziej skłonni wskazywać na ten element patriotyzmu. Klasa ma wartość współczynnika $0,065$, $T=2,924$ i wartość $p=0,003$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego”. Wyższa klasa jest zatem istotnie związana z większą gotowością do przeszkolenia wojskowego. Przynależność do organizacji wykazuje wartość współczynnika $0,058$, $T=2,599$ i wartość $p=0,009$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Gotowość...”. Osoby będące członkami organizacji mają większą tendencję do odbycia takiego przeszkolenia. Wielkość miejscowości ma

wartość współczynnika 0,014, $T=0,615$ i wartość $p=0,538$, co sugeruje brak istotnego wpływu na „Gotowość do odbycia przeszkolenia wojskowego”.

W przypadku „Dbałości o religijne wychowanie dzieci w rodzinie” płeć ma wartość współczynnika $-0,060$, $T=-2,705$ i wartość $p=0,007$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ na „Dbałość o religijne...”. Chłopcy mogą być mniej skłonni do wskazania na element patriotyzmu dotyczący dbania o religijne wychowanie dzieci. Klasa wykazuje wartość współczynnika 0,118, $T=5,323$ i wartość $p<0,000$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Dbałość o religijne wychowanie dzieci”. Wyższa klasa jest więc istotnie związana z elementami patriotyzmu, które obejmują większe zaangażowanie w religijne wychowanie dzieci. Przynależność do organizacji ma wartość współczynnika 0,078, $T=3,500$ i wartość $p<0,000$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na „Dbałość o religijne wychowanie dzieci”. Członkowie organizacji są bardziej skłonni do dbałości o religijne wychowanie dzieci. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika 0,079, $T=3,529$ i wartość $p<0,000$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na zmienną „Dbałość o religijne...”, sugerując, że mieszkańcy większych miejscowości mogą bardziej angażować się w religijne wychowanie dzieci.

W kontekście elementu patriotyzmu odnoszącego się do „Kupowania przede wszystkim polskich produktów” płeć ma wartość współczynnika $-0,068$, $T=-3,045$ i wartość $p=0,002$, co wskazuje na istotny negatywny wpływ. Chłopcy mogą być mniej skłonni do utożsamiania się z tym elementem patriotyzmu, jakim jest „kupowanie polskich produktów”. Klasa wykazuje wartość współczynnika 0,072, $T=3,235$ i wartość $p=0,001$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na „Kupowanie...”. Wyższa klasa jest zatem istotnie związana z większym kupowaniem produktów krajowych. Przynależność do organizacji ma wartość współczynnika 0,046, $T=2,064$ i wartość $p=0,039$, co wskazuje na istotny pozytywny wpływ na zmienną „Kupowanie...”. Osoby będące członkami organizacji mają większą tendencję do wspierania lokalnych produktów. Wielkość miejscowości ma wartość współczynnika 0,049, $T=2,179$ i wartość $p=0,029$, co sugeruje istotny pozytywny wpływ na zmienną

„Kupowanie...” – mieszkańcy większych miejscowości mogą częściej wybierać krajowe produkty.

Tabela 18. Współczynnik korelacji w oparciu o rho spearmana zmiennej „województwo” w stosunku do postaw patriotyzmu

Korelacja rho Spearmana	Wartość rho	Błąd standardowy asymptotyczny (SE)	Przybliżone T	Istotność przybliżona (p)
Umiłowanie ojczyzny	0,028	0,022	1,236	0.216
Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu	0,053	0,022	2,350	0.019
Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych	-0,013	0,022	-0,587	0.557
Pamiętanie o bohaterach narodowych	0,038	0,022	1,693	0.091
Pielęgnowanie polskich tradycji	0,029	0,022	1,315	0.189
Znajomość historii swojego kraju	0,018	0,022	0,814	0.416
Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny	0,010	0,023	0,454	0.650
Poszanowanie i przestrzeganie prawa	0,017	0,022	0,746	0.456
Udział w wyborach	-0,021	0,022	-0,930	0.352
Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę	0,040	0,023	1,768	0.077
Podejmowanie działań na rzecz okolicy, w której się mieszka	-0,026	0,022	-1,181	0.238

Kibicowanie polskim sportowcom	0,021	0,022	0,930	0.352
Okazywanie szacunku władzom państwowym	-0,017	0,022	-0,738	0.461
Uczciwe płacenie podatków	-0,026	0,022	-1,149	0.251
Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego	-0,021	0,022	-0,957	0.339
Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie	0,021	0,023	0,931	0.352
Kupowanie przede wszystkim polskich produktów	-0,018	0,022	-0,783	0.434

Istotność w oparciu o aproksymację rozkładu normalnego.

Reasumując, takie postawy patriotyzmu jak „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego”, „Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie” oraz „Kupowanie przede wszystkim polskich produktów” są istotnie związane z płcią, klasą oraz przynależnością do organizacji, gdzie płeć ma negatywny wpływ na pierwszą i trzecią, podczas gdy klasa szkolna i przynależność do organizacji mają pozytywny wpływ na wszystkie badane zmienne. Wielkość miejscowości ma istotny pozytywny wpływ na zmienne „Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie” oraz „Kupowanie przede wszystkim polskich produktów”, ale nie na zmienną „Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego”.

Z analizy wynika, że większość badanych postaw patriotyzmu nie wykazuje istotnej statystycznie korelacji z województwem. Jednakże istnieją pewne wyjątki, które zasługują na szczególną uwagę. Najistotniejszą zmienną jest w tym przypadku „Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu”, gdzie współczynnik korelacji rho wynosi 0,053, co wskazuje na niewielką dodatnią korelację. Istotność przybliżona ($p=0,019$) sugeruje, że ta korelacja jest statystycznie istotna. Oznacza to, że w zależności od województwa można zauważyć różnice w okazywaniu

szacunku symbolom narodowym. Inną zmienną zbliżoną do istotności statystycznej jest „Pamiętanie o bohaterach narodowych”, z wartością rho wynoszącą 0,038 i istotnością przybliżoną $p=0,091$. Ta zmienna również wskazuje na niewielką dodatnią korelację, co sugeruje pewne różnice regionalne w podejściu do pamięci o bohaterach narodowych, chociaż korelacja ta jest na granicy istotności statystycznej. Również „Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę” wykazuje wartość rho wynoszącą 0,040 oraz istotność przybliżoną $p=0,077$, co zbliża się do granicy istotności statystycznej. To wskazuje, że pewne różnice regionalne mogą istnieć również w tym kontekście.

Pozostałe zmienne, takie jak „Umiłowanie ojczyzny”, „Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych”, „Pielęgnowanie polskich tradycji” czy „Znajomość historii swojego kraju”, wykazują bardzo niskie wartości współczynnika korelacji rho, co oznacza brak znaczącej korelacji z województwem. Żadne z tych korelacji nie są statystycznie istotne (wszystkie $p>0,05$). Analiza wskazuje na istnienie kilku postaw patriotyzmu, co do których zaznaczyły się istotne lub bliskie istotności różnice w zależności od województwa, szczególnie widoczne jest to w kontekście „Okazywania szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu” oraz „Pamiętania o bohaterach narodowych”. Postrzeganie przez uczniów pozostałych postaw patriotycznych nie wykazuje znaczącej zależności od województwa.

2.4. Wpływ szkoły na tożsamość narodową

Wpływ szkoły na tożsamość narodową można analizować w kontekście zarówno formalnych, jak i nieformalnych aspektów edukacji. Formalne wpływy obejmują elementy takie jak plany nauczania, narracje historyczne i symbole narodowe. Plany nauczania, w szczególności treści związane z historią, językiem ojczystym i literaturą, odgrywają kluczową rolę w przekazywaniu wiedzy o przeszłości, kulturze i wartościach narodu. Programy nauczania mają potencjał kształtowania postrzegania przez uczniów roli ich narodu w świecie, jego bohaterów i osiągnięć,

a także wyzwań i problemów, z którymi naród się mierzy (Agnieszka Szulczewska, 2019). Narracje historyczne w szkołach przedstawiają dominujące wizje przeszłości narodu, które wpływają na rozumienie przeszłości przez uczniów oraz ich postrzeganie innych narodów i grup etnicznych (Ewa Tarkowska, 2016). Symbole narodowe, takie jak flaga, hymn i godło, są promowane podczas apeli, uroczystości szkolnych i innych wydarzeń. Te symbole mają potencjał wzmacniania poczucia przynależności do wspólnoty narodowej i budowania dumy narodowej (Philip Bobo, 2005).

Wpływy nieformalne, takie jak interakcje z nauczycielami, relacje z rówieśnikami i kultura szkolna, również odgrywają istotną rolę w kształtowaniu tożsamości narodowej. Nauczyciele, poprzez swoje postawy, wartości i sposób nauczania, mogą wpływać na kształtowanie się tożsamości narodowej uczniów. Nauczyciele zaangażowani w swój naród, wyrażający dumę z jego osiągnięć mogą inspirować uczniów do podobnych uczuć (Małgorzata Niebrzydowska-Klimczak, 2018). Relacje z rówieśnikami, którzy pochodzą z różnych środowisk i mają różne poglądy, mogą pomóc uczniom w krytycznej refleksji nad własną tożsamością narodową i w poznawaniu zróżnicowanych perspektyw. Kultura szkolna, obejmująca normy, wartości i tradycje, również wpływa na postrzeganie przez uczniów tożsamości narodowej. Szkoły promujące otwartość, tolerancję i szacunek dla różnorodności mogą wspierać uczniów w rozwinięciu inkluzyjnej tożsamości narodowej (Gudrun R. Gudmundsdottir, 2008).

Badania empiryczne pokazują, że tylko niewielki odsetek uczniów aktywnie uczestniczy w spotkaniach z zasłużonymi dla Polski lub regionu osobami. Zaledwie 5,4% uczniów deklaruje częste uczestnictwo w takich wydarzeniach, podczas gdy 70,2% przyznaje się do rzadkiego lub bardzo rzadkiego udziału. Te statystyki stanowią wyzwanie i jednocześnie stanowią też ogromny potencjał. Szkoła odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu świadomości patriotycznej i obywatelskiej wśród młodych ludzi. Badania potwierdzają, że to właśnie w szkole uczniowie najczęściej spotykają się z pojęciami takimi jak naród, ojczyzna i patriotyzm (61,5% często lub bardzo często). To na barkach edukacji

spoczywa odpowiedzialność za pielęgnowanie w młodych pokoleniach dumy z narodowej spuścizny i zaangażowania w budowanie lepszej przyszłości. Istnieje wiele sposobów na ożywienie historii i patriotyzmu w murach szkolnych. Jednym z nich jest organizowanie spotkań z bohaterami – ludźmi, którzy swoją postawą i dokonaniem zapisali się na kartach historii Polski lub regionu. Takie spotkania dają uczniom unikalną możliwość poznania z pierwszej ręki historii, wartości i ideałów, które kształtowały nasz naród. Mogą stać się inspiracją do działania, wzbudzić poczucie dumy i przynależności oraz skłonić do refleksji nad własną rolą w budowaniu wspólnoty. Oprócz spotkań z żyjącymi legendami warto również sięgać po inne formy edukacji patriotycznej. Wyjścia do teatru lub kina na spektakle i filmy promujące polską historię, kulturę i tradycję (33% uczniów uczestniczy w nich często lub bardzo często) mogą być doskonałym sposobem na połączenie rozrywki z nauką. Lekcje muzealne, wystawy i rekonstrukcje historyczne pozwalają na interaktywne odkrywanie przeszłości, a wycieczki po miejscach pamięci narodowej kształtują szacunek dla dziedzictwa i tradycji. Warto również podkreślić rolę mediów społecznościowych w edukacji patriotycznej. Chociaż szkoła pozostaje głównym źródłem wiedzy o Polsce dla uczniów (71,5% często lub bardzo często spotyka się z treściami patriotycznymi w szkole), to media społecznościowe (45,4% często lub bardzo często) stają się coraz ważniejszym kanałem dotarcia do młodego pokolenia. Treści na temat symboli narodowych, ważnych dzieł kultury i sztuki czy polskich społeczności za granicą mogą być cennym źródłem wiedzy i inspiracji dla uczniów, pod warunkiem że będą one rzetelne, angażujące i dostosowane do ich potrzeb.

Budowanie świadomości patriotycznej i zaangażowania obywatelskiego wśród młodego pokolenia wymaga zintegrowanego podejścia, które obejmuje zarówno tradycyjne formy edukacji, jak i nowoczesne technologie. Szkoła odgrywa w tym procesie kluczową rolę, ale ważne jest również, aby wspierać ją różnorodnymi inicjatywami i programami, które pozwolą młodym ludziom odkrywać piękno i bogactwo polskiej historii i kultury. Spotkania z bohaterami, wycieczki edukacyjne, angażujące lekcje i wartościowe treści w mediach społecznościowych – to tylko niektóre z pomysłów na to, jak możemy wspólnie zaszcześcić w młodych pokoleniach miłość do Polski i chęć budowania jej lepszej przyszłości.

Pamiętajmy, że patriotyzm to nie tylko bierna znajomość faktów historycznych, ale przede wszystkim aktywna postawa i zaangażowanie w budowanie wspólnoty. To właśnie od nas, dorosłych, zależy, czy uda nam się przekazać młodym pokoleniom wartości, które są fundamentem silnego i zjednoczonego narodu (Jarosław Chrobot, 2021).

Tabela 19. Częstotliwość uczestnictwa w wydarzeniach organizowanych przez szkoły w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć
Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę	5,4	17,1	26,9	16,5	16,9	17,2
Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję	5,9	27,1	31,6	20,8	6,4	8,0
Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole	19,6	41,9	21,7	7,6	2,3	6,9
Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą	10,1	26,9	31,6	15,3	8,1	7,9

	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć
Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju	9,9	29,7	28,4	15,7	7,9	8,3
Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski (np. symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki, społeczności polskie za granicą)	16,5	28,9	22,5	12,3	10,4	9,2

Badanie przeprowadzone wśród uczniów klas IV–VI analizuje częstotliwość różnych działań oraz zetknięć z tematyką patriotyczną i polską kulturą. Wyniki pokazują różnice ze względu na płeć, klasę, przynależność do organizacji oraz wielkość miejscowości zamieszkania. W kontekście organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski lub regionu przez szkołę 21,7% dziewcząt i 23,3% chłopców deklaruje, że takie spotkania odbywają się często. Wśród uczniów klas IV, V i VI wyniki te wynoszą odpowiednio 27,2%, 24,2% i 17,3%. Członkowie organizacji, takich jak ZHP czy wolontariat, częściej uczestniczą w takich spotkaniach (28,7%) w porównaniu do uczniów niezrzeszonych (20,0%). Częstotliwość takich spotkań różni się także w zależności od miejsca zamieszkania: wieś/osada – 25,1%, miasto do 50 tys. – 18,6%, miasto 50–100 tys. – 11,8%, miasto 100–250 tys. – 16,7%, miasto 250–500 tys. – 20,6% oraz miasto powyżej 500 tys. – 24,6%. Jeśli chodzi o wyjścia do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę i tradycję, 33,2% dziewcząt i 33,0% chłopców uczestniczy w nich często. W klasach IV, V i VI takie wyjścia są organizowane często odpowiednio dla 32,8%, 35,8% i 30,7% uczniów. Wśród członków organizacji 38,6% deklaruje częste wyjścia, a wśród

uczniów niezrzeszonych jest to 30,9%. W kontekście wielkości miejscowości wyniki są następujące: wieś/osada – 34,7%, miasto do 50 tys. – 34,1%, miasto 50–100 tys. – 23,2%, miasto 100–250 tys. – 20,4%, miasto 250–500 tys. – 47,1% oraz miasto powyżej 500 tys. – 27,9%. Zetknięcie się z pojęciami takimi jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole deklaruje 63,2% dziewcząt i 59,8% chłopców. W klasach IV, V i VI te wartości wynoszą odpowiednio 64,9%, 63,2% i 57,2%. Członkowie organizacji częściej stykają się z tymi pojęciami (66,2%) niż niezrzeszeni uczniowie (59,6%). Na wsi /osadach to 66,7%, w miastach do 50 tys. mieszkańców 56,4%, w miastach 50–100 tys. 43,8%, w miastach 100–250 tys. 46,3%, w miastach 250–500 tys. 52,9%, a w miastach powyżej 500 tys. 47,5%. Zetknięcie się z pojęciami naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą dotyczy 40,2% dziewcząt i 39,1% chłopców. W klasach IV, V i VI wyniki te wynoszą odpowiednio 39,8%, 39,9% i 39,2%. Członkowie organizacji częściej stykają się z tymi pojęciami poza szkołą (43,8%) niż niezrzeszeni uczniowie (38,0%). Na wsi/osadach to 43,8%, w miastach do 50 tys. mieszkańców 36,1%, w miastach 50–100 tys. 26,1%, w miastach 100–250 tys. 22,2%, w miastach 250–500 tys. 38,2%, a w miastach powyżej 500 tys. 24,6%. Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju wynosi 33,1% dla dziewcząt i 40,9% dla chłopców. W klasach IV, V i VI wyniki te wynoszą odpowiednio 36,9%, 38,0% i 36,1%. Członkowie organizacji częściej uczestniczą w takich wycieczkach (42,6%) niż niezrzeszeni uczniowie (34,8%). Na wsi/osadach to 38,3%, w miastach do 50 tys. mieszkańców 35,8%, w miastach 50–100 tys. 36,9%, w miastach 100–250 tys. 27,8%, w miastach 250–500 tys. 29,4%, a w miastach powyżej 500 tys. 27,9%. Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski wynosi 43,5% dla dziewcząt i 47,4% dla chłopców. W klasach IV, V i VI wyniki te wynoszą odpowiednio 45,0%, 46,1% i 45,2%. Członkowie organizacji częściej stykają się z takimi treściami (50,7%) niż niezrzeszeni uczniowie (43,4%). Na wsi/osadach to 48,0%, w miastach do 50 tys. mieszkańców 43,2%, w miastach 50–100 tys. 37,4%, w miastach 100–250 tys. 42,6%, w miastach 250–500 tys. 38,2%, a w miastach powyżej 500 tys. 34,4%.

W analizach uwzględniono, obok zsumowania pozytywnych odpowiedzi, odpowiedź „trudno powiedzieć”, ponieważ znacząco wyróżniała się pod

względem procentowym, a także wskazuje na interesujące zróżnicowania, zależne od cech demograficzno-społecznych badanych uczniów. W największych miastach (takich jak aglomeracje powyżej 500 tys. mieszkańców) oraz w miastach średniej wielkości (250–500 tys. mieszkańców) występuje najczęściej odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Można to tłumaczyć kilkoma czynnikami. Po pierwsze, w większych miastach uczniowie mają dostęp do bardziej zróżnicowanych form edukacji, co może prowadzić do różnorodnych doświadczeń edukacyjnych. Szkoły oferują różne programy nauczania, dodatkowe zajęcia i wydarzenia, co sprawia, że młodzież może poznawać różne podejścia do edukacji patriotyczno-obywatelskiej, co z kolei może powodować większą niepewność w odpowiedziach. Ponadto wielkomiejska różnorodność kulturowa i społeczna może wpływać na różne interpretacje pojęć związanych z patriotyzmem i obywatelstwem, co również może prowadzić do większej niepewności uczniów. Dostęp do licznych i zróżnicowanych mediów w dużych miastach również może przyczyniać się do trudności w ocenie częstotliwości zetknięcia się z treściami patriotycznymi w mediach społecznościowych, ponieważ uczniowie mogą spotykać się z różnorodnymi przekazami. Z kolei w mniejszych miejscowościach oraz wśród uczniów klas V i VI odpowiedzi „trudno powiedzieć” są rzadsze. Można to tłumaczyć bardziej jednolitymi przekazami edukacyjnymi, które sprawiają, że uczniowie mają bardziej spójne i jednoznaczne doświadczenia edukacyjne. Mniejsza różnorodność programów nauczania może prowadzić do większej pewności w ocenie częstotliwości działań patriotyczno-obywatelskich. Ponadto w mniejszych miejscowościach dostęp do mediów może być bardziej ograniczony, a to sprawia, że przekazywane treści są mniej zróżnicowane, co ułatwia uczniom ocenę tych treści. Silniejsze więzi społeczne i kulturowe w mniejszych miejscowościach również sprzyjają bardziej jednoznaczemu postrzeganiu działań patriotyczno-obywatelskich, co z kolei zmniejsza niepewność uczniów.

Członkowie organizacji społecznych częściej mają jasną opinię na temat edukacji patriotyczno-obywatelskiej, co można przypisać ich większemu zaangażowaniu społecznemu. Osoby te uczestniczą w dodatkowych wydarzeniach, spotkaniach i projektach związanych z patriotyzmem i postawą obywatelską, co dostarcza

im bardziej jednoznacznych informacji i klarownych przekazów, redukując tym samym niepewność w odpowiedziach. Lepszy dostęp do różnych źródeł informacji i materiałów edukacyjnych również wpływa na większą pewność w ocenie działań patriotyczno-obywatelskich. Ponadto uczestnictwo w organizacjach sprzyja tworzeniu silniejszych więzi społecznych i kulturowych, co może wpływać na bardziej jednoznaczne postrzeganie pojęć związanych z patriotyzmem i postawą obywatelską.

Tabela 20. Współczynnik korelacji w oparciu o r pearsona zmiennych „cechy demograficzne i społeczne” w stosunku do kontekstu edukacji patriotyczno-obywatelskiej

Cechy demograficzno-społeczne	Wskaźniki	Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę	Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję	Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole	Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju	Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą	Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski (np. symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki, społeczności polskie za granicą)
Płeć	R	-0,033	0,019	0,035	0,002	-0,054	-0,024
	SEasy	0,022	0,022	0,022	0,022	0,022	0,022
	T	-1,475	0,856	1,586	0,102	-2,412	-1,066
	p	0,14	0,392	0,113	0,919	0,016	0,286
Klasa	R	0,089	0,025	0,055	0,013	-0,001	-0,014
	SEasy	0,022	0,023	0,022	0,023	0,023	0,022
	T	4,006	1,099	2,485	0,593	-0,024	-0,643
	p	0,000	0,272	0,013	0,553	0,981	0,52

Cechy demograficzno- społeczne	Wskaźniki	Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/ regionu przez szkołę	Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję	Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole	Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju	Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą	Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski (np. symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki, społeczności polskie za granicą)
Przynależność do organizacji	R	0,071	0,065	0,055	0,033	0,036	0,049
	SEasy	0,022	0,022	0,023	0,023	0,023	0,022
	T	3,166	2,897	2,484	1,478	1,630	2,182
	p	0,002	0,004	0,013	0,14	0,103	0,029
Wielkość miejscowości	R	0,079	0,051	0,156	0,128	0,054	0,097
	SEasy	0,024	0,025	0,027	0,024	0,024	0,024
	T	3,525	2,302	7,055	5,757	2,432	4,363
	p	0,000	0,021	0,000	0,000	0,015	0,000

R – wartość współczynnika korelacji Pearsona.

SEasy – błąd standardowy współczynnika korelacji.

T – wartość statystyki *t* dla współczynnika korelacji.

p – wartość wskazująca na istotność statystyczną współczynnika korelacji.

Uwaga: Istotność liczona w oparciu o aproksymację rozkładu normalnego.

Powyższa tabela 20 przedstawia współczynniki korelacji Pearsona między różnymi cechami demograficzno-społecznymi a elementami dotyczącymi edukacji patriotyczno-obywatelskiej (weryfikacja częstotliwości). Analiza zawiera współczynniki korelacji Pearsona (R), błąd standardowy (SEasy), wartość statystyki t (T) oraz p-wartość (p), która wskazuje na istotność statystyczną wyników. Wartości te pozwalają na ocenę, w jakim stopniu poszczególne cechy demograficzno-społeczne wpływają na częstotliwość organizowania działań edukacyjnych oraz częstotliwość kontaktów z pojęciami patriotycznymi i obywatelskimi w szkole i poza nią. Analiza tabeli wskazuje, że wielkość miejscowości wydaje się mieć największy wpływ, podczas gdy płeć ma najmniejszy. Klasa i przynależność do organizacji również wykazują pewne istotne korelacje, co może wskazywać na specyficzne wzorce w tych grupach.

W przypadku płci korelacje między analizowanymi wskaźnikami a tą cechą są generalnie niskie, z wartościami R mieszczącymi się w przedziale od -0,054 do 0,035. Wartości p sugerują brak istotności statystycznej w większości przypadków, z wyjątkiem wskaźnika „Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą”, który osiągnął istotność przy p-wartości 0,016. Sugeruje to, że płeć nie ma znaczącego wpływu na analizowane wskaźniki edukacyjne i patriotyczno-obywatelskie. W analizie klasy korelacje są zróżnicowane, ale przeważnie niskie, z wartościami R od -0,014 do 0,089. Jednakże kilka wskaźników wykazuje istotność statystyczną, jak np. „Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę” ($p=0,000$) oraz „Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole” ($p=0,013$). Oznacza to, że klasa może mieć pewien wpływ na zaangażowanie w te konkretne działania edukacyjne. Przynależność do organizacji również wykazuje różne korelacje, które są generalnie wyższe niż w przypadku płci, z wartościami R w zakresie od 0,033 do 0,071. Kilka wskaźników osiągnęło istotność statystyczną, np. „Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę” ($p=0,002$) oraz „Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję” ($p=0,004$). To sugeruje, że przynależność do organizacji może wpływać na częstotliwość uczestnictwa w tych działaniach. Najbardziej zróżnicowane korelacje zaobserwowano w przypadku

wielkości miejscowości, gdzie wartości R mieszczą się w przedziale od 0,051 do 0,156. Wiele z tych wskaźników wykazuje istotność statystyczną, co sugeruje znaczący wpływ wielkości miejscowości na analizowane wskaźniki. Na przykład „Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole” osiągnęła p -wartość równą 0,000, co wskazuje na silny związek między wielkością miejscowości a zaangażowaniem w te pojęcia w kontekście szkolnym.

Tabela 21. Współczynnik korelacji w oparciu o r pearsona zmiennej „województwo” w stosunku do kontekstu edukacji patriotyczno-obywatelskiej

Współczynnik R Pearsona				
	R	$SEasy$	T	p
Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę.	-0,06366	0,021681	-2,85152	0,004
Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję.	-0,04982	0,022221	-2,22949	0,026
Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole.	-0,043	0,022076	-1,924	0,054
Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju.	-0,03373	0,021971	-1,5084	0,132
Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą.	-0,03373	0,021971	-1,5084	0,132
Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski (np. symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki, społeczności polskie za granicą).	0,009348	0,02271	0,417875	0,676

R – wartość współczynnika korelacji Pearsona.

$SEasy$ – błąd standardowy współczynnika korelacji.

T – wartość statystyki t dla współczynnika korelacji.

p – wartość wskazująca na istotność statystyczną współczynnika korelacji.

Uwaga: Istotność liczona w oparciu o aproksymację rozkładu normalnego.

Tabela 21 powyżej przedstawia analizę współczynnika korelacji Pearsona między zmienną „województwo” a różnymi aspektami edukacji patriotyczno-obywatelskiej. Współczynnik korelacji Pearsona (R) mierzy siłę i kierunek liniowej zależności między dwiema zmiennymi. W tabeli analizowane są różne formy edukacji patriotyczno-obywatelskiej w kontekście województw. Pierwszym analizowanym aspektem jest częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski lub regionu przez szkołę. Wartość R wynosi -0,06366, a błąd standardowy (SEasy) to 0,021681. Statystyka t wynosi -2,85152, a wartość p jest równa 0,004, co oznacza, że istnieje statystycznie istotna, niewielka ujemna korelacja między województwem a częstotliwością organizowania takich spotkań. Drugim aspektem jest częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę i tradycję. Tutaj wartość R wynosi -0,04982, SEasy to 0,022221, wartość t to 2,22949, a wartość p wynosi 0,026. Również w tym przypadku istnieje statystycznie istotna, niewielka ujemna korelacja. Trzecim badanym aspektem jest częstotliwość zetknięcia się z pojęciami takimi jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole. Wartość R wynosi -0,043, SEasy to 0,022076, wartość t to -1,924, a wartość p jest równa 0,054. Nie ma tu statystycznie istotnej korelacji ($p > 0,05$), choć korelacja jest niewielka i ujemna. Czwarty aspekt to częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju. Wartość R wynosi -0,03373, SEasy to 0,021971, wartość t to -1,5084, a wartość p jest równa 0,132, co wskazuje na brak statystycznie istotnej korelacji ($p > 0,05$). Piąty aspekt dotyczy częstotliwości zetknięcia się z pojęciami takimi jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą. Wartość R również wynosi -0,03373, SEasy to 0,021971, wartość t to -1,5084, a wartość p jest równa 0,132, co również wskazuje na brak statystycznie istotnej korelacji ($p > 0,05$). Ostatnim analizowanym aspektem jest częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski, takimi jak symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki oraz społeczności polskie za granicą. Wartość R wynosi 0,009348, SEasy to 0,02271, wartość t to 0,417875, a wartość p wynosi 0,676, co oznacza brak statystycznie istotnej korelacji ($p > 0,05$).

2.4.1. Formy upowszechniania działalności patrona szkoły

Patroni szkół odgrywają niezwykle istotną rolę w budowaniu tożsamości i tradycji placówek edukacyjnych. Stanowią oni nie tylko symboliczne figury, ale przede wszystkim inspirujące wzory do naśladowania, kształtujące postawy i wartości uczniów, a nawet są swego rodzaju drogowskazem na drodze kształcenia i wychowywania. Wybór patrona nie jest więc kwestią przypadku, lecz przemyślaną decyzją, która ma długofalowy wpływ na wychowawczy charakter szkoły. Patroni szkół są często wybierani spośród wybitnych postaci historycznych, zasłużonych dla nauki, kultury, polityki czy sportu. Ich dokonania i wartości stają się fundamentem tożsamości danej placówki, nadając jej spójny charakter i jednocząc społeczność szkolną wokół wspólnych ideałów. Szkoła im. Marii Skłodowskiej-Curie może np. promować wartości wytrwałości, dążenia do celu i dociekliwości naukowej, podczas gdy szkoła nosząca imię Jana Pawła II może stawiać nacisk na takie wartości jak empatia, tolerancja i miłosierdzie. Tradycje związane z patronem szkoły integrują społeczność i wzmacniają poczucie przynależności. Uroczystości szkolne, apele czy konkursy wiedzy o patronie stają się okazją do wspólnego świętowania i pielęgnowania wartości, z którymi jest on kojarzony. Buduje to pozytywną atmosferę w szkole i sprzyja budowaniu więzi między uczniami, nauczycielami i rodzicami (Sylwia Jaskólska, 2021). Patroni szkół pełnią przede wszystkim funkcję inspirujących wzorów do naśladowania dla uczniów. Ich życiowe historie, dokonania i wartości stanowią drogowskaz na drodze kształcenia i rozwoju młodego człowieka. Uczniowie, poznając dokonania patrona, mogą utożsamiać się z jego cechami charakteru, dążeniami i ideałami. To z kolei motywuje ich do podejmowania wyzwań, rozwijania talentów i dążenia do realizacji własnych celów. Szczególnie istotne jest, aby patroni szkół reprezentowali wartości uniwersalne i ponadczasowe, takie jak uczciwość, odwaga, tolerancja czy patriotyzm. Dzięki temu stanowią oni wzór do naśladowania nie tylko dla uczniów danego pokolenia, ale również dla przyszłych roczników (Elżbieta Manthey, 2021). Warto podkreślić, że wybór patrona szkoły to nie tylko decyzja dotycząca przeszłości. To również inwestycja w przyszłość, która ma na celu kształtowanie mądrych, odpowiedzialnych i zaangażowanych społecznie młodych ludzi (Ewelina Węgrzyn, 2018).

Tabela 22. formy upowszechniania działalności patrona szkoły, jakie są realizowane w szkole

Odpowiedzi	Liczba odpowiedzi	Procent obserwacji
Konkursy plastyczne	1098	57,9
Konkursy wiedzy o patronie	788	41,6
Konkursy recytatorskie	636	33,5
Artykuły w gazetce szkolnej	404	21,3
Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona	373	19,7
Wizyty w muzeach, galeriach	288	15,2
Nie dotyczy, szkoła nie ma patrona	207	10,9
Nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona szkoły	199	10,5

Uwaga: Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Badanie przeprowadzone wśród uczniów klas IV–VI miało na celu zbadanie, jakie formy upowszechniania działalności patrona szkoły są realizowane w ich placówkach. Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli 22 najczęściej wskazywaną formą były konkursy plastyczne, które uzyskały 1098 odpowiedzi, co stanowi 57,9% wszystkich obserwacji. Na drugim miejscu znalazły się konkursy wiedzy o patronie szkoły, z 788 odpowiedziami, co stanowi 41,6%. Kolejne były konkursy recytatorskie, które zdobyły 636 odpowiedzi, co stanowi 33,5%. Innymi popularnymi formami były artykuły publikowane w gazetce szkolnej, na które wskazało 404 odpowiedzi, czyli 21,3% obserwacji. Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona były realizowane według 373 odpowiedzi, co stanowi 19,7% obserwacji. Wizyty w muzeach i galeriach wskazano w 288 odpowiedziach, co stanowi 15,2%. Należy również zauważyć, że 207 odpowiedzi, czyli 10,9% obserwacji, dotyczyło szkół, które nie mają patrona, a 199 odpowiedzi, czyli 10,5%, wskazało, że w szkołach nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona.

Z powyższych danych wynika, że konkursy plastyczne są najczęściej realizowaną formą upowszechniania wiedzy o patronie szkoły, co może sugerować, że szkoły preferują kreatywne i twórcze metody nauczania. Konkursy wiedzy i recytatorskie również cieszą się dużym zainteresowaniem, co może świadczyć o tym, że szkoły chętnie angażują uczniów w działania wymagające zarówno wiedzy, jak i umiejętności prezentacyjnych. Mniej popularne formy takie jak artykuły w gazetce szkolnej, wycieczki oraz wizyty w muzeach, choć rzadziej wskazywane, nadal stanowią istotne elementy edukacji o patronie. Znaczna część odpowiedzi wskazuje jednak na brak patrona w szkołach lub brak działań upowszechniających jego działalność, co może być sygnałem do rozważenia wprowadzenia takich inicjatyw w przyszłości.

Tabele 39 i 40 (aneks) przedstawiają zróżnicowanie opinii uczniów klas IV–VI na temat form upowszechniania działalności patrona szkoły w zależności od ich cech demograficzno-społecznych i województwa. Wyniki bazują na pytaniu wielokrotnego wyboru, co oznacza, że odpowiedzi nie sumują się do 100%. Wśród dziewcząt najczęściej wskazywaną formą były konkursy plastyczne, które uzyskały 62,2% odpowiedzi. Następnie konkursy wiedzy o patronie – osiągnęły 42,9% odpowiedzi. Konkursy recytatorskie były popularne w 37,3% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej uzyskały 25,2% odpowiedzi. Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona oraz wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez odpowiednio 19,4% i 16,9% dziewcząt. Rzadsze były odpowiedzi wskazujące brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania działalności patrona (10,2%) oraz brak patrona szkoły (8,5%).

Chłopcy również najczęściej wskazywali konkursy plastyczne (53,7% odpowiedzi), a następnie konkursy wiedzy o patronie (40,2% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie uzyskały 29,9% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej 17,5% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wskazywane przez odpowiednio 20,0% i 13,5% chłopców. 10,8% odpowiedzi chłopców wskazało brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania, a 13,3% odpowiedzi dotyczyło braku patrona szkoły.

Uczniowie klasy IV najczęściej wybierali konkursy plastyczne (61,3% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (41,6% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie były popularne w 35,4% odpowiedzi, artykuły w gazetce szkolnej w 21,7% odpowiedzi, a wycieczki w 21,5% odpowiedzi. Wizyty w muzeach były wskazywane przez 12,8% uczniów tej klasy. 9,7% odpowiedzi wskazywało brak realizacji jakiejkolwiek formy upowszechniania, a 7,5% odpowiedzi – brak patrona szkoły. W klasach V konkursy plastyczne również dominowały (61,0% odpowiedzi), a konkursy wiedzy o patronie uzyskały 42,7% odpowiedzi. Konkursy recytatorskie były wskazywane w 36,7% odpowiedzi, artykuły w gazetce szkolnej w 20,2% odpowiedzi, a wycieczki w 19,2% odpowiedzi. Wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez 16,2% uczniów. 8,1% odpowiedzi wskazywało brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania działalności patrona, a 10,6% odpowiedzi – brak patrona szkoły. Uczniowie klas VI wskazywali konkursy plastyczne (52,5% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (40,4% odpowiedzi) jako najczęstsze formy. Konkursy recytatorskie były popularne w 29,2% odpowiedzi, artykuły w gazetce szkolnej w 22,1% odpowiedzi, a wycieczki w 18,8% odpowiedzi. Wizyty w muzeach były wybierane przez 16,0% uczniów. Brak realizacji form upowszechniania działalności patrona szkoły wskazywało 13,3% odpowiedzi, a brak patrona 13,6% odpowiedzi.

Uczniowie należący do organizacji szkolnych najczęściej wskazywali konkursy plastyczne (61,1% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (45,5% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie uzyskały 35,8% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej 25,0% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wskazywane przez odpowiednio 26,9% i 17,9% uczniów. 8,4% odpowiedzi dotyczyło braku realizacji jakichkolwiek form upowszechniania, a 9,0% odpowiedzi wskazywało brak patrona szkoły.

Uczniowie nienależący do organizacji szkolnych najczęściej wybierali konkursy plastyczne (56,6% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (40,0% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie były popularne w 32,6% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej w 19,8% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez odpowiednio 16,8% i 14,1% uczniów. 11,3%

odpowiedzi dotyczyło braku realizacji jakichkolwiek form, a 11,7% odpowiedzi wskazywało brak patrona szkoły.

Uczniowie z wsi lub osad najczęściej wybierali konkursy plastyczne (56,7% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (45,0% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie były popularne w 33,9% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej w 24,7% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez odpowiednio 22,1% i 16,3% uczniów. 7,2% odpowiedzi wskazywało brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania, a 12,3% odpowiedzi brak patrona szkoły. Uczniowie z miast do 50 tys. mieszkańców najczęściej wskazywali konkursy plastyczne (62,0% odpowiedzi) oraz konkursy recytatorskie (33,7% odpowiedzi). Konkursy wiedzy o patronie były popularne w 37,6% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej w 15,4% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez odpowiednio 16,1% i 13,6% uczniów. 14,7% odpowiedzi wskazywało brak realizacji jakichkolwiek form, a 8,2% odpowiedzi brak patrona szkoły. W miastach od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców najczęściej wskazywano konkursy plastyczne (63,9% odpowiedzi) oraz konkursy wiedzy o patronie (33,3% odpowiedzi). Konkursy recytatorskie były popularne w 29,5% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej w 10,9% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były realizowane przez odpowiednio 10,9% i 9,3% uczniów. Brak realizacji form upowszechniania wskazywało 19,7% odpowiedzi, a brak patrona 4,4% odpowiedzi.

W miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców najczęściej realizowano konkursy plastyczne (59,6% odpowiedzi) oraz recytatorskie (40,4% odpowiedzi). Konkursy wiedzy o patronie były popularne w 30,8% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej w 11,5% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były wybierane przez odpowiednio 9,6% i 11,5% uczniów. Brak realizacji form wskazywało 17,3% odpowiedzi, a brak patrona 7,7% odpowiedzi. Uczniowie z miast od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców najczęściej uczestniczyli w konkursach plastycznych (51,6% odpowiedzi) oraz recytatorskich (32,3% odpowiedzi). Konkursy wiedzy o patronie były popularne w 29,0% odpowiedzi, a artykuły w gazetce

szkolnej w 12,9% odpowiedzi. Wycieczki oraz wizyty w muzeach i galeriach były realizowane przez odpowiednio 16,1% i 25,8% uczniów. Brak realizacji form upowszechniania działalności patrona wskazywało 32,3% odpowiedzi, a brak patrona 9,7% odpowiedzi. Uczniowie z miast powyżej 500 tys. mieszkańców najczęściej uczestniczyli w konkursach plastycznych (48,1% odpowiedzi) oraz recytatorskich (31,5% odpowiedzi). Konkursy wiedzy o patronie były popularne w 24,1% odpowiedzi, a artykuły w gazetce szkolnej są najbardziej popularne wśród uczniów z wsi i osad (24,7%), a najmniej popularne w miastach od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (10,9%). Wizyty w muzeach i galeriach są najczęściej wybierane przez uczniów z miast od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (25,8%), a najrzadziej przez uczniów z miast od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (9,3%). Brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania jest najczęstszy w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (32,3%), a najrzadszy w miastach do 50 tys. mieszkańców (7,2%). Szkoły bez patrona dotyczą najczęściej uczniów z miast powyżej 500 tys. mieszkańców (16,7%), a najrzadziej uczniów z miast od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (4,4%).

Konkursy plastyczne są najczęściej wybraną formą upowszechniania działalności patrona szkoły, niezależnie od płci, klasy, przynależności do organizacji czy wielkości miejscowości, co wskazuje na ich popularność i łatwość organizacji. Dziewczęta częściej niż chłopcy wybierają artykuły w gazetce szkolnej i konkursy recytatorskie, natomiast chłopcy nieznacznie częściej uczestniczą w wycieczkach do miejsc związanych z życiem patrona, co sugeruje różnice w zainteresowaniach. Uczniowie należący do organizacji szkolnych częściej biorą udział w konkursach wiedzy o patronie, wycieczkach oraz wizytach w muzeach i galeriach, co może świadczyć o ich większym zaangażowaniu w życie szkolne.

Uczniowie klas IV i V częściej uczestniczą w konkursach plastycznych i wiedzy o patronie w porównaniu do uczniów klas VI, którzy częściej wskazują brak realizacji takich form, co może oznaczać mniejsze zainteresowanie w starszych klasach. Preferencje uczniów różnią się również w zależności od wielkości miejscowości – uczniowie z większych miast rzadziej uczestniczą w konkursach wiedzy o patronie

i recytatorskich, a częściej wskazują brak realizacji tych form, prawdopodobnie ze względu na większą liczbę alternatywnych aktywności.

Analizując dane z uwzględnieniem województwa, można zauważyć się, że konkursy plastyczne są najczęściej wybieraną formą we wszystkich województwach, przy czym najwyższe wskaźniki odnotowano w województwie dolnośląskim (14,8%) oraz lubelskim (13,0%). Najmniej popularne są w kujawsko-pomorskim (0,9%) i wielkopolskim (3,1%). Konkursy recytatorskie również cieszą się znaczną popularnością, szczególnie w województwie pomorskim (12,9%) i dolnośląskim (12,6%). Najmniejsze zainteresowanie zanotowano w kujawsko-pomorskim (0,3%). Konkursy wiedzy o patronie mają najwyższe wskaźniki w pomorskim (16,0%) i lubelskim (12,9%), podczas gdy najniższe odnotowano w kujawsko-pomorskim (1,1%) i wielkopolskim (1,9%). Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona są najczęściej organizowane w lubelskim (17,7%) i pomorskim (12,1%). Najmniej popularne są w województwach śląskim (2,9%) i opolskim (2,1%). Artykuły w gazecie szkolnej są najpopularniejsze w mazowieckim (11,4%) oraz podkarpackim (11,9%). Najmniej wskazań zanotowano w kujawsko-pomorskim (1,2%) i lubuskim (2,0%). Wizyty w muzeach i galeriach są najczęściej organizowane w dolnośląskim (8,3%) oraz lubelskim (14,9%). Najmniej popularne są w kujawsko-pomorskim (1,4%) i warmińsko-mazurskim (1,7%). Brak realizacji jakichkolwiek form upowszechniania działalności patrona jest najczęściej zgłaszany w dolnośląskim (23,1%) oraz mazowieckim (9,5%). Najmniejszy odsetek odnotowano w lubuskim (0,0%) i podlaskim (0,0%). Brak patrona szkoły najczęściej występuje w mazowieckim (17,5%) oraz świętokrzyskim (14,1%). Najrzadziej wskazywany jest w lubuskim (0,5%) i kujawsko-pomorskim (1,5%).

Odsetek uczniów wskazujących brak realizacji form upowszechniania działalności patrona oraz brak patrona wynosi około 10–20% w zależności od grupy demograficznej, co sugeruje, że pewna liczba szkół nie podejmuje działań w tym zakresie. Jest to obszar do poprawy i zwiększenia zaangażowania uczniów, poprzez różnorodne i atrakcyjne formy aktywności związane z patronem szkoły. Ogólnie rzecz biorąc, konkursy plastyczne dominują jako najpopularniejsza forma, ale

istnieje potrzeba zwiększenia różnorodności i dostępności takich działań. Konkursy plastyczne są dominującą formą upowszechniania działalności patrona szkoły we wszystkich województwach. Preferencje uczniów dotyczące różnych form działalności edukacyjnej różnią się w zależności od regionu. Warto zwrócić uwagę na województwa, w których duży odsetek uczniów wskazuje brak realizacji form upowszechniania działalności patrona, co może być obszarem do poprawy.

2.5. Publiczne celebrowanie świąt narodowych

Publiczne celebrowanie świąt narodowych jest zjawiskiem o złożonej strukturze społeczno-kulturowej, które pełni istotną rolę w kształtowaniu tożsamości narodowej i społecznej. Takie obchody przyczyniają się do integracji społecznej, umożliwiając jednostkom uczestnictwo w zbiorowych rytuałach i ceremoniach, co wzmacnia więzi społeczne oraz poczucie przynależności do wspólnoty narodowej. Święta narodowe stanowią również okazję do manifestacji wartości, tradycji oraz historii, kształtując tożsamość narodową poprzez edukację i propagowanie wiedzy o przeszłości i symbolach narodowych. Ponadto władze państwowe wykorzystują te wydarzenia do legitymizacji swojej władzy i budowania poparcia społecznego, prezentując się jako kontynuatorzy tradycji i obrońcy interesów narodowych. W aspekcie psychologicznym – publiczne celebrowanie świąt narodowych wywołuje silne zaangażowanie emocjonalne uczestników, co sprzyja wzmacnianiu identyfikacji z narodem oraz kultywowaniu pamięci zbiorowej poprzez utrwalanie wspólnych wspomnień o ważnych wydarzeniach historycznych. Problematyką świąt narodowych i państwowych zajmują się badacze reprezentujący różne dyscypliny naukowe. Na podstawie przeglądu literatury można wyodrębnić kilka kluczowych aspektów:

Funkcje społeczne i kulturowe

Publiczne celebrowanie świąt narodowych przyczynia się do integracji społecznej, umożliwiając jednostkom uczestnictwo w zbiorowych rytuałach i ceremoniach. Takie wydarzenia sprzyjają budowaniu wspólnoty, wzmacniając więzi społeczne

oraz poczucie przynależności do grupy narodowej. Wspólne obchody stają się okazją do jednoczenia się ludzi wokół wspólnych wartości i tradycji, co wzmacnia spójność społeczną i solidarność międzyludzką. Święta narodowe są momentami, w których manifestowane są wartości, tradycje oraz historia danego narodu. Publiczne obchody odgrywają kluczową rolę w procesie socjalizacji, kształtując tożsamość narodową poprzez edukację i propagowanie wiedzy o przeszłości i symbolach narodowych. Dzięki temu nowe pokolenia są wprowadzane w dziedzictwo kulturowe i historyczne swojego kraju, co wzmacnia ich więź z narodem oraz poczucie odpowiedzialności za jego przyszłość (Aleksander Pawlicki, 2014; Valerie Forgeard, 2023).

Znaczenie polityczne i ideologiczne

Władze państwowe często posługują się świętami narodowymi, aby umocnić swoją pozycję, prezentując się jako strażnicy tradycji i obrońcy interesów narodowych. Organizowanie publicznych uroczystości pomaga w zdobywaniu poparcia społecznego oraz w umacnianiu autorytetu rządzących. Święta te są również wykorzystywane do celów propagandowych, jednocząc społeczeństwo wokół określonych wartości i idei. W politycznym kontekście obchody stanowią platformę do przekazywania istotnych komunikatów politycznych oraz wpływania na opinię publiczną (Iwona Jakimowicz-Ostrowska, 2010).

Aspekty psychologiczne

Publiczne obchody świąt narodowych to nie tylko wydarzenia, ale również potężne narzędzia budowania tożsamości narodowej. Przeżywane wspólnie rytuały i ceremonie, takie jak uroczyste przemarsze, koncerty patriotyczne czy spektakularne pokazy sztucznych ogni, wywołują głębokie emocje, spajając społeczeństwo i wzmacniając poczucie wspólnoty. Tego rodzaju wydarzenia pozwalają jednostkom poczuć się częścią czegoś większego niż one same, wzmacniając ich poczucie dumy z przynależności do narodu. Dodatkowo publiczne celebrowanie świąt narodowych przyczynia się do utrwalania ważnych wartości i symboli narodowych, przekazując je kolejnym pokoleniom (Umur Bedir, Muge Oztunc, 2022).

Pamięć zbiorowa

Święta narodowe odgrywają kluczową rolę w kultywowaniu pamięci zbiorowej. Przez wspólne obchodzenie ważnych rocznic i wydarzeń historycznych społeczeństwo utrzuca wspólne wspomnienia, które kształtują zbiorową tożsamość i pamięć o przeszłości. Tego rodzaju celebracje pozwalają przekazywać wiedzę o historii kolejnym pokoleniom, wzmacniając poczucie ciągłości i przynależności do wspólnoty. Ponadto święta narodowe często są okazją do refleksji nad przeszłością i jej wpływem na teraźniejszość, co może prowadzić do dyskusji na temat wartości i celów, które są istotne dla społeczeństwa. (Radosław Zenderowski, 2011; Paul Connerton, 2010).

Wymiar gospodarczy

Publiczne obchody świąt narodowych mogą mieć znaczący wpływ na gospodarkę, zwłaszcza na sektor turystyczny. Wydarzenia te często przyciągają turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, generując przychody dla lokalnych przedsiębiorstw, takich jak hotele, restauracje czy sklepy z pamiątkami. Wzrost popytu na usługi turystyczne stymuluje rozwój lokalnej gospodarki, przyczyniając się do tworzenia nowych miejsc pracy i zwiększania dochodów mieszkańców. Jednocześnie organizacja publicznych obchodów świąt narodowych wiąże się z kosztami, które ponoszą zarówno władze publiczne (np. na infrastrukturę, bezpieczeństwo, promocję wydarzenia), jak i społeczność lokalna (np. na dekoracje, przygotowania). Analiza ekonomiczna tych kosztów i korzyści stanowi zatem istotny element planowania takich wydarzeń, pozwalając na optymalizację wydatków i maksymalizację zysków dla lokalnej społeczności (Donald Getz, Stephen J. Page, 2019).

Powyższe aspekty budują obraz świąt narodowych i państwowych będących złożonym fenomenem, który w różnorodny sposób wpływa na społeczeństwo. Warto zatem podchodzić do nich z uwagą, dostrzegając ich potencjał wzmacniania tożsamości narodowej, mobilizacji społecznej, a także wsparcia dla lokalnych gospodarek. Refleksja nad tym, jak obchody te mogą być kształtowane i wykorzystywane w przyszłości, pomoże w lepszym zrozumieniu ich roli

i w optymalizacji ich wpływu na społeczeństwo.

W dalszej części tego podrozdziału przedstawiono wyniki badań empirycznych dotyczące świąt państwowych i narodowych w opinii uczniów klas IV–VI. Analizy wskazują, że dla zdecydowanej większości uczniów klas IV–VI święta narodowe i państwowe mają duże znaczenie, choć istnieje pewna grupa, która jest mniej przekonana co do ich wagi.

Tabela 23. Czy ważne są święta narodowe i państwowe – w opinii uczniów klas IV–VI

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Zdecydowanie tak	1000	50,0
Raczej tak	738	36,9
Raczej nie	101	5,0
Zdecydowanie nie	40	2,0
Trudno powiedzieć	122	6,1
Ogółem	2001	100,0

Zdecydowana większość, bo aż 1000 uczniów, co stanowi 50% wszystkich respondentów, jest przekonana o istotności tych dni, udzielając odpowiedzi „zdecydowanie tak”. Kolejna grupa, licząca 738 uczniów, czyli 36,9% badanych, również przychyliła się ku pozytywnej ocenie, wyrażając odpowiedź „raczej tak”. Z drugiej strony – mniejszość uczniów wyraża sceptycyzm wobec tej kwestii. Odpowiedź „raczej nie” wybrało 101 uczniów, co odpowiada 5% ankietowanych, natomiast 40 uczniów, czyli 2%, zdecydowanie neguje ważność świąt, zaznaczając odpowiedź „zdecydowanie nie”. Niektórzy uczniowie mieli trudności z jednoznaczną oceną tej kwestii. Odpowiedź „trudno powiedzieć” wybrało 122 uczniów, co stanowi 6,1% wszystkich odpowiedzi.

Tabele 41–42 (aneks) prezentują opinie na temat ważności świąt narodowych i/lub państwowych w opinii uczniów klas IV–VI z uwzględnieniem zmiennych cech demograficzno-społecznych i województwa. Wśród dziewcząt 45,9% zdecydowanie uważa, że święta narodowe i państwowe są ważne, a 54,9% raczej się z tym zgadza.

W przypadku chłopców te wartości wynoszą odpowiednio 54,1% i 45,1%. Jednakże gdy chodzi o negatywne opinie, 45,5% dziewcząt i 54,5% chłopców raczej nie uważa tych świąt za ważne, natomiast zdecydowanie negatywnie wypowiada się 40,0% dziewcząt i 60,0% chłopców. Odsetek uczniów, którzy mają trudności z wyrażeniem opinii, wynosi 50,8% dla dziewcząt i 49,2% dla chłopców.

Analizując odpowiedzi uczniów w poszczególnych klasach, zauważamy, że w klasie IV 32,7% uczniów zdecydowanie uważa te święta za ważne, 23,7% „raczej tak”, 17,8% „raczej nie”, a 25,0% „zdecydowanie nie”. W klasie V 35,6% uczniów wyraża zdecydowane poparcie dla świąt, a 37,0% „raczej tak”. W klasie VI 31,7% uczniów zdecydowanie uważa te święta za ważne, a 39,3% „raczej tak”. W klasie VI również najwięcej uczniów (53,5%) raczej nie uważa tych świąt za ważne, a 47,5% zdecydowanie tak nie uważa. „Trudno powiedzieć”, czy święta są ważne, odpowiedziało 20,5% uczniów klasy IV, 31,1% klasy V i 48,4% klasy VI.

W kontekście przynależności do organizacji – 33,1% uczniów należących do organizacji zdecydowanie uważa święta za ważne, a 24,3% „raczej tak”. Dla uczniów nienależących do organizacji te wartości wynoszą odpowiednio 66,9% i 75,7%. „Raczej” nie uważa świąt za ważne 25,7% uczniów należących do organizacji i 74,3% nienależących. Zdecydowanie negatywnie odpowiedziało 27,5% uczniów należących do organizacji oraz 72,5% nienależących. Trudności z wyrażeniem opinii miało 17,2% uczniów należących do organizacji i 82,8% nienależących.

Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, to wśród uczniów z wsi/osad 69,6% zdecydowanie uważa święta za ważne, a 66,8% „raczej tak”. W miastach do 50 tys. mieszkańców te wartości wynoszą odpowiednio 13,5% i 16,1%, w miastach od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców 9,7% i 10,0%, w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców 2,1% i 3,1%, w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców 1,8% i 1,8%, a w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców 3,3% i 2,2%. W przypadku opinii negatywnych – 61,4% uczniów z wsi/osad raczej nie uważa świąt za ważne, a 60,0% „zdecydowanie nie”. W miastach do 50 tys. mieszkańców te wartości wynoszą odpowiednio 18,8% i 15,0%, w miastach od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców 10,9%

i 15,0%, w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców 5,9% i 0,0%, w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców 1,0% i 0,0%, a w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców 2,0% i 10,0%. Trudności z wyrażeniem opinii miało 63,9% uczniów z wsi/osad, 13,9% z miast do 50 tys. mieszkańców, 12,3% z miast od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców, 3,3% z miast od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców, 1,6% z miast od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców oraz 4,9% z miast powyżej 500 tys. mieszkańców.

Analizując te dane, można zauważyć pewne tendencje. Dziewczęta są nieco bardziej skłonne do uznawania świąt narodowych i państwowych za ważne niż chłopcy. W miarę przechodzenia do wyższych klas szkoły odsetek uczniów uważających te święta za ważne wzrasta, ale również rośnie liczba uczniów wyrażających negatywną opinię. Uczniowie należący do organizacji częściej mają pozytywne opinie na temat ważności świąt niż ci, którzy nie należą do żadnych organizacji. Miejsce zamieszkania również odgrywa znaczącą rolę – uczniowie z mniejszych miejscowości, w szczególności z wsi/osad, częściej uważają święta za ważne w porównaniu do uczniów z większych miast.

Tabela 24. Testy chi-kwadrat zmiennych niezależnych i zmiennej zależnej „ważność świąt”

Cechy demograficzno-społeczne	Wartość	df	p (asymptotyczna)
Płeć	43.862	8	0,000
Klasa	24.982	4	0,000
Przynależność do organizacji	24.978	20	0,202
Wielkość miejscowości	24.978	20	0,222
Województwo	54.620	60	0,672

Tabela 24 powyżej przedstawia wyniki testów chi-kwadrat dla zmiennych niezależnych takich jak cechy demograficzno-społeczne oraz zmiennej zależnej,

czyli ważności świąt. Wyniki te obejmują wartość statystyki chi-kwadrat, liczbę stopni swobody (df) oraz wartość p (asymptotyczną). Dla zmiennej „płeć” wartość statystyki chi-kwadrat wynosi 43.862, przy 8 stopniach swobody i wartości p równej 0,000. Oznacza to, że istnieje istotna statystycznie zależność między płcią a opinią na temat ważności świąt narodowych i/lub państwowych. Innymi słowy – płeć ma znaczący wpływ na postrzeganie ważności tych świąt. W przypadku zmiennej „klasa” wartość statystyki chi-kwadrat wynosi 24.982, przy 4 stopniach swobody i wartości p również równej 0,000. Wynika z tego, że istnieje istotna statystycznie zależność między klasą szkolną a opinią na temat ważności świąt i że uczniowie z różnych poziomów klas mają różne podejście do ważności świąt narodowych i/lub państwowych. Dla zmiennej „przynależność do organizacji” wartość statystyki chi-kwadrat wynosi 24.978, przy 20 stopniach swobody i wartości p równej 0,202. Sugeruje to brak istotnej statystycznie zależności między przynależnością do organizacji a opinią na temat ważności świąt. W związku z tym przynależność do organizacji nie ma znaczącego wpływu na postrzeganie ważności świąt narodowych i/lub państwowych. Podobnie dla zmiennej „wielkość miejscowości” – wartość statystyki chi-kwadrat wynosi 24.978, przy 20 stopniach swobody i wartości p równej 0,222. Oznacza to brak istotnej statystycznie zależności między wielkością miejscowości zamieszkania a opinią na temat ważności świąt. Wielkość miejscowości nie wpływa znacząco na opinie uczniów dotyczące ważności świąt narodowych i/lub państwowych. W przypadku zmiennej „województwo” wartość statystyki chi-kwadrat wynosi 54.620, przy 60 stopniach swobody i wartości p równej 0,672. To również sugeruje brak istotnej statystycznie zależności między województwem a opinią na temat ważności świąt. Oznacza to, że miejsce zamieszkania w kontekście województwa nie ma znaczącego wpływu na postrzeganie ważności świąt narodowych i/lub państwowych.

Na podstawie danych zawartych w tabeli można stwierdzić, że płeć i klasa uczniów mają istotny wpływ na ich opinie na temat ważności świąt narodowych i/lub państwowych. Natomiast przynależność do organizacji, wielkość miejscowości oraz województwo nie wykazują istotnej statystycznie zależności w kontekście tej opinii.

Tabela 25. Celebracja świąt narodowych/państwowych przez uczniów klas IV–VI

Odpowiedzi	Częstość	Procent
W rodzinnym gronie	1407	70,3
W gronie przyjaciół i znajomych	72	3,6
Poprzez udział w imprezach zbiorowych, np. marsze, festyny	97	4,8
Poprzez udział w wydarzeniach religijnych, np. nabożeństwa, msze	127	6,3
W ogóle nie mam zwyczaju świętowania takich uroczystości	92	4,6
Trudno powiedzieć	206	10,3
Ogółem	2001	100,0

Tabela 25 powyżej zawiera analizy brzegowe dotyczące sposobów celebrowania świąt narodowych i państwowych przez uczniów klas IV–VI. Najczęstszą formą świętowania jest spędzanie czasu w rodzinnym gronie, co deklaruje 1407 uczniów, czyli 70,3% badanych. W gronie przyjaciół i znajomych świętuje 72 uczniów, co stanowi 3,6% respondentów. Udział w imprezach zbiorowych, takich jak marsze i festyny, wybiera 97 uczniów, co daje 4,8%. Wydarzenia religijne, takie jak nabożeństwa i msze, są preferowane przez 127 uczniów, co stanowi 6,3% ogółu. Brak zwyczaju świętowania takich uroczystości deklaruje 92 uczniów, czyli 4,6%. Na pytanie trudno było odpowiedzieć 206 uczniom, co stanowi 10,3%. W badaniu wzięło udział łącznie 2001 uczniów, co stanowi 100% respondentów.

Tabele 43–44 (aneks) ukazują różnorodność w podejściu do celebracji świąt narodowych wśród uczniów klas IV–VI. Wpływ na to mają zarówno płeć, przynależność do klasy szkolnej, przynależność do organizacji oraz wielkość miejscowości zamieszkania. Województwa dolnośląskie i mazowieckie charakteryzują się większą aktywnością w uczestnictwie w imprezach zbiorowych, natomiast uczniowie z województwa lubelskiego najczęściej uczestniczą w wydarzeniach religijnych. Województwa kujawsko-pomorskie i lubuskie wyróżniają się brakiem tradycji świętowania, co może wskazywać na różnice

kulturowe i społeczne w poszczególnych regionach Polski. Dziewczęta częściej biorą udział w imprezach zbiorowych, natomiast chłopcy częściej świętują w gronie przyjaciół. Uczniowie z mniejszych miejscowości wykazują większą tendencję do uczestnictwa w wydarzeniach religijnych, podczas gdy mieszkańcy większych miast częściej wybierają celebrację w gronie znajomych lub w ogóle nie mają zwyczaju świętowania. Analizując szczegółowo płeć uczniów, można zauważyć, że dziewczęta częściej celebrują święta narodowe w gronie rodzinnym (48,3%) i poprzez udział w imprezach zbiorowych, takich jak marsze czy festyny (59,8%). Natomiast chłopcy częściej świętują w gronie przyjaciół i znajomych (58,3%) oraz w ogóle nie mają zwyczaju świętowania takich uroczystości (57,6%).

W kontekście klasy – uczniowie klas IV najrzadziej biorą udział w wydarzeniach religijnych (26,8%) i ogólnie nie mają zwyczaju świętowania (13,0%). Uczniowie klas V i VI prezentują podobne wzorce celebracji, jednak uczniowie klasy VI wykazują największy odsetek osób, które w ogóle nie mają zwyczaju świętowania takich uroczystości (63,0%).

Przynależność do organizacji także wpływa na sposób celebracji. Uczniowie należący do organizacji częściej uczestniczą w wydarzeniach religijnych (25,2%) i rzadziej nie mają zwyczaju świętowania (25,0%) w porównaniu do uczniów niezrzeszonych, którzy wykazują wyższy odsetek braku zwyczaju świętowania (75,0%).

Wielkość miejscowości, w której mieszkają uczniowie, również wpływa na ich sposób świętowania. Uczniowie z wsi i osad najczęściej biorą udział w wydarzeniach religijnych (81,1%) i ogólnie nie mają zwyczaju świętowania (62,0%). Natomiast w miastach, zwłaszcza tych do 50 tys. mieszkańców, uczniowie częściej świętują w gronie przyjaciół i znajomych (18,1%) i rzadziej uczestniczą w wydarzeniach religijnych (11,0%).

Analizując dane według województw, zauważamy, że uczniowie z województwa dolnośląskiego najczęściej świętują w gronie rodzinnym (14,6%) i w gronie

przyjaciół i znajomych (13,9%). Województwo lubelskie wyróżnia się największym odsetkiem uczniów uczestniczących w wydarzeniach religijnych (17,3%), natomiast mazowieckie oraz dolnośląskie przodują w uczestnictwie w imprezach zbiorowych (14,6%). Uczniowie z województwa kujawsko-pomorskiego oraz lubuskiego w większości nie mają zwyczaju świętowania takich uroczystości, co odzwierciedlają braki danych lub bardzo niskie wartości procentowe w niektórych kategoriach. Z kolei województwa łódzkie i śląskie charakteryzują się stosunkowo wysokim odsetkiem uczniów, którzy w ogóle nie mają zwyczaju świętowania (odpowiednio 14,1% i 4,3%). Warto również zwrócić uwagę na województwo pomorskie, gdzie uczniowie często świętują zarówno w gronie rodzinnym (12,0%), jak i przyjaciół i znajomych (12,5%), przy jednocześnie niskim odsetku braku zwyczaju świętowania (6,5%). Województwa opolskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie cechują się najniższymi wartościami w poszczególnych kategoriach, co wskazuje na mniejszą aktywność w celebrowaniu świąt narodowych i państwowych.

Tabela 26. Testy chi-kwadrat zmiennych niezależnych i zmiennej zależnej dot. praktykowania świąt państwowych/narodowych

Zmienne niezależne	Wartość	df	P (asymptotyczna)
Płeć	13.206	5	0,022
Klasa	32.547	10	0,000
Przynależność do organizacji	9.964	5	0,076
Miejsce zamieszkania	47.234	25	0,005
Województwo	94.912	75	0,060

Powyższa tabela 26 przedstawia wyniki testów chi-kwadrat dla zmiennych niezależnych w kontekście praktykowania świąt państwowych/narodowych przez uczniów klas IV–VI. Analiza wykazuje statystycznie istotną zależność między płcią a praktykami dotyczącymi świąt (wartość chi-kwadrat 13.206, df=5, P=0,022) oraz między klasą szkolną a świętowaniem (wartość chi-kwadrat 32.547, df=10, P=0,000). Zmienna „przynależności do organizacji” nie wykazuje istotnej zależności

(chi-kwadrat 9.964, $df=5$, $P=0,076$). Miejsce zamieszkania ma istotny wpływ na praktykowanie świąt (chi-kwadrat 47.234, $df=25$, $P=0,005$), natomiast województwo nie wykazuje istotnej zależności (chi-kwadrat 94.912, $df=75$, $P=0,060$). Analiza wskazuje, że płeć, klasa szkolna oraz miejsce zamieszkania uczniów mają istotny wpływ na praktyki związane ze świętami państwowymi/narodowymi, podczas gdy przynależność do organizacji i województwo nie wykazują statystycznie istotnej zależności w tym kontekście.

Tabela 27 poniżej przedstawia praktyki związane ze świętowaniem wydarzeń narodowych i/lub państwowych przez uczniów klas IV–VI w ostatnich 12 miesiącach. Najwięcej uczniów, bo aż 63,6% (1273 osoby), deklaruje, że uczestniczyło w takich obchodach kilka razy. Kolejną grupą są uczniowie, którzy wzięli udział w świętowaniu tylko raz – stanowią oni 15,5% badanych, co odpowiada 310 osobom. Uczniowie, którzy nie uczestniczyli w obchodach w bieżącym roku, ale brali w nich udział w poprzednich latach, to 9,3% badanych, czyli 186 osób. Natomiast 11,6% uczniów (232 osoby) nigdy nie brało udziału w takich obchodach.

Tabela 27. Praktyki związane ze świętowaniem wydarzeń narodowych i/lub państwowych przez uczniów klas IV–VI w ostatnich 12 miesiącach

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Tak, kilka razy	1273	63,6
Tak, tylko raz	310	15,5
Nie, nie uczestniczyłem/am nigdy w takich obchodach	232	11,6
W tym roku nie, ale w poprzednich latach uczestniczyłem/am	186	9,3
Ogółem	2001	100,0

Dziewczęta i uczniowie klas V i VI częściej uczestniczą w obchodach świąt narodowych. Przynależność do organizacji sprzyja aktywnemu udziałowi, a uczniowie z mniejszych miejscowości częściej uczestniczą w obchodach w porównaniu do tych z większych miast. Województwa dolnośląskie i mazowieckie

wyróżniają się wysoką aktywnością w obchodach, natomiast kujawsko-pomorskie i lubuskie wskazują na minimalne uczestnictwo w takich uroczystościach (tabele 44–45, aneks).

W kontekście płci – dziewczęta częściej brały udział w obchodach kilka razy (52,4%) i tylko raz (44,5%), natomiast chłopcy dominują w grupie, która nie uczestniczyła nigdy (58,2%) lub uczestniczyła tylko raz (55,5%). Biorąc pod uwagę klasy, uczniowie klas IV rzadziej uczestniczyli w obchodach świąt, zarówno kilka razy (27,8%), jak i tylko raz (31,3%). Uczniowie klas V i VI mają wyższy odsetek braku uczestnictwa, szczególnie w przypadku klasy VI, gdzie 42,7% nigdy nie uczestniczyło w obchodach.

Przynależność do organizacji znacząco wpływa na uczestnictwo. Uczniowie należący do organizacji częściej brali udział w obchodach kilka razy (32,9%) w porównaniu do nie zrzeszonych (67,1%). Wielkość miejscowości również ma znaczenie. Uczniowie z wsi i osad najczęściej uczestniczyli w obchodach kilka razy (71,2%) oraz tylko raz (61,6%), podczas gdy uczniowie z miast powyżej 500 tys. mieszkańców rzadziej brali udział w obchodach, ponadto mają najwyższy odsetek osób, które nigdy nie uczestniczyły (4,3%).

Uczniowie z województwa dolnośląskiego najczęściej świętują w rodzinnym gronie (14,6%) oraz poprzez udział w imprezach zbiorowych (14,6%). W tym regionie najwięcej uczniów nie ma zwyczaju świętowania takich uroczystości (17,4%). W województwie kujawsko-pomorskim oraz lubuskim dane wskazują na minimalne uczestnictwo w obchodach, co sugeruje niską aktywność świąteczną. W województwie lubelskim uczniowie najczęściej biorą udział w wydarzeniach religijnych (17,3%), a także w imprezach zbiorowych (12,5%). Podobnie wysokie uczestnictwo w wydarzeniach religijnych obserwuje się w województwie podkarpackim (13,4%) oraz świętokrzyskim (11,0%). Województwo mazowieckie, obok dolnośląskiego, wykazuje wysoki odsetek uczniów uczestniczących w imprezach zbiorowych (14,6%) i świętujących w rodzinnym gronie (11,2%). W województwie pomorskim uczniowie często świętują zarówno w rodzinnym

gronie (12,0%), jak i w gronie przyjaciół i znajomych (12,5%). Z kolei województwa małopolskie, śląskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie charakteryzują się niższym udziałem uczniów w obchodach świątecznych, zarówno w rodzinnych, jak i publicznych formach świętowania.

Tabela 28. Testy chi-kwadrat zmiennych niezależnych i zmiennej zależnej

Zmienne niezależne	Wartość	df	p (asymptotyczna)
Płeć	13,620	3	0,003
Klasa	7,256	6	0,298
Przynależność do organizacji	43,751	3	0,000
Miejsce zamieszkania	35,991	15	0,002
Województwo	47,923	45	0,355

Powyższa tabela zawiera wyniki testów chi-kwadrat analizujących zależność między różnymi zmiennymi niezależnymi a praktykami dotyczącymi świąt państwowych i narodowych wśród uczniów klas IV–VI. Wyniki te pozwalają na ocenę, które zmienne mają istotny wpływ na sposób celebrowania tych świąt. Analiza zależności między płcią a praktykami dotyczącymi świąt wykazała wartość chi-kwadrat wynoszącą 13,620, przy 3 stopniach swobody i poziomie istotności 0,003. Wynik ten wskazuje na statystycznie istotną zależność, co oznacza, że płeć uczniów wpływa na sposób obchodzenia świąt narodowych i państwowych. W przypadku zmiennej „klasa” wartość chi-kwadrat wyniosła 7,256 przy 6 stopniach swobody, a poziom istotności osiągnął 0,298. Oznacza to, że nie ma istotnej zależności między klasą szkolną ucznia a jego praktykami świątecznymi, co sugeruje, że klasa nie odgrywa znaczącej roli w sposobie celebracji tych świąt. Przynależność do organizacji wykazała silną zależność w kontekście praktyk dotyczących świąt, z wartością chi-kwadrat równą 43,751, przy 3 stopniach swobody i z poziomem istotności 0,000. Wynik ten wskazuje na bardzo istotną zależność, co oznacza, że uczniowie należący

do organizacji różnią się znacząco w swoich praktykach świątecznych od tych, którzy nie są członkami żadnych organizacji. Analiza miejsca zamieszkania ujawniła wartość chi-kwadrat wynoszącą 35,991 przy 15 stopniach swobody oraz poziom istotności 0,002. Wskazuje to na statystycznie istotną zależność między miejscem zamieszkania a sposobem obchodzenia świąt narodowych i państwowych, co oznacza, że miejsce zamieszkania ma znaczący wpływ na te praktyki. Natomiast w przypadku województwa wartość chi-kwadrat wyniosła 47,923 przy 45 stopniach swobody, a poziom istotności osiągnął 0,355. Wynik ten nie wykazuje istotnej zależności, co sugeruje, że województwo, w którym mieszkają uczniowie, nie ma znaczącego wpływu na sposób celebrowania świąt narodowych i państwowych.

W poniższej tabeli przedstawiono opinie uczniów klas IV–VI na temat potrzeby publicznego celebrowania świąt narodowych i państwowych. Na podstawie danych brzegowych (częstości) można wyciągnąć kilka wniosków. Przede wszystkim, wysoki poziom poparcia dla publicznego celebrowania świąt narodowych i państwowych jest wyraźnie widoczny. Łącznie 65,4% uczniów (24,6% „zdecydowanie tak” i 40,8% „tak”) wyraża pozytywną opinię na ten temat. To pokazuje, że większość uczniów uważa te obchody za ważne lub bardzo ważne. Z kolei znaczna liczba uczniów, bo aż 28,3% (567 osób), ma trudności z jednoznacznym określeniem swojego stanowiska, co sugeruje potrzebę większej edukacji i dyskusji na temat znaczenia tych świąt. Niski poziom sprzeciwu, wynoszący tylko 6,2% (4,2% „nie” i 2,0% „zdecydowanie nie”), wskazuje, że tylko niewielka część uczniów jest przeciwna publicznemu celebrowaniu świąt narodowych i państwowych. Wysoki poziom poparcia dla publicznego celebrowania świąt narodowych i państwowych wśród uczniów klas IV–VI sugeruje, iż tradycja ta jest ceniona i ma potencjał do dalszego utrzymania się. Znaczna liczba uczniów, którzy są niezdecydowani, wskazuje na potrzebę wzmocnienia działań edukacyjnych i informacyjnych, aby zwiększyć świadomość i zrozumienie znaczenia tych świąt. Prognozy na przyszłość sugerują, że jeśli obecne tendencje się utrzymają, celebrowanie świąt narodowych i państwowych będzie nadal ważnym elementem szkolnych i społecznych uroczystości. Wzrost świadomości poprzez edukację może zmniejszyć liczbę niezdecydowanych uczniów, a także zwiększyć ogólny poziom

poparcia. Kontynuacja obecnych trendów może prowadzić do jeszcze większego zaangażowania społeczności szkolnych w obchody świąt narodowych, co w dłuższej perspektywie może przyczynić się do stopniowego wzmacniania poczucia tożsamości narodowej i patriotyzmu wśród uczniów.

Tabela 29. Potrzeba publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI

Odpowiedzi	Częstość	Procent
Zdecydowanie tak	493	24,6
Tak	816	40,8
Trudno powiedzieć	567	28,3
Nie	84	4,2
Zdecydowanie nie	41	2,0
Ogółem	2001	100,0

Tabele 46 i 47 (aneks) przedstawiają, w jaki sposób cechy demograficzno-społeczne i województwo wpływają na opinię uczniów klas IV–VI na temat potrzeby publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych. Dane są przedstawione w procentach i uwzględniają różne kategorie demograficzno-społeczne: płeć, klasa, przynależność do organizacji oraz wielkość miejscowości. Chłopcy częściej niż dziewczęta wyrażają zdecydowaną potrzebę publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych, z wynikiem 58,6% w porównaniu do 41,4% wśród dziewcząt. Dziewczęta są bardziej skłonne do pozytywnej odpowiedzi („tak”) niż chłopcy (56,0% vs 44,0%). W kategoriach „trudno powiedzieć”, „nie” i „zdecydowanie nie” odpowiedzi są bardziej zróżnicowane, ale generalnie chłopcy częściej odpowiadają „nie” lub „zdecydowanie nie”. Uczniowie klas V i VI są bardziej skłonni do pozytywnej odpowiedzi („tak” i „zdecydowanie tak”) w porównaniu do uczniów klas IV. W klasach VI najwięcej uczniów wyraża trudność w określeniu swojego stanowiska, a także większy odsetek uczniów odpowiada „nie” i „zdecydowanie nie”. Uczniowie przynależący do organizacji częściej wyrażają

pozytywną opinię o potrzebie celebrowania świąt narodowych/państwowych niż ci, którzy nie są członkami żadnej organizacji. Uczniowie, którzy nie przynależą do organizacji, częściej odpowiadają „trudno powiedzieć”, „nie” i „zdecydowanie nie”. Uczniowie z mniejszych miejscowości (wieś/osada) częściej wyrażają zdecydowaną potrzebę celebrowania świąt narodowych/państwowych (72,4%) w porównaniu do uczniów z większych miast. W miastach powyżej 500 tys. mieszkańców największy odsetek uczniów odpowiada „zdecydowanie nie” (12,2%).

W dolnośląskim 10,1% uczniów optuje zdecydowanie za celebrowaniem, 12,9% to odpowiedzi „tak”, a 22,6% jest przeciwnych. W kujawsko-pomorskim wartości dotyczące ocen pozytywnych wynoszą odpowiednio 0,4% i 1,1%, natomiast brak jest odpowiedzi w kategoriach „nie” i „zdecydowanie nie”.

Tabela przedstawia opinie uczniów klas IV–VI z różnych województw dotyczące potrzeby publicznego celebrowania świąt narodowych i państwowych.

W województwie dolnośląskim zauważalne jest stosunkowo wysokie poparcie dla tego rodzaju inicjatyw, gdzie 10,1% uczniów odpowiedziało „zdecydowanie tak”, a 12,9% „tak”. Jednocześnie duży odsetek uczniów (22,6%) wyraził sprzeciw, wybierając odpowiedź „nie”, a 14,6% wskazało „zdecydowanie nie”. W województwie kujawsko-pomorskim wyniki są skrajnie niskie — tylko 0,4% uczniów wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak”, a 1,1% „tak”. Wartości dla odpowiedzi negatywnych nie zostały uwzględnione, co może świadczyć o niewielkim zainteresowaniu tą kwestią w regionie. W lubelskim poziom akceptacji dla świąt wynosi 12,8% („zdecydowanie tak”) oraz 11,4% („tak”), co świadczy o stosunkowo wysokim poparciu. Przeciwników świąt było jednak mniej — 6,0% zaznaczyło odpowiedź „nie”, a 9,8% „zdecydowanie nie”. Z kolei w województwie lubuskim zaledwie 1,2% uczniów odpowiedziało „zdecydowanie tak” i 1,3% „tak”, co czyni ten region jednym z najmniej popierających publiczne świętowanie. Podobnie jest w województwie łódzkim, gdzie umiarkowane poparcie (6,5% „zdecydowanie tak” oraz 8,0% „tak”) towarzyszy niskim wartościom sprzeciwu, wynoszącym 6,0% („nie”) i 2,4% („zdecydowanie nie”). Małopolskie wyróżnia się większym odsetkiem przeciwników obchodów świąt (12,2% „zdecydowanie nie”), co przewyższa wartości

poparcia — 4,7% „zdecydowanie tak” i 5,3% „tak”. Mazowieckie charakteryzuje się podzielonymi opiniami: 11,6% wskazało „zdecydowanie tak”, a 10,1% „tak”, podczas gdy 13,1% było na „nie” i 4,9% na „zdecydowanie nie”. W województwie opolskim poziom akceptacji jest niski — 1,8% odpowiedziało „zdecydowanie tak”, a 2,3% „tak”, co współgra z niewielką liczbą przeciwników, wynoszącą 2,4% („zdecydowanie nie”). Podkarpackie to region o wyraźnie spolaryzowanych opiniach: 11,6% popiera „zdecydowanie” celebrowanie świąt, a 8,5% jest na „tak”, ale aż 17,1% wybrało odpowiedź „zdecydowanie nie”. Z kolei w podlaskim dominują niskie wartości we wszystkich kategoriach, gdzie najwyższe poparcie wynosi 2,6% („zdecydowanie tak”). Pomorskie odznacza się dużym odsetkiem uczniów wyrażających poparcie — 11,6% „zdecydowanie tak” i 10,7% „tak”. Region ten ma również mniejszy odsetek przeciwników, wynoszący 6,0% („nie”) i 9,8% („zdecydowanie nie”). W Śląskiem obserwuje się względnie zrównoważone wyniki, z 4,5% uczniów wybierających „zdecydowanie tak” oraz 4,7% „tak”, ale również 9,8% jest na „zdecydowanie nie”. Województwo świętokrzyskie charakteryzuje się podziałem: 10,1% wybrało „zdecydowanie tak” i tyle samo „tak”, ale 10,7% zaznaczyło odpowiedź „nie”. W warmińsko-mazurskim wyniki są stosunkowo niskie, gdzie 2,8% uczniów wskazało „zdecydowanie tak”, a 3,8% „tak”, natomiast 7,3% wyraziło „zdecydowany” sprzeciw. W wielkopolskim widoczne jest umiarkowane zainteresowanie — 3,7% „zdecydowanie tak” oraz 3,2% „tak”, co kontrastuje z niewielkim odsetkiem sprzeciwu (1,2% „nie” i 2,4% „zdecydowanie nie”). W zachodniopomorskim 4,1% uczniów wyraziło „zdecydowanie tak”, a 5,3% „tak”, co świadczy o umiarkowanym poziomie akceptacji. Na podstawie analizy wyników można stwierdzić, że najwyższe poparcie dla publicznego celebrowania świąt narodowych i państwowych odnotowano w województwach lubelskim, mazowieckim oraz pomorskim, gdzie wartości „zdecydowanie tak” i „tak” były wyraźnie wyższe od średnich krajowych. Z kolei najniższe poparcie, często graniczące z brakiem zainteresowania, odnotowano w województwach kujawsko-pomorskim, lubuskim i podlaskim. Wyniki te mogą świadczyć o zróżnicowanym poziomie identyfikacji z wartościami narodowymi wśród młodzieży w różnych regionach Polski. Może to mieć związek z lokalnymi uwarunkowaniami kulturowymi i społecznymi, co warto uwzględnić w planowaniu działań edukacyjnych i wychowawczych w poszczególnych województwach.

Analiza danych wskazuje, że potrzeba publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych jest silniejsza wśród uczniów z mniejszych miejscowości oraz wśród chłopców. Wzrost zaangażowania w organizacje może również zwiększyć pozytywne nastawienie do celebrowania tych świąt. Uczniowie starszych klas mają bardziej zróżnicowane opinie, co sugeruje, że z wiekiem pojawiają się różne perspektywy i wątpliwości. Jeśli obecne tendencje się utrzymają, celebrowanie świąt narodowych i państwowych będzie bardziej cenione w mniejszych miejscowościach i wśród chłopców. Przynależność do organizacji może odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu pozytywnych postaw wobec tych celebrazji. W przyszłości wzrost działań edukacyjnych skierowanych do starszych klas oraz uczniów z większych miast może pomóc wzmocnić ich zaangażowanie i pozytywne nastawienie do publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych.

Tabela 30 poniżej przedstawia wyniki testów chi-kwadrat dla zmiennych niezależnych oraz zmiennej zależnej, którą jest potrzeba celebrowania świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI. Analiza testów chi-kwadrat wskazuje na statystycznie istotne zależności między potrzebą celebrowania świąt narodowych/państwowych a zmiennymi: płeć, przynależność do organizacji oraz wielkość miejscowości. Nie stwierdzono istotnej zależności w przypadku zmiennych: klasa oraz województwo.

Tabela 30. Testy chi-kwadrat zmiennych niezależnych i zmiennej zależnej dot. potrzeby celebrazji świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI

Zmienne niezależne	Wartość	df	p (asymptotyczna)
Płeć	36,724	4	0,000
Klasa	8,051	8	0,429
Przynależność do organizacji	27,508	4	0,000
Wielkość miejscowości	56,994	20	0,000
Województwo	70,459	60	0,167

Analiza wykazała, że płeć ma znaczący wpływ na tę potrzebę, z wartością chi-kwadrat wynoszącą 36,724, przy 4 stopniach swobody i $p < 0,001$. Oznacza to, że istnieje statystycznie istotna zależność między płcią a postrzeganiem potrzeby celebrowania świąt. Podobnie przynależność do organizacji, również wykazuje statystycznie istotną zależność. Wartość chi-kwadrat dla tej zmiennej wynosi 27,508 przy 4 stopniach swobody, a $p < 0,001$. Również wielkość miejscowości ma znaczący wpływ, co potwierdza wartość chi-kwadrat wynosząca 56,994 przy 20 stopniach swobody, z $p < 0,001$. Z kolei analiza zmiennych takich jak klasa oraz województwo nie wykazała statystycznie istotnych zależności. Dla zmiennej „klasa” wartość chi-kwadrat wynosi 8,051 przy 8 stopniach swobody, a $p = 0,429$, co sugeruje brak istotnej zależności. Podobnie w przypadku województwa, wartość chi-kwadrat wynosi 70,459 przy 60 stopniach swobody, a $p = 0,167$, co również wskazuje na brak statystycznie istotnej zależności.

2.6. Analiza podziału na grupy swoje i obce w percepcji uczniów klas IV–VI

W okresie rozwoju dziecięcego, szczególnie w klasach IV–VI, uczniowie zaczynają świadomie i systematycznie kategoryzować siebie oraz innych w kontekście różnorodnych grup społecznych. Proces ten obejmuje kategorie etniczne, wyznaniowe oraz narodowe, które mogą wpływać na ich postrzeganie „swoich” i „obcych”. W tym wieku dzieci rozwijają umiejętność rozumienia różnic kulturowych i religijnych, co może mieć istotny wpływ na ich interakcje i samoidentyfikację. Wiek szkolny, zwłaszcza klasy IV–VI, jest okresem intensywnego rozwoju społecznego i poznawczego. Dzieci w tym wieku zaczynają dostrzegać i rozumieć różnice między grupami etnicznymi, wyznaniowymi i narodowymi. Jak pokazują badania, kategoryzacja grup społecznych jest istotnym elementem rozwoju tożsamości i jest ściśle związana z postrzeganiem samego siebie oraz innych (Yarrow Dunham, Andrew S. Baron, Mahzarin R. Banaji, 2008; Ewa Grodzka-Mazur, 2019). W kontekście kategoryzacji etnicznych i wyznaniowych dzieci mogą stosować różne mechanizmy, aby określić, kto należy do ich grupy „swoich”, a kto – „obcych”. Przykładowo

badania nad rozwojem społecznym pokazują, że dzieci w tym wieku często tworzą stereotypy i uprzedzenia na podstawie zewnętrznych cech, takich jak kolor skóry, język czy religia (Frances C. Aboud, 2003). Zrozumienie tych mechanizmów jest kluczowe dla analizy, jak dzieci postrzegają i reagują na różnorodność. Edukacja formalna i nieformalna odgrywa istotną rolę w kształtowaniu postaw dzieci wobec różnorodności. Programy edukacyjne, które promują wiedzę o różnych kulturach i religiach, mogą przyczynić się do zmniejszenia uprzedzeń i stereotypów. Z kolei środowisko rodzinne, w tym wartości przekazywane przez rodziców i opiekunów, również wpływa na to, jak dzieci postrzegają różnice etniczne i wyznaniowe (Paweł Migąła, 2022).

Analiza podziału na grupy „swoje” i „obce” w percepcji uczniów klas IV–VI ma na celu ocenę wpływu tych kategorii na relacje interpersonalne i samoidentyfikację dzieci. Zrozumienie tych procesów jest kluczowe dla tworzenia efektywnych strategii edukacyjnych oraz interwencyjnych, które promują tolerancję i wzajemne zrozumienie. Wprowadzenie programów edukacyjnych, które skupiają się na różnorodności i integracji, może przyczynić się do lepszego zrozumienia i akceptacji wśród młodych ludzi (UNESCO, 2014).

W socjologii pojęcia swojskości i obcości odnoszą się do różnych form tożsamości i relacji społecznych, które wpływają na to, jak ludzie postrzegają siebie nawzajem w kontekście społecznym i kulturowym. Swojskość odnosi się do identyfikacji jednostki z określoną grupą społeczną, która dzieli wspólne wartości, normy, język, historię i kulturę. Przykładami takich grup są rodzina, grupa etniczna, narodowość czy społeczność lokalna. W grupach swojskich często istnieje silna solidarność i wzajemne wsparcie, co prowadzi do poczucia bezpieczeństwa i przynależności. Członkowie grupy czują się zobowiązani do pomagania sobie nawzajem. Grupy swojskie mają ustalone normy i wartości, które regulują zachowania ich członków, wpływając na sposób, w jaki postrzegają świat i podejmują decyzje. Swojskość wiąże się także z wyższym poziomem zaufania między członkami grupy, co stanowi fundament dla współpracy i budowania społecznych więzi. Z kolei obcość to postrzeganie innych jako różnych, odmiennych lub nieznanym. Może to wynikać

z różnic kulturowych, językowych, religijnych, rasowych lub klasowych. Ludzie często używają stereotypów do kategoryzowania obcych, co może prowadzić do uprzedzeń, dyskryminacji i napięć społecznych. Obcość może generować poczucie zagrożenia i nieufności, ponieważ ludzie często obawiają się tego, co jest nieznane lub niezrozumiałe, co z kolei może prowadzić do konfliktów. Procesy integracji i asymilacji dotyczą sposobów, w jakie obcy stają się częścią grupy swojskiej. Mogą one obejmować adaptację do nowych norm i wartości, ale także mogą być źródłem napięć, gdy istnieje opór wobec zmian (Dariusz Wojakowski, 2007).

Interakcje między swojskością a obcością kształtują granice społeczne, które są często płynne i mogą się zmieniać w zależności od kontekstu społecznego, politycznego i ekonomicznego. Migracje, globalizacja i zmiany demograficzne wpływają na redefinicję tych granic. Dialog między grupami swojskimi i obcymi jest kluczowy dla budowania zrozumienia i redukcji napięć. Edukacja, interakcje społeczne i polityka inkluzywna mogą pomóc w przełamywaniu barier. Relacje między swojskością a obcością często są kształtowane przez dynamikę władzy, gdy grupy dominujące mogą definiować normy i marginalizować grupy obce, co prowadzi do nierówności i wykluczenia społecznego. W kontekście badań socjologicznych teoria tożsamości społecznej wskazuje, że ludzie mają tendencję do kategoryzowania siebie i innych w kategorie swojskich (in-group) i obcych (out-group), co wpływa na ich zachowanie i postrzeganie. Badania nad migracją pokazują, jak migranci mogą być postrzegani jako obcy i jak procesy integracji mogą wpływać na ich akceptację w społeczeństwie przyjmującym (Tomasz Leszniewski, 2017). Analiza reprezentacji kulturowych i mediów ujawnia, jak stereotypy i obrazy obcych są kształtowane i podtrzymywane w społeczeństwie. Swojskość i obcość są fundamentalnymi pojęciami w socjologii, które pomagają zrozumieć, jak jednostki i grupy społeczne nawiązują relacje, budują tożsamość i kształtują społeczne struktury. Analiza tych pojęć pozwala na lepsze zrozumienie dynamiki społecznej, integracji, konfliktów i zmian społecznych w różnych kontekstach.

W niniejszych badaniach uwzględniono trzy grupy: narodowe, etniczne i religijne/ wyznaniowe, co pozwala na wnikliwą ocenę, jak dzieci w różnym wieku identyfikują się z poszczególnymi grupami i jakie mają do nich nastawienie. W tabeli 31 poniżej przedstawiono procentowy wskaźnik uznania różnych grup za „swoje” i „obce” według opinii uczniów klas IV–VI. Badania te stanowią istotny krok w kierunku analizy mechanizmów tworzenia się tożsamości społecznej oraz mogą pomóc w kształtowaniu polityki edukacyjnej mającej na celu promowanie tolerancji i zrozumienia wśród młodszych pokoleń. Wśród grup narodowych Polacy mają najwyższy wskaźnik uznania jako „swoi”, osiągając aż 97,6%. To pokazuje silne poczucie przynależności i identyfikację narodową wśród uczniów. Na przeciwnym biegunie znajdują się Wietnamczycy, których tylko 19,4% uczniów uznaje za „swoich”, co może wskazywać na dużą ich odmienność postrzeganą przez dzieci. Grupy takie jak Ukraińcy (63,1%) i polscy Tatarzy (79,6%) mają wyraźnie wyższe wskaźniki uznania niż inne grupy, co może sugerować ich lepszą integrację w polskim społeczeństwie. Z kolei Białorusini (24,1%) i Rosjanie (16,3%) są traktowani jako „obcy” przez dużą część uczniów. W zakresie grup etnicznych polscy Żydzi (70,4%) oraz polscy Tatarzy (79,6%) cieszą się stosunkowo wysokim uznaniem, co może wynikać z ich długotrwałej obecności i integracji w Polsce. Natomiast grupy takie jak Hindusi (12,7%) i Karaimi (11,8%) są postrzegane głównie jako „obce”, co może być efektem ich mniejszej liczebności i widoczności w społeczeństwie. Niskie wskaźniki uznania dla Arabów (16,7%) i Romów (23,7%) również mogą sugerować, że te grupy są mniej obecne czy zintegrowane w codziennym życiu uczniów.

W kategorii grup religijnych katolicy mają najwyższy wskaźnik uznania jako „swoi” (80,8%), co jest zgodne z ich dominującą rolą w polskim społeczeństwie. Z kolei muzułmanie (17,5% wskazań na „swoi”) są traktowani głównie jako „obcy”, co może być efektem ich mniejszej liczby i widoczności w Polsce. Prawosławni mają bardziej wyrównany wskaźnik uznania (51,1% jako „swoi” i 48,9% jako „obcy”), co może odzwierciedlać mniejszą, ale jednak zauważalną obecność tej grupy w kraju.

Tabela 31. Procentowy wskaźnik uznania wskazanych grup za swoje lub obce w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy		Swoi	Obcy
Grupy narodowe	Białorusini	24,1	75,9
	Czesi	54,4	45,6
	Litwini	53,8	46,2
	Niemcy	48,9	51,1
	Polacy	97,6	2,4
	Rosjanie	16,3	83,7
	Słowacy	52,7	47,3
	Ukraińcy	63,1	36,9
	Węgrzy	45,4	54,6
	Wietnamczycy	19,4	80,6
Grupy etniczne	Arabowie	16,7	83,3
	Hindusi	12,7	87,3
	Karaimi	11,8	88,2
	Łemkowie	18,1	81,9
	Romowie	23,7	76,3
	polscy Tatarzy	79,6	20,4
	polscy Żydzi	70,4	29,6
Grupy religijne/ wyznaniowe	katolicy	80,8	19,2
	prawosławni	51,1	48,9
	muzułmanie	17,5	82,5

Na podstawie przedstawionych danych można przewidzieć, że w miarę jak społeczeństwo polskie będzie się coraz bardziej różnicować, uznanie dla mniej widocznych grup etnicznych i religijnych może wzrosnąć. Programy edukacyjne i integracyjne mogą pomóc w poprawie postrzegania tych grup, co może

prowadzić do większej akceptacji i integracji. Rosnąca liczba imigrantów oraz globalizacja również mogą wpłynąć na poprawę widoczności grup, które obecnie są postrzegane jako „obce”. W dłuższej perspektywie zmiany te mogą przyczynić się do bardziej zrównoważonego i otwartego społeczeństwa.

Tabele 48–50 (aneks) przedstawiają procentowy wskaźnik uznania różnych grup narodowych, etnicznych i religijnych jako „swoich” lub „obcych” w opinii uczniów klas IV–VI.

W przypadku grup narodowych Białorusini są uznawani za „swoich” przez 26,0% dziewcząt i 22,2% chłopców. Najwyższy wskaźnik uznania osiągają wśród uczniów klasy VI (26,8%) oraz w miastach o liczbie mieszkańców od 100 tys. do 250 tys. (37,0%). Czesi cieszą się uznaniem jako „swoich” wśród 60,6% chłopców i 48,0% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (59,5%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (61,8%). Litwini są uznawani za „swoich” przez 60,0% chłopców i 47,5% dziewcząt, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie VI (58,5%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (70,6%). Niemcy są równomiernie uznawani za „swoich” przez dziewczęta (48,2%) i chłopców (49,7%), z największym wskaźnikiem w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (59,3%). Polacy mają najwyższe uznanie jako „swoi”, z wynikiem 97,8% u dziewcząt i 97,3% u chłopców, osiągając największy wskaźnik w klasie VI (98,1%) oraz na wsiach (98,0%). Rosjanie są uznawani za „swoich” przez 17,5% chłopców i 15,2% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (18,7%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (20,6%). Słowacy znajdują uznanie jako „swoi” wśród 57,0% chłopców i 48,4% dziewcząt, z największym wskaźnikiem w klasie VI (58,9%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (73,5%). Ukraińcy są uznawani za „swoich” przez 63,6% dziewcząt i 62,6% chłopców, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie V (65,2%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (76,5%). Węgrzy znajdują analogiczne uznanie wśród 52,0% chłopców i 38,6% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (50,1%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (52,9%). Wietnamczycy są uznawani za „swoich” przez 19,9%

chłopców i 18,8% dziewcząt, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie VI (21,9%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (27,9%).

W odniesieniu do grup etnicznych Arabowie są uznawani za „swoich” przez 16,8% dziewcząt i 16,6% chłopców, z najwyższym poparciem w klasie VI (18,0%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (21,2%). Hindusi jako „swoi” znajdują uznanie wśród 13,7% chłopców i 11,6% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (15,4%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (20,4%). Karaimi są uznawani za „swoich” przez 12,9% chłopców i 10,6% dziewcząt, z największym poparciem w klasie VI (14,3%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (19,7%). Łemkowie znajdują analogiczne uznanie wśród 18,9% chłopców i 17,4% dziewcząt, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie V (18,2%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (20,7%). Polscy Tatarzy są uznawani za „swoich” przez 81,2% chłopców i 77,8% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie V (82,6%) oraz w miastach od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (81,2%). Polscy Żydzi uznawani są jako „swoi” wśród 71,3% dziewcząt i 69,5% chłopców, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie V (73,1%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (73,5%). Romowie są uznawani za „swoich” przez 25,5% chłopców i 22,0% dziewcząt, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (25,3%) oraz w miastach od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców (38,2%).

W grupach religijnych katolicy są uznawani za „swoich” przez 81,3% dziewcząt i 80,4% chłopców, z najwyższym wskaźnikiem w klasie VI (84,0%) oraz na wsiach (82,6%). Muzułmanie jako „swoi” znajdują uznanie wśród 18,2% dziewcząt i 16,8% chłopców, osiągając najwyższy wskaźnik w klasie VI (20,0%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (22,7%). Prawosławni są uznawani za „swoich” przez 51,4% dziewcząt i 50,7% chłopców, z najwyższym wskaźnikiem w klasie V (55,4%) oraz w miastach od 100 tys. do 250 tys. mieszkańców (61,1%).

Z powyższych danych wynika, że największe uznanie jako „swoi” znajdują grupy narodowe i etniczne, które są bardziej zintegrowane z polskim społeczeństwem. Obok Polaków (97,8%) polscy Tatarzy (81,0%) cieszą się największym uznaniem, co

może wynikać z ich długotrwałej obecności i integracji w Polsce. Grupy religijne mają różny poziom uznania, przy czym katolicy (81,3%) są uznawani za „swoich” przez największą liczbę uczniów. Muzułmanie (18,2%) i prawosławni (51,4%) mają niższe wskaźniki uznania, co może wynikać z mniejszej liczby wyznawców i ich widoczności w Polsce. Chłopcy częściej niż dziewczęta uznają grupy narodowe i etniczne za „swoje”. W przypadku grup narodowych takich jak Czesi (60,6%) i Litwini (60,0%) chłopcy wykazują wyższe wskaźniki uznania. Miasta średniej wielkości (od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców) mają wyższe wskaźniki uznania dla większości grup, co może wynikać z większej różnorodności i większej liczby mniejszości zamieszkujących te obszary.

Prognozuje się, że w miarę jak społeczeństwo polskie staje się coraz bardziej różnorodne, uznanie za „swoich” dla członków mniej widocznych grup etnicznych i religijnych może wzrosnąć. Prognozy dotyczące przyszłości uznania różnych grup narodowych, etnicznych i religijnych za „swoje” w Polsce wskazują na kilka kluczowych trendów i możliwych zmian społecznych. W miarę jak społeczeństwo polskie staje się coraz bardziej zróżnicowane etnicznie i kulturowo, wzrasta prawdopodobieństwo, że uznanie tego rodzaju dla mniej widocznych grup etnicznych i religijnych wzrośnie. Globalizacja, rosnąca mobilność ludzi oraz napływ imigrantów z różnych części świata sprawiają, że różnorodność w Polsce staje się bardziej zauważalna. Z czasem większa obecność tych grup w społeczeństwie, zarówno w życiu codziennym, jak i w mediach, może prowadzić do większej akceptacji i uznania. Programy edukacyjne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postaw młodych ludzi wobec różnorodności kulturowej i etnicznej. Wprowadzenie do szkół programów, które promują tolerancję, zrozumienie i szacunek dla różnych kultur, może pomóc w zmniejszeniu uprzedzeń i stereotypów. Działania edukacyjne, które uczą historii, tradycji i podkreślają wkład różnych grup etnicznych i religijnych w rozwój Polski, mogą przyczynić się do większego uznania tych grup jako integralnej części społeczeństwa. Media i popkultura mają znaczący wpływ na postrzeganie różnych grup społecznych. Reprezentacja mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w filmach, serialach, muzyce i innych formach popkultury może przyczynić się do zmiany percepcji

tych grup w społeczeństwie. Pozytywne przedstawienie różnorodności w mediach może zwiększyć akceptację i uznanie dla grup, które są obecnie postrzegane jako „obce”. Polityka publiczna, która wspiera integrację mniejszości, może również odgrywać kluczową rolę w zmianie postrzegania tych grup. Inicjatywy rządowe i lokalne, które promują równość, zwalczają dyskryminację i wspierają mniejszości narodowe, etniczne i religijne, mogą przyczynić się do większego uznania tych grup jako „swoich”. Programy integracyjne, które pomagają imigrantom i mniejszościom w adaptacji do nowego środowiska, mogą również zwiększyć ich widoczność i akceptację w społeczeństwie. Zmiany demograficzne, takie jak starzenie się społeczeństwa i rosnący odsetek młodych ludzi o bardziej kosmopolitycznych poglądach, mogą również wpłynąć na wzrost uznania dla różnorodności. Młodsze pokolenia, które dorastają w bardziej zglobalizowanym świecie i mają większy dostęp do informacji oraz kontakt z różnorodnością kulturową, mogą być bardziej otwarte i tolerancyjne wobec innych grup narodowych, etnicznych i religijnych. Analiza doświadczeń innych krajów, które mają dłuższą historię różnorodności etnicznej i religijnej, może dostarczyć cennych wskazówek na temat możliwych ścieżek integracji i uznania. Kraje o bardziej zróżnicowanej populacji, które wdrożyły skuteczne programy integracyjne, mogą służyć jako model dla Polski w zakresie promowania akceptacji i uznania różnych grup społecznych. Warto również zwrócić uwagę na potencjalne wyzwania i bariery w procesie zwiększania uznania dla różnych grup. Istniejące uprzedzenia, stereotypy i brak wiedzy mogą stanowić przeszkodę w osiągnięciu większej akceptacji. Dlatego kluczowe jest prowadzenie działań edukacyjnych i informacyjnych, które pomogą w przezwycięzeniu tych barier.

W aneksie umieszczono trzy tabele dotyczące tematyki omawianej w tym podrozdziale, gdzie zmienną niezależną jest województwo (tabele 51–53). W przypadku Białorusinów najwyższy odsetek uczniów uznających ich za „swoich” występuje w województwie podlaskim (31,3%), a najniższy w wielkopolskim (13,1%). Czesi są najbardziej akceptowani w województwie lubuskim (81%), natomiast najmniej w mazowieckim (46,3%). Litwini cieszą się największą akceptacją w kujawsko-pomorskim (78,9%), a najmniejszą w łódzkim (46,8%).

Niemcy są najbardziej akceptowani w zachodniopomorskim (60,7%), a najmniej w łódzkim (40,4%). Polacy są powszechnie uznawani za „swoich” we wszystkich województwach, z najwyższymi wartościami w kujawsko-pomorskim, podlaskim i wielkopolskim (100%). Rosjanie są najbardziej akceptowani w warmińsko-mazurskim (27,2%), a najmniej w wielkopolskim (3,3%). Słowacy mają największe poparcie w lubuskim (81%), a najmniejsze w pomorskim (45,1%). Ukraińcy są najbardziej akceptowani w kujawsko-pomorskim (89,5%), a najmniej w wielkopolskim (52,5%). Węgrzy cieszą się największą akceptacją w kujawsko-pomorskim (73,7%), a najmniejszą w łódzkim (34,8%). Wietnamczycy są najbardziej akceptowani w lubuskim (42,9%), a najmniej w łódzkim (12,8%).

Analizując grupy etniczne, zauważyć można, że najwyższy odsetek uczniów uznających Arabów za „swoich” występuje w województwie opolskim (22,5%), natomiast najniższy w wielkopolskim (6,6%). Hindusi są najbardziej akceptowani w warmińsko-mazurskim (21,0%), a najmniej w wielkopolskim (4,9%). Karaimi cieszą się największą akceptacją podobnie w warmińsko-mazurskim (21,0%), a najmniejszą w wielkopolskim (4,9%). Łemkowie są najbardziej akceptowani w województwie lubuskim (38,1%), a najmniej w wielkopolskim (8,2%). Polscy Tatarzy mają najwyższą akceptację w podlaskim (93,8%), a najniższą w mazowieckim (73,4%). Polscy Żydzi są najbardziej akceptowani w województwie lubuskim (90,5%), natomiast najmniej w warmińsko-mazurskim (63,0%). Romowie są najbardziej akceptowani w lubuskim (52,4%), a najmniej w wielkopolskim (8,2%).

Katolicy są postrzegani jako „swoi” przez najwyższy odsetek uczniów w województwie lubuskim (100%), a najniższy w warmińsko-mazurskim (71,6%). Muzułmanie są najbardziej akceptowani w kujawsko-pomorskim (26,3%), a najmniej w wielkopolskim (6,6%). Prawosławni cieszą się największą akceptacją w województwie lubuskim (76,2%) i podlaskim (71,9%), a najmniejszą w pomorskim (43,8%).

Analiza danych dotyczących opinii uczniów klas IV–VI na temat różnych grup narodowych, etnicznych i religijnych w poszczególnych województwach Polski

pozwała na wyciągnięcie kilku istotnych wniosków oraz sformułowanie prognoz na przyszłość. Polacy są zdecydowanie postrzegani jako „swoi” we wszystkich województwach, co odzwierciedla silne poczucie tożsamości narodowej wśród uczniów. W województwach takich jak kujawsko-pomorskie, podlaskie i wielkopolskie odsetek uczniów postrzegających Polaków jako „swoich” wynosi 100%. Białorusini, Czesi i Litwini są postrzegani jako „swoi” w znacznie mniejszym stopniu niż Polacy – co oczywiste, ale wciąż cieszą się relatywnie wysoką akceptacją. Szczególnie wysoki odsetek akceptacji dla Białorusinów w województwach opolskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim (około 32%) oraz dla Litwinów w województwie kujawsko-pomorskim (78,9%) pokazuje, że te grupy narodowe mają największe szanse na zaakceptowanie w tych regionach. Grupy takie jak Arabowie, Hindusi, Karaimi i Romowie są postrzegane jako „obce” w większym stopniu niż inne. Najniższe wskaźniki akceptacji są zauważalne w województwach lubuskim i wielkopolskim, co sugeruje, że w tych regionach potrzebne są większe wysiłki edukacyjne i społeczne w celu promowania tolerancji. W kontekście religii katolicy są najczęściej postrzegani jako „swoi” we wszystkich województwach, z maksymalnym wskaźnikiem w lubuskim, gdzie 100% uczniów uważa ich za „swoich”. Muzułmanie i prawosławni osiągają znacznie niższą akceptację, choć w niektórych województwach, jak kujawsko-pomorskie i opolskie, odsetek uczniów postrzegających te grupy jako „swoich” jest wyższy. Prognozując, można oczekiwać wzrostu różnorodności kulturowej w Polsce. Młodsze pokolenia, które dorastają w coraz bardziej zróżnicowanym środowisku, mogą być bardziej otwarte na różne grupy narodowe i etniczne. Programy edukacyjne promujące tolerancję i zrozumienie mogą znacząco zwiększyć akceptację dla Arabów, Hindusów, Karaimów i Romów. Silna tożsamość narodowa i wysoki poziom akceptacji dla Polaków prawdopodobnie będą się utrzymywać, wspierając integrację i jedność narodową. Przewiduje się, że akcje wspierające tożsamość narodową będą kontynuowane. W miarę rosnącej liczby muzułmanów i prawosławnych w Polsce można oczekiwać powolnego wzrostu akceptacji dla tych grup religijnych, szczególnie jeśli wspierane będą inicjatywy promujące międzyreligijny dialog i zrozumienie. Wprowadzenie programów edukacyjnych i kampanii społecznych promujących różnorodność kulturową i religijną może pomóc w zmniejszeniu

uprzedzeń i zwiększeniu akceptacji dla mniej akceptowanych grup etnicznych i religijnych. Reasumując, chociaż obecnie istnieją znaczące różnice w postrzeganiu różnych grup narodowych, etnicznych i religijnych w Polsce, długoterminowe prognozy sugerują możliwość wzrostu akceptacji i integracji tych grup dzięki odpowiednim działaniom edukacyjnym i społecznym.

Zakończenie

Zakończenie powyższych badań dotyczących tożsamości narodowej, wartości społecznych oraz patriotyzmu wśród uczniów klas IV–VI skłania do sformułowania kilku istotnych rekomendacji. Dane zgromadzone w trakcie analizy wskazują na różnorodność postaw oraz opinii, które mogą zostać wykorzystane do stworzenia bardziej efektywnych programów edukacyjnych promujących tożsamość narodową i wartości patriotyczne.

Zwiększenie zaangażowania w edukację patriotyczną: Zwiększenie zaangażowania w edukację patriotyczną jest kluczowe dla kształtowania tożsamości narodowej młodych ludzi. Programy nauczania powinny obejmować wartości takie jak patriotyzm, solidarność i szacunek dla tradycji. Interaktywne metody, takie jak projekty edukacyjne i wycieczki do miejsc pamięci narodowej, mogą znacznie zwiększyć zainteresowanie uczniów. Współpraca ze społecznością lokalną, w tym muzeami i organizacjami historycznymi, pozwala uczniom na głębsze zrozumienie historii Polski. Nowoczesne technologie, jak filmy dokumentalne, aplikacje edukacyjne i wirtualne wycieczki, mogą wzbogacić edukację patriotyczną. Angażowanie rodziców w projekty edukacyjne, jak np. rodzinne wycieczki do miejsc historycznych, wzmacnia więzi społeczne i kulturalne. Dzięki zintegrowanemu podejściu do edukacji patriotycznej uczniowie będą bardziej zaangażowani i świadomi swojej tożsamości narodowej. Wartości takie jak patriotyzm, solidarność, szacunek dla tradycji i inne powinny być obecne w programach nauczania. Szkoły powinny utrzymywać na tym samym poziomie co dotychczas zajęcia związane z historią Polski, w tym przy pomocy interaktywnych metod nauczania, jak projekty

czy wycieczki edukacyjne do miejsc pamięci narodowej. Takie działania mogą pomóc uczniom zbudować głębsze zrozumienie i zaangażowanie w tematykę patriotyczną.

Promowanie różnorodności i tolerancji: Promowanie różnorodności i tolerancji jest kluczowe dla kształtowania otwartych i świadomych społecznie uczniów. Szkoły powinny wprowadzać elementy edukacji międzykulturowej do programów nauczania, aby uczniowie mogli lepiej zrozumieć i szanować różnorodność. Interaktywne metody, takie jak warsztaty i spotkania z przedstawicielami różnych kultur, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi mniejszościami i organizowanie wspólnych inicjatyw, takich jak festiwale kultury, pozwala uczniom na bezpośredni kontakt z różnorodnością. Nowoczesne technologie, jak filmy dokumentalne, materiały multimedialne i wirtualne wymiany, mogą wzbogacić edukację międzykulturową. Angażowanie rodziców w projekty edukacyjne, jak wspólne gotowanie czy organizowanie dni kultury, wzmacnia więzi społeczne i kulturalne. Dzięki zintegrowanemu podejściu do promowania różnorodności i tolerancji uczniowie będą bardziej otwarci i świadomi wielokulturowości współczesnego świata. Dając uczniom możliwość poznania różnorodnych kultur i tradycji, w tym grup etnicznych i religijnych, można zredukować istniejące uprzedzenia. Szkoły mogą prowadzić warsztaty, organizować spotkania z przedstawicielami różnych kultur czy współpracować z lokalnymi mniejszościami, tym samym wzmacniając poczucie akceptacji i integracji w uczniach. Współczesne społeczeństwo, z jego wielokulturowością i zróżnicowaniem, stawia przed systemem edukacyjnym wyzwanie kształtowania postaw tolerancji i akceptacji wobec różnorodności. Dając uczniom możliwość poznania różnorodnych kultur i tradycji, w tym grup etnicznych i religijnych, można skutecznie zredukować istniejące uprzedzenia i promować wzajemne zrozumienie. Aby osiągnąć ten cel, szkoły powinny wzbogacić programy nauczania poprzez wprowadzenie elementów dotyczących różnorodności kulturowej. Wprowadzenie modułów dotyczących historii i kultury różnych narodów oraz wybór lektur i tekstów literackich przedstawiających życie i tradycje różnych kultur umożliwia uczniom lepsze zrozumienie różnorodności.

Wzmacnianie roli symboli narodowych: Wzmacnianie roli symboli narodowych jest kluczowe dla budowania tożsamości i dumy narodowej wśród uczniów. Szkoły powinny integrować symbole narodowe: flagę, hymn i godło w programach nauczania, aby uczniowie mogli lepiej zrozumieć ich znaczenie. Interaktywne metody, takie jak projekty edukacyjne, konkursy plastyczne i uroczystości szkolne, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi instytucjami kultury, jak muzea i domy kultury, pozwala uczniom na głębsze zrozumienie i doświadczenie symboli narodowych. Nowoczesne technologie, jakimi są filmy edukacyjne, aplikacje mobilne i wirtualne wycieczki, mogą wzbogacić edukację o symbolach narodowych. Angażowanie rodziców w szkolne uroczystości i projekty związane z symbolami narodowymi wzmacnia więzi społeczne i kulturalne. Dzięki zintegrowanemu podejściu do wzmacniania roli symboli narodowych uczniowie będą bardziej świadomi i dumni ze swojego dziedzictwa narodowego.

Zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych: Organizacje takie jak ZHP czy inne grupy młodzieżowe powinny być aktywniej promowane w szkołach jako sposób na rozwijanie wartości patriotycznych i zaangażowania obywatelskiego wśród młodzieży. Członkostwo w takich organizacjach może zwiększać poczucie odpowiedzialności społecznej i obywatelskiej. Zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych jest kluczowe dla budowania zaangażowanego i świadomego społeczeństwa obywatelskiego. Szkoły powinny współpracować z organizacjami pozarządowymi, aby wprowadzać programy edukacyjne dotyczące praw człowieka, ochrony środowiska i aktywności społecznej. Interaktywne metody, takie jak warsztaty, projekty społeczne i wolontariat, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi NGO-sami umożliwia uczniom bezpośrednie doświadczenie działań na rzecz społeczności. Nowoczesne technologie, w rodzaju platform edukacyjnych, aplikacji do wolontariatu i webinarów, mogą wzbogacić współpracę z organizacjami pozarządowymi. Angażowanie rodziców w inicjatywy organizacji pozarządowych wzmacnia więzi społeczne i promuje aktywność obywatelską. Dzięki zintegrowanemu podejściu

do zwiększania aktywności NGO-sów uczniowie będą bardziej zaangażowani i świadomi swojej roli w społeczeństwie obywatelskim.

Umożliwienie uczestnictwa w lokalnych inicjatywach: Szkoły powinny promować uczestnictwo uczniów w lokalnych społecznościach, poprzez organizację wydarzeń, festynów czy akcji społecznych. Uczniów należy aktywnie zachęcać do udziału w akcjach wolontariackich, co może kształtować ich obywatelskie postawy. Umożliwienie uczestnictwa w lokalnych inicjatywach jest kluczowe dla budowania aktywnego i zaangażowanego społeczeństwa. Szkoły powinny zachęcać uczniów do udziału w lokalnych projektach i wydarzeniach, aby rozwijać ich poczucie odpowiedzialności za społeczność. Interaktywne metody, takie jak projekty wolontariackie, debaty publiczne i inicjatywy ekologiczne, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi organizacjami, instytucjami i samorządami umożliwia uczniom bezpośrednie uczestnictwo w życiu społecznym. Nowoczesne technologie, takie jak platformy do organizacji wydarzeń, aplikacje do zarządzania projektami i media społecznościowe, mogą wspierać uczestnictwo w lokalnych inicjatywach. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w szkolne projekty wzmacnia więzi społeczne i promuje współpracę. Dzięki zintegrowanemu podejściu do umożliwiania uczestnictwa w lokalnych inicjatywach uczniowie będą bardziej świadomi i zaangażowani w rozwój swojej społeczności.

Edukacja poprzez media i technologie: Z racji popularności mediów społecznościowych szkoły powinny włączyć nowe technologie do procesu nauczania o patriotyzmie i tożsamości narodowej. Popularne platformy mogą być wykorzystywane do promocji wartości narodowych oraz tworzenia przestrzeni do dialogu między nimi a różnorodnymi grupami społecznymi. Edukacja poprzez media i technologie jest kluczowa dla przygotowania uczniów do funkcjonowania w nowoczesnym świecie. Interaktywne metody, takie jak korzystanie z platform e-learningowych, aplikacji edukacyjnych i multimedialnych, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi mediami i ekspertami od technologii pozwala uczniom na praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy. Nowoczesne technologie, takie jak rzeczywistość wirtualna, rozszerzona

rzeczywistość i sztuczna inteligencja, mogą wzbogacić proces edukacyjny i uczynić go bardziej atrakcyjnym. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w edukację cyfrową wzmacnia więzi społeczne i wspiera rozwój kompetencji cyfrowych. Dzięki zintegrowanemu podejściu do edukacji poprzez media i technologie uczniowie będą lepiej przygotowani do wyzwań współczesnego świata.

Zwiększenie frekwencji i różnorodności form celebracji świąt narodowych:

Uczniowie powinni być angażowani w organizowanie obchodów świąt narodowych, co pomoże im zbliżyć się do tradycji swojego kraju. Łączenie elementów zabawy ze zwyczajami może przyczynić się do większego zainteresowania oraz osobistego zaangażowania w te ceremonie. Zwiększenie frekwencji i różnorodności form celebracji świąt narodowych jest kluczowe dla budowania wspólnoty i tożsamości narodowej. Szkoły powinny organizować różnorodne wydarzenia, aby angażować uczniów w obchody świąt narodowych. Interaktywne metody, takie jak inscenizacje historyczne, konkursy plastyczne i koncerty patriotyczne, mogą znacznie zwiększyć zainteresowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi instytucjami kultury i organizacjami społecznymi umożliwia organizację atrakcyjniejszych wydarzeń o edukacyjnym charakterze. Nowoczesne technologie, takie jak transmisje na żywo, multimedia i aplikacje mobilne, mogą wzbogacić i ułatwić udział w obchodach świąt narodowych. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w przygotowanie i udział w tych wydarzeniach wzmacnia więzi społeczne i kulturalne. Dzięki zintegrowanemu podejściu do celebracji świąt narodowych uczniowie będą bardziej zaangażowani i dumni ze swojego dziedzictwa.

Wspieranie inicjatyw artystycznych i kulturalnych: Włączenie sztuki, literatury i muzyki o tematyce patriotycznej do programu nauczania może być skutecznym narzędziem kształtowania postaw obywatelskich. Organizowanie konkursów literackich, wystaw prac plastycznych czy koncertów muzyki patriotycznej pozwoli uczniom na głębsze przeżycie wartości narodowych. Wspieranie inicjatyw artystycznych i kulturalnych jest kluczowe dla rozwijania kreatywności i wrażliwości estetycznej uczniów. Szkoły powinny integrować projekty artystyczne i kulturalne w programach nauczania, aby uczniowie mieli możliwość wyrażania siebie

i poznawania różnorodnych form sztuki. Interaktywne metody, takie jak warsztaty artystyczne, spektakle teatralne i koncerty muzyczne, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi artystami, galeriami i instytucjami kulturalnymi umożliwia uczniom bezpośrednie doświadczenie świata sztuki. Nowoczesne technologie, takie jak platformy online do prezentacji prac, wirtualne galerie i aplikacje do tworzenia sztuki cyfrowej, mogą wzbogacić i ułatwić realizację projektów artystycznych. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w inicjatywy artystyczne wzmacnia więzi społeczne i promuje wspólne działania kulturalne. Organizowanie festiwali sztuki, dni talentów i konkursów artystycznych może dodatkowo motywować uczniów do rozwijania swoich umiejętności.

Dzięki zintegrowanemu podejściu do wspierania inicjatyw artystycznych i kulturalnych uczniowie będą bardziej kreatywni i otwarci na różnorodne formy wyrazu. Takie działania mogą również pomóc w odkrywaniu talentów i pasji, mających potencjalnie wpływ na przyszłe wybory edukacyjne i zawodowe uczniów. Wzbogacenie życia szkolnego o sztukę i kulturę przyczynia się do wszechstronnego rozwoju młodych ludzi, kształtując ich jako świadomych i wrażliwych obywateli.

Edukacja w zakresie historii lokalnej: Poznanie historii lokalnych bohaterów, ważnych wydarzeń i miejsc w najbliższym otoczeniu uczniów może wzmacniać poczucie tożsamości narodowej. Szkoły mogą organizować wycieczki, spotkania z lokalnymi historykami czy projekty badawcze, które uczynią historię bardziej namacalną i bliską dla młodzieży. Edukacja w zakresie historii lokalnej jest kluczowa dla budowania tożsamości i więzi z miejscem zamieszkania wśród uczniów. Szkoły powinny integrować treści dotyczące historii lokalnej w programach nauczania, aby uczniowie mogli lepiej zrozumieć i docenić dziedzictwo swojego regionu. Interaktywne metody, takie jak projekty badawcze, wycieczki edukacyjne do miejsc historycznych i spotkania z lokalnymi historykami, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi muzeami, archiwami i społecznościami historycznymi umożliwia uczniom bezpośrednie doświadczenie lokalnej historii. Nowoczesne technologie, w rodzaju aplikacji mobilnych, multimediiów i wirtualnych wycieczek, mogą wzbogacić i ułatwić naukę historii

lokalnej. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w projekty edukacyjne, takie jak zbieranie relacji świadków historii czy tworzenie lokalnych archiwów, wzmacnia więzi społeczne i kulturalne. Organizowanie dni historii lokalnej, konkursów wiedzy o regionie i wystaw może dodatkowo motywować uczniów do zgłębiania historii swojego otoczenia. Dzięki podejściu do edukacji w zakresie historii lokalnej uczniowie będą bardziej świadomi i dumni ze swojego dziedzictwa. Takie działania mogą również pomóc w rozwijaniu umiejętności badawczych i krytycznego myślenia, co ma znaczenie dla wszechstronnego rozwoju młodych ludzi. Wzbogacenie życia szkolnego o elementy historii lokalnej przyczynia się do budowania poczucia przynależności i odpowiedzialności za swoje otoczenie, kształtując uczniów jako świadomych i zaangażowanych obywateli.

Programy wymiany uczniów: Tego typu programy należy uwzględnić dwubiegunowo. Na poziomie krajowym, gdzie wymiany szkolne z innymi regionami Polski mogą umożliwić uczniom poznanie różnorodnych aspektów kultury narodowej. Dzięki temu będą mogli lepiej zrozumieć i docenić bogactwo i różnorodność własnego kraju, co może przyczynić się do wzmocnienia więzi patriotycznych. Na poziomie międzynarodowym, gdzie tego typu programy są kluczowe dla rozwijania międzynarodowej świadomości i umiejętności międzykulturowych. Szkoły powinny aktywnie uczestniczyć w programach wymiany, aby umożliwić uczniom doświadczenie nauki i życia w innym kraju. Interaktywne metody, takie jak wspólne projekty edukacyjne, wizyty studyjne i wymiany kulturowe, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z zagranicznymi szkołami i organizacjami edukacyjnymi umożliwia uczniom nawiązywanie międzynarodowych kontaktów i wymianę doświadczeń. Nowoczesne technologie, takie jak platformy do wideokonferencji, wirtualne klasy i aplikacje do nauki języków obcych, mogą wspierać i ułatwiać realizację programów wymiany. Organizowanie spotkań informacyjnych, warsztatów przygotowawczych i wydarzeń integracyjnych może dodatkowo motywować uczniów do uczestnictwa w wymianach. Ponadto grupy narodowe, etniczne czy religijne/wyznaniowe z „obcych” będą się stawać „swoimi”.

Szkolne kluby dyskusyjne: Tworzenie klubów, w których uczniowie mogą dyskutować na temat wartości patriotycznych, historii Polski czy bieżących wydarzeń, może pobudzić ich zainteresowanie i zaangażowanie obywatelskie. Moderowane przez nauczycieli debaty mogą także kształtować umiejętność konstruktywnego dialogu i szacunku dla odmiennych opinii. Szkolne kluby dyskusyjne są kluczowe dla rozwijania umiejętności krytycznego myślenia i komunikacji wśród uczniów. Szkoły powinny aktywnie promować i wspierać zakładanie klubów dyskusyjnych, aby uczniowie mieli przestrzeń do wymiany poglądów i rozwijania argumentacji. Interaktywne metody, takie jak debaty, symulacje parlamentarne i panele dyskusyjne, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi uniwersytetami, organizacjami pozarządowymi i ekspertami w różnych dziedzinach umożliwia uczniom pogłębianie wiedzy i rozwijanie umiejętności analitycznych. Nowoczesne technologie, jak platformy do wideokonferencji, fora internetowe i aplikacje do zarządzania projektami, mogą wspierać i ułatwiać organizację spotkań dyskusyjnych. Organizowanie konkursów debat, turniejów dyskusyjnych i spotkań z inspirującymi mówcami może dodatkowo motywować uczniów do aktywnego uczestnictwa w klubach. Dzięki zintegrowanemu podejściu do szkolnych klubów dyskusyjnych uczniowie będą bardziej pewni siebie, elokwentni i świadomi społecznie. Takie działania mogą również pomóc w rozwijaniu umiejętności rozwiązywania problemów i pracy zespołowej, co jest cenne w dalszej edukacji i na rynku pracy. Wzbogacenie życia szkolnego o kluby dyskusyjne przyczynia się do wszechstronnego rozwoju młodych ludzi, kształtując ich jako świadomych i zaangażowanych obywateli gotowych do aktywnego uczestnictwa w demokratycznym społeczeństwie.

Współpraca z instytucjami państwowymi: Szkoły mogą nawiązywać współpracę z muzeami, archiwami, instytucjami kulturalnymi i naukowymi, aby wzbogacać programy edukacyjne. Organizowanie wykładów, warsztatów czy wycieczek do tych miejsc pozwoli uczniom na głębsze zrozumienie historii i tradycji narodowej. Współpraca z instytucjami państwowymi jest kluczowa dla wzbogacenia procesu edukacyjnego i przygotowania uczniów do świadomego uczestnictwa w życiu

społecznym. Szkoły powinny aktywnie nawiązywać kontakty z różnymi instytucjami państwowymi, aby uczniowie mogli lepiej zrozumieć funkcjonowanie państwa i jego struktur. Interaktywne metody, takie jak wizyty studyjne w urzędach, spotkania z przedstawicielami instytucji i uczestnictwo w sesjach rad gminnych, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi samorządami, ministerstwami i agencjami rządowymi umożliwia uczniom zdobywanie praktycznych doświadczeń i pogłębianie wiedzy o administracji publicznej. Nowoczesne technologie, takie jak platformy e-learningowe, webinaria i aplikacje edukacyjne, mogą wspierać i ułatwiać realizację projektów związanych z instytucjami państwowymi. Dzięki zintegrowanemu podejściu do współpracy z instytucjami państwowymi uczniowie będą bardziej świadomi swoich praw i obowiązków jako obywateli. Takie działania mogą również pomóc w rozwijaniu umiejętności analitycznych i zdolności do krytycznego myślenia, co jest cenne w dalszej edukacji i na rynku pracy. Wzbogacenie życia szkolnego o elementy współpracy z instytucjami państwowymi przyczynia się do wszechstronnego rozwoju młodych ludzi, kształtując ich jako świadomych i zaangażowanych obywateli gotowych do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym.

Edukacja w zakresie praw obywatelskich: Nauczanie o prawach i obowiązkach obywatelskich, konstytucji oraz strukturach państwowych jest kluczowe dla kształtowania świadomego społeczeństwa. Szkoły powinny wprowadzać zajęcia z edukacji obywatelskiej, które umożliwią uczniom lepsze zrozumienie funkcjonowania państwa i ich roli jako obywateli. Dlatego też rekomenduje się zastąpienie przedmiotu WoS przedmiotem oddającym lepiej czasy współczesne, jakim jest edukacja obywatelska. Szkoły powinny integrować treści dotyczące systemu politycznego, demokracji oraz praw i obowiązków obywateli w programach nauczania. Interaktywne metody, takie jak symulacje wyborów, debaty szkolne i projekty obywatelskie, mogą znacząco zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi instytucjami, takimi jak urzędy czy organizacje pozarządowe, pozwala uczniom na praktyczne doświadczenie zasad funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Wykorzystanie nowoczesnych technologii, w tym aplikacji edukacyjnych i kursów online, może wzbogacić proces

nauczania i uczynić go bardziej atrakcyjnym. Angażowanie rodziców i społeczności lokalnej w projekty edukacyjne pomaga budować więzi społeczne i wzmacniać postawy obywatelskie. Dzięki kompleksowemu podejściu do edukacji obywatelskiej młodzi ludzie będą lepiej przygotowani do aktywnego udziału w życiu społecznym i politycznym.

Promowanie aktywnego obywatelstwa poprzez sport: Promowanie aktywnego obywatelstwa poprzez sport jest kluczowe dla rozwijania wartości społecznych, umiejętności współpracy i zdrowego stylu życia wśród uczniów. Szkoły powinny aktywnie integrować sport w programach nauczania, aby uczniowie mogli rozwijać swoje umiejętności fizyczne i społeczne. Interaktywne metody, takie jak turnieje sportowe, zajęcia z liderami sportowymi i projekty związane z organizacją wydarzeń sportowych, mogą znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów. Współpraca z lokalnymi klubami sportowymi, organizacjami pozarządowymi i instytucjami sportowymi umożliwia uczniom dostęp do różnorodnych form aktywności fizycznej i wsparcia w rozwijaniu pasji sportowych. Nowoczesne technologie, jak aplikacje do monitorowania aktywności fizycznej, platformy e-learningowe z kursami dotyczącymi zdrowia i fitnessu oraz transmisje na żywo z wydarzeń sportowych, mogą wzbogacić i ułatwić promowanie aktywnego obywatelstwa. Angażowanie rodziców w inicjatywy sportowe, takie jak wspólne treningi, dni sportu i wolontariat przy organizacji zawodów, wzmacnia więzi społeczne i promuje współpracę.

Organizowanie różnorodnych imprez sportowych, takich jak maratony, zawody międzyklasowe i międzyszkolne, może dodatkowo motywować uczniów do aktywnego uczestnictwa i rywalizacji w duchu fair play. Uczniowie uczą się w ten sposób szacunku do przeciwnika, pracy zespołowej i odpowiedzialności za wspólny sukces. Dzięki zintegrowanemu podejściu do promowania aktywnego obywatelstwa poprzez sport uczniowie będą bardziej świadomi znaczenia aktywności fizycznej dla zdrowia i jakości życia. Takie działania mogą również pomóc w kształtowaniu postaw prospołecznych, jak współpraca, solidarność i zaangażowanie na rzecz społeczności. Wzbogacenie życia szkolnego o elementy

sportowe przyczynia się do wszechstronnego rozwoju młodych ludzi, kształtując ich jako aktywnych i odpowiedzialnych obywateli gotowych do działania na rzecz swojego środowiska i społeczeństwa.

Działania edukacyjne powinny być skoncentrowane na współczesnych wyzwaniach napotykanym przez młodzież w kontekście tożsamości narodowej, równocześnie promując wartości patriotyczne oraz otwartość na różnorodność. Skonstruowanie zintegrowanych i różnorodnych programów edukacyjnych, które odpowiedzą na potrzeby uczniów, przyczyni się do zbudowania silniejszego poczucia tożsamości narodowej wśród młodego pokolenia. Wprowadzenie zajęć obejmujących tematykę historyczną, społeczną i kulturową w sposób angażujący i interaktywny pomoże uczniom lepiej zrozumieć i docenić dziedzictwo narodowe. Współpraca z lokalnymi instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i ekspertami umożliwi uczniom zdobycie praktycznej wiedzy i doświadczeń. Uwzględnienie nowoczesnych technologii oraz mediów społecznościowych w procesie nauczania może dodatkowo zwiększyć atrakcyjność tych programów i uczynić je bardziej dostępnymi. Dzięki takim inicjatywom młodzież będzie mogła kształtować swoją tożsamość narodową w sposób świadomy i odpowiedzialny, jednocześnie pozostając otwartą na różnorodność kulturową i społeczną.

BIBLIOGRAFIA

- Aboud, F.E. (2003). The Formation of In-Group Favoritism and Out-Group Prejudice in Young Children: Are They Distinct Attitudes? *Development Psychology*, 39, 48–60.
- Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley.
- Bedir, U., Oztunc, M. (2022). Symbolic construction of national identity: a qualitative analysis of NGOs' Instagram posts on national days. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12 (1), 192–211.
- Bierwiazek, K. (2016). *Spółeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobo, P. (2005). *National identity and ethnic conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chrobot, J. (2021). Rozwijanie wartości patriotycznych wśród młodzieży. *Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego*, 13, 51–66.
- Connerton, P. (2010). *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dunham, Y., Baron, S.A., Banaji, M.R. (2008). The development of implicit intergroup cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 12 (7), 248–253.
- Forgeard, V. (2023). *The Fabric of Society: How Holidays Shape and Define Cultures*. <https://brilliantio.com/why-are-holidays-important-to-a-culture/> (dostęp: 9.09.2024).
- Getz, D., Page, S.J. (2019). *Event Studies. Theory, Research and Policy for Planned Events*. London and New York: Routledge.
- Grocka-Mazur, E. (2019). Kompetencje społeczne uczniów a realizacja zadań rozwojowych w okresie późnego dzieciństwa – studium z pogranicza polsko-czeskiego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 32 (2), 127–146.
- Grodecki, M. (2021). Zmiany polskiej tożsamości narodowej i ich konsekwencje dla postaw wobec mniejszości. *Studia Socjologiczne*, 4 (243), 33–58.
- Gruszczyński, A.L. (2003). *Kwestionariusze w socjologii. Budowanie narzędzi do badań surveyowych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Gudmundsdottir, G. (2008). *Education and the construction of national identity*. W: T. Hyland, J. Hyland (red.). *Critical approaches to globalization and education* (143–156). London: Palgrave Macmillan.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Hrynicky, W. (2014). Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego oraz jego zagrożenia w Europie. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, 16, 190–204.
- Hameed, M.H., Al-Salam, N.A. (2023). Community School. *Res Militaris*, 13, 2, 6341–6371.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Jakimowicz-Ostrowska, I. (2010). Znaczenie państwa narodowego w ponowoczesnej rzeczywistości europejskiej. *Zeszyty Naukowe – Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni*, 51, 3, 191–208.
- Jaskulska, S. (2021). Rola patrona w życiu szkoły. Na przykładzie patronatu doktor Wandy Błęńskiej nad Piątkowską Szkołą Społeczną w Poznaniu. *Biografistyka Pedagogiczna*, 2, 239–257.
- Manthey, E. (2021). *Patron szkoły – autorytet, czy ściema?* <https://www.juniorowo.pl/patron-szkoly-autorytet-czy-sciema/> (dostęp: 9.09.2024).
- Mariański, J. (2023). *Wartości codzienne młodzieży szkolnej ze wsi, z małych i wielkich miast*. W: M. Zemło (red.). *Małe miasta: blaski i cienie* (141–178). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Mędrzecki, R., Stach, Ł. (2014). Patriotyzm w życiu młodego pokolenia Polaków. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, 13, 245–262.
- Migała, P. (2022). Kultura środowiska rodzinnego i szkolnego jako czynniki kształtujące postawy dzieci i młodzieży wobec obcokrajowców. *Pedagogika społeczna*, 4 (86), 25–46.
- Niebrzydowska-Klimczak, M. (2018). *Nauczyciel jako kształtujący tożsamość narodową ucznia*. W: M. Dudzik (red.). *Edukacja a tożsamość narodowa* (123–134). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Nowakowska, M. (2020). Kulturowa tożsamość Polaków w perspektywie bezpieczeństwa. *Społeczeństwo i Polityka*, 1, 65–79.
- Nowicka, E., Łodziński B. (2010). *Długie trwanie narodu. Społeczne wymiary polskości (1988–2021)*. Warszawa: Collegium Civitas.
- Pawlicki, A. (2014). *Ciągle nowy patriotyzm. Narodowe świętowanie w szkole*. W: A. Pawlicki i inni. *Historia najnowsza*. Wydanie świąteczne (9–16). Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, Muzeum Historii Polski.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Evidence. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Sacharczuk, J., Szwarc, A. (2019). Kultura regionu – inspiracje i kierunki rozwoju edukacji regionalnej we współczesnej szkole. *Kultura i Edukacja*, 3, 248–267.

- Sobel, D. (2004). *Place-Based Education: Connecting Classrooms & Communities*. Great Barrington: Orion Society.
- Szulczewska, A. (2019). *Kształtowanie tożsamości narodowej uczniów w szkole podstawowej*. W: D. Kulik (red.). *Szkoła i tożsamość narodowa* (73–89). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tarkowska, E. (2016). *Pamięć zbiorowa a kształtowanie tożsamości narodowej uczniów w szkole podstawowej*. W: D. Kulik (red.). *Pamięć i tożsamość w edukacji* (147–162). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Węgrzyn, E. (2019). Kształtowanie postaw patriotycznych dzieci i młodzieży. *Filozofia Edukacji*, 1 (1), 183–195.
- Wojakowski, D. (2007). *Swojskość i obcość w zmieniającej się Polsce*. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN .
- Wysocki, A. (2020). Społeczne kryteria polskiej tożsamości narodowej w latach 1988–2018. *Political Dialogues*, 29, 191–205.
- UNESCO (2014). *Teaching respect for all: implementation guide*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Żeber-Dzikowska, I. (2009). Edukacja regionalna w praktyce szkolnej inspiracją dla ucznia szkoły ponadgimnazjalnej. *Rocznik Świętokrzyski. Nauki Przyrodnicze*, 30, 139–153.
- Zenderowski, R. (2011). Pamięć i tożsamość narodowa. *Atheneum*, 28, 149–166.

ANEKS

Tabela 1. Cechy demograficzno-społeczne a poczucie bycia Polakiem (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Czuć się Polakiem						Ogółem
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Płeć	Dziewczynka	48,9	40,8	5,5	1,9	0,6	2,3	100,0
	Chłopiec	54,2	34,1	5,3	2,5	0,9	3,1	100,0
Klasa	IV	52,5	38,2	3,9	2,2	1,3	2,0	100,0
	V	52,5	36,9	4,5	2,1	0,7	3,2	100,0
	VI	49,9	37,2	7,4	2,3	0,4	2,7	100,0
Przynależność do organizacji	Tak	51,2	37,7	5,6	2,5	0,5	2,5	100,0
	Nie	51,7	37,3	5,3	2,1	0,8	2,8	100,0
Wielkość miejscowości	wieś/osada	51,3	38,7	5,1	2,2	0,6	2,1	100,0
	miasto do 50 tys.	54,1	33,4	7,1	1,0	1,0	3,4	100,0
	od 50 tys. do 100 tys.	53,7	33,0	7,4	2,0	0,5	3,4	100,0

Cechy demograficzno- -społeczne		Czuć się Polakiem						Ogółem
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Wielkość miejscowości	od 100 tys. do 250 tys.	48,1	44,4	1,9	1,9	-	3,7	100,0
	od 250 tys. do 500 tys.	41,2	41,2	2,9	5,9	-	8,8	100,0
	pow. 500 tys.	47,5	34,4	1,6	6,6	4,9	4,9	100,0

Tabela 2. Województwo a poczucie bycia Polakiem (dane w %)

Województwo	Czuć się Polakiem						Ogółem
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Dolnośląskie	57,0	33,1	5,0	2,5	0,8	1,7	100,0
Kujawsko-pomorskie	36,6	31,7	10,9	-	-	20,8	100,0
Lubelskie	59,4	31,9	6,5	0,7	-	1,4	100,0
Lubuskie	43,4	47,2	9,4	-	-	-	100,0
Łódzkie	46,1	44,5	3,1	3,9	1,6	0,8	100,0
Małopolskie	43,9	41,0	6,6	4,7	0,9	2,8	100,0
Mazowieckie	59,8	30,5	2,4	1,2	2,0	4,0	100,0

Województwo	Czuć się Polakiem						Ogółem
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Opolskie	38,6	45,6	7,0	1,8	-	7,0	100,0
Podkarpackie	47,1	35,9	7,8	3,3	1,3	4,6	100,0
Podlaskie	47,1	44,1	2,9	-	-	5,9	100,0
Pomorskie	50,9	36,8	6,6	2,8	-	2,8	100,0
Śląskie	52,7	37,1	6,3	2,0	-	2,0	100,0
Świętokrzyskie	51,3	39,5	3,9	2,6	-	2,6	100,0
Warmińsko-mazurskie	36,7	49,4	8,9	2,5	-	2,5	100,0
Wielkopolskie	42,8	50,6	5,0	-	-	1,7	100,0
Zachodniopomorskie	56,8	36,5	5,4	-	1,4	-	100,0

Tabela 3. Cechy demograficzno-społeczne a znajomość hymnu Polski (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Znać hymn Polski					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	42,5	46,3	5,4	2,6	0,3	2,8
	Chłopiec	47,4	40,9	6,7	2,3	0,8	2,0
Klasa	IV	45,6	42,8	3,9	3,9	0,2	3,6
	V	46,3	44,0	5,3	2,6	0,8	1,1
	VI	43,5	43,7	8,0	1,4	0,6	2,9
Przynależność do organizacji	Tak	46,8	43,4	5,9	1,8	0,7	1,4
	Nie	44,2	43,7	6,0	2,7	0,6	2,8
Wielkość miejscowości	wieś/osada	44,9	44,2	6,0	2,3	0,6	1,9
	miasto do 50 tys.	45,5	40,9	7,5	1,9	0,6	3,6
	od 50 tys. do 100 tys.	43,0	47,9	4,9	2,1	0,7	1,4
	od 100 tys. do 250 tys.	41,4	46,6	8,6	3,4	-	-
	od 250 tys. do 500 tys.	49,2	37,7	4,9	-	-	8,2

Cechy demograficzno-społeczne		Znać hymn Polski					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Wielkość miejscowość	pow. 500 tys.	47,1	35,7	1,4	8,6	-	7,1

Tabela 4. Województwo a znajomość hymnu Polski (dane w %)

Województwo	Znać hymn Polski					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	54,5	35,5	5,8	2,5	0,8	0,8
Kujawsko-pomorskie	52,5	31,7	5,0	-	-	10,9
Lubelskie	49,3	41,3	5,1	2,9	-	1,4
Lubuskie	33,3	61,1	5,6	-	-	-
Łódzkie	39,7	46,8	9,5	4,0	-	-
Małopolskie	39,2	49,5	5,7	1,9	1,9	1,9
Mazowieckie	47,2	36,7	8,1	4,0	0,8	3,2
Opolskie	32,8	60,3	5,2	-	-	1,7
Podkarpackie	47,1	41,2	4,6	4,6	0,7	2,0
Podlaskie	62,3	31,9	2,9	-	-	2,9

Województwo	Znać hymn Polski					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Pomorskie	43,8	44,8	6,7	2,9	-	1,9
Śląskie	44,9	43,9	6,3	2,0	1,0	2,0
Świętokrzyskie	46,6	41,1	5,5	4,1	-	2,7
Warmińsko-mazurskie	30,0	53,8	8,8	3,8	-	3,8
Wielkopolskie	44,4	50,6	3,3	-	-	1,7
Zachodniopomorskie	45,3	42,7	6,7	2,7	-	2,7

Tabela 5. Cechy demograficzno-społeczne a znajomość języka polskiego (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Znać język polski					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	40,1	47,0	8,4	1,4	0,5	2,6
	Chłopiec	46,4	41,7	6,8	2,6	0,2	2,4
Klasa	IV	47,3	42,3	5,6	2,0	0,2	2,7
	V	42,4	45,1	8,4	2,0	0,4	1,7
Klasa	VI	41,0	45,0	8,3	2,1	0,4	3,1

Cechy demograficzno- -społeczne		Znać język polski					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przynależność do organizacji	Tak	40,8	46,1	7,7	2,5	0,5	2,3
	Nie	44,2	43,5	7,5	1,8	0,3	2,6
Wielkość miejscowości	wieś/osada	41,7	46,6	7,3	2,0	0,4	2,1
	miasto do 50 tys.	48,6	38,9	8,1	1,4	0,3	2,7
	od 50 tys. do 100 tys.	44,8	40,9	7,9	2,5	-	3,9
	od 100 tys. do 250 tys.	42,6	44,4	7,4	1,9	-	3,7
	od 250 tys. do 500 tys.	44,1	41,2	5,9	5,9	2,9	-
	pow. 500 tys.	47,5	32,8	11,5	1,6	-	6,6

Tabela 6. Województwo a znajomość języka polskiego (dane w %)

Województwo	Znać język polski					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	50,0	37,7	6,6	3,3	-	2,5
Kujawsko-pomorskie	31,4	47,1	10,8	-	-	10,8
Lubelskie	49,3	40,6	6,5	1,4	0,7	1,4
Lubuskie	37,7	52,8	9,4	-	-	-
Łódzkie	35,2	49,2	10,2	3,1	-	2,3
Małopolskie	30,7	51,4	6,6	1,9	1,9	7,5
Mazowieckie	44,0	41,1	10,9	1,2	0,4	2,4
Opolskie	32,8	60,3	5,2	1,7	-	-
Podkarpackie	49,7	39,9	7,8	0,7	0,7	1,3
Podlaskie	31,9	59,4	5,8	2,9	-	-
Pomorskie	46,7	44,8	4,8	1,0	-	2,9
Śląskie	38,3	48,1	9,7	1,0	1,0	1,9
Świętokrzyskie	43,2	45,9	8,1	1,4	-	1,4
Warmińsko-mazurskie	31,3	47,5	12,5	3,8	-	5,0
Wielkopolskie	40,9	47,5	5,0	3,3	-	3,3
Zachodniopomorskie	43,2	45,9	4,1	4,1	-	2,7

Tabela 7. Cechy demograficzno-społeczne a posiadanie polskiego obywatelstwa (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Mieć polskie obywatelstwo					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	30,1	49,5	10,7	3,3	0,4	6,0
	Chłopiec	45,1	41,1	6,5	3,6	0,6	3,2
Klasa	IV	38,2	42,8	8,4	4,7	0,7	5,2
	V	37,2	45,9	8,3	3,2	0,3	5,1
	VI	37,8	46,4	9,0	2,7	0,5	3,6
Przynależność do organizacji	Tak	34,5	46,5	8,3	4,8	0,5	5,5
	Nie	38,9	44,7	8,7	2,9	0,5	4,2
Wielkość miejscowości	wieś/osada	36,5	47,3	8,1	3,8	0,4	3,9
	miasto do 50 tys.	44,9	38,5	9,5	2,4	1,0	3,7
Wielkość miejscowości	od 50 tys. do 100 tys.	38,4	40,9	9,9	2,0	1,0	7,9
	od 100 tys. do 250 tys.	37,0	51,9	7,4	-	-	3,7
	od 250 tys. do 500 tys.	35,3	41,2	14,7	2,9	-	5,9
	pow. 500 tys.	27,9	42,6	8,2	9,8	-	11,5

Tabela 8. Województwo a posiadanie polskiego obywatelstwa (dane w %)

Województwo	Mieć polskie obywatelstwo						Ogółem
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Dolnośląskie	41,5	40,7	7,3	3,3	1,6	5,7	100,0
Kujawsko-pomorskie	21,0	42,0	16,0	11,0	5,0	5,0	100,0
Lubelskie	40,9	43,1	9,5	1,5	-	5,1	100,0
Lubuskie	37,0	51,9	5,6	-	-	5,6	100,0
Łódzkie	28,9	50,8	13,3	3,9	0,8	2,3	100,0
Małopolskie	24,1	50,5	14,2	1,9	1,9	7,5	100,0
Mazowieckie	49,6	38,7	5,6	3,6	0,4	2,0	100,0
Opolskie	32,8	60,3	6,9	-	-	-	100,0
Podkarpackie	41,2	43,1	7,2	3,3	0,7	4,6	100,0
Podlaskie	63,2	27,9	8,8	-	-	-	100,0
Pomorskie	36,8	48,1	4,7	3,8	-	6,6	100,0
Śląskie	27,2	49,0	12,1	6,3	-	5,3	100,0
Świętokrzyskie	36,0	46,7	6,7	5,3	-	5,3	100,0
Warmińsko-mazurskie	28,8	51,3	13,8	2,5	-	3,8	100,0
Wielkopolskie	35,9	44,2	16,6	-	-	3,3	100,0
Zachodniopomorskie	33,8	48,6	4,1	6,8	-	6,8	100,0

Tabela 9. Urodzenie w Polsce jako kryterium tożsamości narodowej (dane w %)

Cechy demograficzno- -społeczne		Urodzić się w Polsce					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	19,0	35,0	15,6	20,0	5,0	5,4
	Chłopiec	26,8	30,1	15,6	19,0	3,8	4,8
Klasa	IV	28,9	32,6	12,5	18,6	3,4	3,9
Klasa	V	22,5	32,4	15,6	19,8	4,6	5,1
	VI	18,9	32,6	17,9	19,8	4,8	6,0
Przynależność do organizacji	Tak	21,0	32,0	15,0	22,0	6,0	4,0
	Nie	23,7	32,7	15,8	18,5	3,7	5,5
Wielkość miejscowości	wieś/osada	22,3	32,8	14,6	20,8	4,0	5,5
	miasto do 50 tys.	27,7	28,7	16,2	16,9	5,4	5,1
	od 50 tys. do 100 tys.	20,2	39,4	16,3	17,2	4,9	2,0
	od 100 tys. do 250 tys.	20,4	24,1	27,8	18,5	-	9,3
	od 250 tys. do 500 tys.	23,5	23,5	26,5	11,8	11,8	2,9
	pow. 500 tys.	24,6	34,4	14,8	16,4	4,9	4,9

Tabela 10. Województwo a urodzenie w Polsce jako kryterium tożsamości narodowej (dane w %)

Województwo	Urodzić się w Polsce					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	26,2	36,9	14,8	15,6	4,1	2,5
Kujawsko-pomorskie	5,0	15,8	20,8	31,7	10,9	15,8
Lubelskie	24,1	34,3	14,6	19,7	2,9	4,4
Lubuskie	15,1	28,3	9,4	47,2	-	-
Łódzkie	25,0	28,1	16,4	22,7	3,9	3,9
Małopolskie	14,1	39,0	14,1	20,7	5,6	6,6
Mazowieckie	28,1	28,5	15,3	19,3	5,6	3,2
Opolskie	22,4	39,7	15,5	20,7	-	1,7
Podkarpackie	20,1	30,5	14,3	21,4	7,1	6,5
Podlaskie	25,0	22,1	32,4	8,8	5,9	5,9
Pomorskie	23,8	36,2	15,2	17,1	1,9	5,7
Śląskie	23,8	36,9	16,5	13,1	1,9	7,8
Świętokrzyskie	26,7	28,0	14,7	22,7	5,3	2,7
Warmińsko-mazurskie	16,3	33,8	18,8	16,3	6,3	8,8
Wielkopolskie	19,4	31,1	26,1	15,0	3,3	5,0
Zachodniopomorskie	14,9	24,3	12,2	29,7	4,1	14,9

Tabela 11. Cechy demograficzno-społeczne a znajomość historii polski (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Znać historię Polski						Ogółem
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
Płeć	Dziewczynka	14,7	40,0	21,6	12,0	3,6	8,1	100,0
	Chłopiec	24,6	38,4	18,7	10,8	2,1	5,5	100,0
Klasa	IV	22,6	42,1	18,8	7,5	1,3	7,7	100,0
	V	19,5	38,6	19,2	12,5	3,7	6,5	100,0
	VI	17,6	37,5	21,9	13,3	3,3	6,4	100,0
Przynależność do organizacji	Tak	19,0	41,7	19,9	10,7	3,3	5,3	100,0
	Nie	20,0	38,2	20,2	11,7	2,7	7,4	100,0
Wielkość miejscowości	wieś/osada	19,3	40,9	19,6	10,8	3,0	6,4	100,0
	miasto do 50 tys.	21,3	33,8	24,3	12,8	1,7	6,1	100,0
	od 50 tys. do 100 tys.	19,7	40,9	18,2	11,8	3,0	6,4	100,0
	od 100 tys. do 250 tys.	20,4	27,8	33,3	11,1	1,9	5,6	100,0
	od 250 tys. do 500 tys.	20,6	38,2	8,8	11,8	-	20,6	100,0
	pow. 500 tys.	19,7	32,8	11,5	16,4	6,6	13,1	100,0

Tabela 12. Województwo a znajomość historii polski (dane w %)

Województwo	Znać historię Polski					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	21,3	36,9	19,7	13,9	2,5	5,7
Kujawsko-pomorskie	10,9	31,7	15,8	5,0	5,0	31,7
Lubelskie	23,4	39,4	21,9	9,5	1,5	4,4
Lubuskie	28,3	52,8	9,4	9,4	-	-
Łódzkie	13,4	41,7	21,3	11,0	3,9	8,7
Małopolskie	11,3	46,7	25,0	8,5	2,8	5,7
Mazowieckie	20,5	39,8	20,1	11,2	3,2	5,2
Opolskie	22,4	43,1	20,7	6,9	-	6,9
Podkarpackie	19,6	41,2	18,3	11,1	1,3	8,5
Podlaskie	25,0	35,3	25,0	5,9	5,9	2,9
Pomorskie	21,0	38,1	16,2	14,3	2,9	7,6
Śląskie	18,4	27,2	25,2	10,7	4,4	14,1
Świętokrzyskie	24,3	33,8	18,9	12,2	5,4	5,4
Warmińsko-mazurskie	13,8	47,5	23,8	8,8	1,3	5,0
Wielkopolskie	14,9	50,3	14,9	11,6	3,3	5,0
Zachodniopomorskie	20,3	36,5	20,3	14,9	1,4	6,8

Tabela 13. Cechy demograficzno-społeczne a zamieszkanie w Polsce (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Mieszkać w Polsce					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	16,8	30,4	23,1	22,1	3,1	4,6
	Chłopiec	22,6	32,6	18,7	19,2	3,1	3,9
Klasa	4	23,7	31,7	17,6	20,6	3,4	3,0
	5	19,9	31,7	20,4	21,3	2,7	3,9
	6	16,6	31,1	23,8	19,8	3,3	5,5
Przynależność do organizacji	Tak	18,5	32,4	23,9	19,4	3,0	2,8
	Nie	20,2	31,1	19,6	21,1	3,1	4,8
Wielkość miejscowości	wieś/osada	19,1	34,1	20,3	20,4	3,0	3,2
	miasto do 50 tys.	21,3	27,4	22,6	20,9	2,4	5,4
	od 50 tys. do 100 tys.	21,7	24,1	22,7	21,2	3,4	6,9
	od 100 tys. do 250 tys.	16,7	27,8	22,2	20,4	3,7	9,3
	od 250 tys. do 500 tys.	17,6	26,5	26,5	20,6	2,9	5,9
	pow. 500 tys.	24,6	23,0	14,8	21,3	8,2	8,2

Tabela 14. Województwo a zamieszkanie w Polsce (dane w %)

Województwo	Mieszkać w Polsce					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	23,1	28,9	20,7	17,4	5,0	5,0
Kujawsko-pomorskie	10,9	10,9	31,7	25,7	-	20,8
Lubelskie	17,5	35,0	23,4	19,7	1,5	2,9
Lubuskie	5,6	37,0	5,6	46,3	5,6	-
Łódzkie	21,9	30,5	19,5	21,9	2,3	3,9
Małopolskie	16,0	25,9	19,8	26,9	3,8	7,5
Mazowieckie	21,0	29,8	26,6	16,5	2,8	3,2
Opolskie	10,3	44,8	10,3	25,9	1,7	6,9
Podkarpackie	19,0	26,1	22,2	24,8	3,3	4,6
Podlaskie	18,8	34,8	27,5	15,9	-	2,9
Pomorskie	24,3	34,6	13,1	19,6	3,7	4,7
Śląskie	20,9	31,6	27,2	15,0	1,9	3,4
Świętokrzyskie	20,3	33,8	17,6	20,3	2,7	5,4
Warmińsko-mazurskie	12,5	40,0	16,3	23,8	5,0	2,5
Wielkopolskie	16,7	31,1	26,1	21,1	3,3	1,7
Zachodniopomorskie	16,2	29,7	25,7	23,0	2,7	2,7

Tabela 15. Cechy demograficzno-społeczne a przestrzeganie polskich obyczajów (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Przestrzegać polskich obyczajów					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	13,9	48,1	21,3	7,9	1,3	7,6
	Chłopiec	22,3	48,5	14,9	7,1	1,7	5,5
Klasa	4	21,1	49,5	14,2	6,6	0,9	7,7
	5	17,3	49,9	18,0	8,4	1,0	5,5
	6	16,7	45,8	21,1	7,3	2,5	6,7
Przynależność do organizacji	Tak	18,3	50,0	18,7	6,5	1,4	5,1
	Nie	18,1	47,6	17,8	7,9	1,5	7,1
Wielkość miejscowości	wieś/osada	18,2	49,3	16,8	7,6	1,5	6,7
	miasto do 50 tys.	18,2	47,6	22,6	4,4	0,7	6,4
	od 50 tys. do 100 tys.	15,8	46,3	22,7	8,4	1,5	5,4
	od 100 tys. do 250 tys.	24,1	35,2	13,0	20,4	1,9	5,6
	od 250 tys. do 500 tys.	14,7	47,1	17,6	8,8	2,9	8,8
	pow. 500 tys.	21,3	47,5	13,1	4,9	4,9	8,2

Tabela 16. Województwo a przestrzeganie polskich obyczajów (dane w %)

Województwo	Przestrzegać polskich obyczajów					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	17,2	45,1	22,1	8,2	2,5	4,9
Kujawsko-pomorskie	26,0	21,0	32,0	5,0	-	16,0
Lubelskie	19,7	53,3	18,2	2,9	-	5,8
Lubuskie	9,3	70,4	-	9,3	5,6	5,6
Łódzkie	17,3	43,3	18,1	11,0	3,1	7,1
Małopolskie	14,1	43,7	21,6	8,5	2,8	9,4
Mazowieckie	18,8	47,6	19,6	5,6	2,0	6,4
Opolskie	12,1	44,8	25,9	6,9	-	10,3
Podkarpackie	18,3	43,1	17,6	9,8	2,0	9,2
Podlaskie	19,1	44,1	27,9	5,9	-	2,9
Pomorskie	22,9	44,8	18,1	6,7	1,0	6,7
Śląskie	13,1	59,7	16,5	4,4	1,0	5,3
Świętokrzyskie	20,3	52,7	10,8	9,5	1,4	5,4
Warmińsko-mazurskie	15,0	48,8	15,0	7,5	2,5	11,3
Wielkopolskie	13,3	62,2	17,8	5,0	-	1,7
Zachodniopomorskie	17,8	53,4	13,7	9,6	-	5,5

Tabela 17. Cechy demograficzno-społeczne a bycie katolikiem jako kryterium tożsamości narodowej (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Być katolikiem					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	11,2	23,1	23,5	23,7	6,0	12,6
	Chłopiec	18,8	28,5	20,8	15,8	4,4	11,6
Klasa	4	16,8	26,3	18,1	20,6	6,6	11,5
	5	15,9	27,0	20,9	19,7	2,8	13,8
	6	12,9	24,4	26,4	19,0	6,4	10,9
Przynależność do organizacji	Tak	13,4	27,5	21,5	21,8	5,8	10,0
	Nie	15,7	25,2	22,4	18,8	5,0	12,9
Wielkość miejscowości	wieś/osada	16,1	28,4	20,3	19,1	4,3	11,8
	miasto do 50 tys.	15,2	18,6	25,7	19,6	6,4	14,5
	od 50 tys. do 100 tys.	9,9	19,7	28,6	22,7	8,4	10,8
	od 100 tys. do 250 tys.	5,6	25,9	20,4	29,6	3,7	14,8
	od 250 tys. do 500 tys.	11,8	20,6	23,5	23,5	11,8	8,8
	pow. 500 tys.	18,0	27,9	24,6	11,5	6,6	11,5

Tabela 18. Województwo a bycie katolikiem jako kryterium tożsamości narodowej (dane w %)

Województwo	Być katolikiem					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	13,2	18,2	28,1	21,5	8,3	10,7
Kujawsko-pomorskie	16,0	21,0	32,0	21,0	5,0	5,0
Lubelskie	11,7	29,2	23,4	19,0	5,1	11,7
Lubuskie	5,6	27,8	33,3	24,1	-	9,3
Łódzkie	12,6	25,2	18,1	25,2	7,9	11,0
Małopolskie	17,8	22,1	16,0	21,6	2,8	19,7
Mazowieckie	17,7	28,9	23,7	16,9	5,2	7,6
Opolskie	10,2	22,0	25,4	15,3	6,8	20,3
Podkarpackie	27,5	26,8	14,4	14,4	4,6	12,4
Podlaskie	15,7	34,3	34,3	2,9	-	12,9
Pomorskie	16,0	23,6	20,8	18,9	6,6	14,2
Śląskie	12,1	30,4	22,7	21,7	3,4	9,7
Świętokrzyskie	18,9	28,4	16,2	21,6	1,4	13,5
Warmińsko-mazurskie	6,2	28,4	19,8	24,7	4,9	16,0
Wielkopolskie	3,3	24,4	32,8	21,1	3,3	15,0
Zachodniopomorskie	9,5	28,4	25,7	21,6	6,8	8,1

Tabela 19. Cechy demograficzno-społeczne a posiadanie polskiego nazwiska (dane %)

Cechy demograficzno-społeczne		Mieć polskie nazwisko					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	11,3	27,6	17,1	29,0	5,6	9,3
	Chłopiec	19,6	26,3	20,5	22,1	3,7	7,8
Klasa	4	19,5	29,4	15,2	23,5	5,2	7,2
	5	15,3	28,2	19,2	25,7	3,8	7,7
	6	12,7	23,8	21,2	26,9	4,9	10,4
Przynależność do organizacji	Tak	14,1	28,2	15,5	28,7	5,6	7,9
	Nie	16,1	26,4	20,2	24,3	4,2	8,8
Wielkość miejscowości	wieś/osada	15,2	28,3	18,3	26,4	4,1	7,7
	miasto do 50 tys.	18,9	23,3	17,2	23,0	5,1	12,5
	od 50 tys. do 100 tys.	15,3	22,7	21,7	26,6	6,4	7,4
	od 100 tys. do 250 tys.	11,1	24,1	27,8	25,9	3,7	7,4
	od 250 tys. do 500 tys.	11,8	26,5	29,4	14,7	5,9	11,8
	pow. 500 tys.	14,8	31,1	14,8	21,3	6,6	11,5

Tabela 20. Województwo a posiadanie polskiego nazwiska (dane %)

Województwo	Mieć polskie nazwisko					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	14,0	25,6	19,8	24,0	6,6	9,9
Kujawsko-pomorskie	-	32,0	21,0	37,0	5,0	5,0
Lubelskie	19,0	32,1	16,8	21,9	2,2	8,0
Lubuskie	-	18,9	18,9	47,2	5,7	9,4
Łódzkie	15,7	23,6	19,7	29,9	3,9	7,1
Małopolskie	11,3	31,6	20,8	24,1	3,8	8,5
Mazowieckie	16,0	26,4	19,6	24,8	5,2	8,0
Opolskie	10,2	15,3	20,3	22,0	15,3	16,9
Podkarpackie	16,2	20,8	20,8	27,3	3,9	11,0
Podlaskie	13,0	34,8	27,5	15,9	-	8,7
Pomorskie	21,7	23,6	14,2	26,4	4,7	9,4
Śląskie	14,1	34,0	18,4	22,8	4,4	6,3
Świętokrzyskie	16,4	32,9	16,4	26,0	2,7	5,5
Warmińsko-mazurskie	11,3	32,5	22,5	23,8	3,8	6,3
Wielkopolskie	13,3	21,1	21,1	29,4	6,7	8,3
Zachodniopomorskie	13,3	21,3	20,0	29,3	6,7	9,3

Tabela 21. Cechy demograficzno-społeczne a pochodzenie obojga rodziców z Polski (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Mieć oboje rodziców z Polski					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	12,7	20,5	23,2	31,6	6,4	5,7
	Chłopiec	18,2	19,5	22,8	28,7	4,4	6,3
Klasa	4	19,4	21,0	22,6	28,3	3,6	5,2
	5	16,0	22,5	20,6	29,2	5,6	6,0
	6	11,9	17,0	25,6	32,4	6,6	6,6
Przynależność do organizacji	Tak	14,3	22,2	21,7	31,2	6,2	4,6
	Nie	15,9	19,2	23,5	29,7	5,1	6,6
Wielkość miejscowości	wieś/osada	14,6	21,5	22,8	30,2	4,7	6,1
	miasto do 50 tys.	17,6	16,6	25,7	29,1	5,7	5,4
	od 50 tys. do 100 tys.	17,2	16,7	19,7	35,5	6,4	4,4
	od 100 tys. do 250 tys.	13,0	9,3	35,2	29,6	7,4	5,6
	od 250 tys. do 500 tys.	14,7	20,6	14,7	35,3	5,9	8,8
	pow. 500 tys.	19,7	24,6	18,0	14,8	13,1	9,8

Tabela 22. Województwo a pochodzenie obojga rodziców z Polski (dane w %)

Województwo	Mieć oboje rodziców z Polski					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	18,0	18,9	22,1	31,1	6,6	3,3
Kujawsko-pomorskie	5,0	10,9	15,8	41,6	15,8	10,9
Lubelskie	18,0	23,0	21,6	25,9	5,0	6,5
Lubuskie	-	24,1	24,1	46,3	-	5,6
Łódzkie	13,4	18,1	15,0	37,8	6,3	9,4
Małopolskie	8,5	22,2	21,7	37,3	4,7	5,7
Mazowieckie	15,3	16,9	28,6	26,6	6,0	6,5
Opolskie	10,2	25,4	20,3	28,8	10,2	5,1
Podkarpackie	16,8	20,0	25,8	26,5	4,5	6,5
Podlaskie	5,9	27,9	32,4	25,0	5,9	2,9
Pomorskie	17,9	21,7	22,6	30,2	2,8	4,7
Śląskie	10,7	19,5	32,7	23,9	4,4	8,8
Świętokrzyskie	24,0	18,7	20,0	26,7	5,3	5,3
Warmińsko-mazurskie	12,3	27,2	17,3	30,9	6,2	6,2
Wielkopolskie	5,0	17,8	26,1	39,4	8,3	3,3
Zachodniopomorskie	11,0	13,7	23,3	35,6	6,8	9,6

Tabela 23. Cechy demograficzno-społeczne a znajomość polskiej literatury i sztuki (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Znać polską literaturę i sztukę					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	10,8	34,2	26,3	16,5	3,6	8,5
	Chłopiec	14,1	33,6	26,9	16,1	3,5	5,8
Klasa	4	15,2	36,6	23,3	13,6	3,6	7,7
	5	13,6	34,1	26,3	15,4	3,7	6,9
	6	9,3	31,6	29,5	19,2	3,4	7,0
Przynależność do organizacji	Tak	12,7	36,3	25,4	15,7	2,6	7,4
	Nie	12,4	32,9	27,1	16,5	3,9	7,0
Wielkość miejscowości	wieś/osada	13,2	34,8	26,5	15,3	3,1	7,0
	miasto do 50 tys.	11,8	33,4	27,4	17,2	4,1	6,1
	od 50 tys. do 100 tys.	9,9	30,0	29,1	19,7	4,4	6,9
	od 100 tys. do 250 tys.	9,3	29,6	22,2	27,8	1,9	9,3
	od 250 tys. do 500 tys.	14,7	26,5	32,4	14,7	2,9	8,8
	pow. 500 tys.	9,8	36,1	18,0	13,1	9,8	13,1

Tabela 24. Województwo a znajomość polskiej literatury i sztuki (dane w %)

Województwo	Znać polską literaturę i sztukę					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	9,9	28,1	31,4	19,8	5,0	5,8
Kujawsko-pomorskie	-	26,3	26,3	26,3	5,1	16,2
Lubelskie	13,0	37,7	26,1	13,8	2,2	7,2
Lubuskie	5,6	61,1	14,8	18,5	-	-
Łódzkie	11,1	33,3	26,2	16,7	4,0	8,7
Małopolskie	8,5	31,6	29,7	11,3	5,7	13,2
Mazowieckie	11,2	36,8	27,6	16,0	3,6	4,8
Opolskie	7,0	33,3	29,8	12,3	1,8	15,8
Podkarpackie	11,1	31,4	27,5	18,3	7,2	4,6
Podlaskie	22,1	25,0	25,0	22,1	2,9	2,9
Pomorskie	19,6	26,2	28,0	16,8	2,8	6,5
Śląskie	12,1	33,8	28,0	12,1	3,4	10,6
Świętokrzyskie	14,9	37,8	21,6	14,9	1,4	9,5
Warmińsko-mazurskie	7,5	47,5	16,3	20,0	2,5	6,3
Wielkopolskie	9,9	47,5	24,3	13,3	-	5,0
Zachodniopomorskie	16,4	30,1	26,0	16,4	2,7	8,2

Tabela 25. Cechy demograficzno-społeczne a biały kolor skóry jako atrybut tożsamości narodowej (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Mieć biały kolor skóry					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	8,2	17,7	17,5	34,7	13,8	8,1
	Chłopiec	15,2	18,5	22,0	26,4	11,5	6,5
Klasa	4	10,9	19,4	17,0	33,2	12,7	6,8
	5	12,6	17,0	19,2	32,4	12,8	5,9
	6	11,5	18,2	22,4	26,5	12,3	9,0
Przynależność do organizacji	Tak	11,1	16,5	19,9	30,6	15,0	6,9
	Nie	12,0	18,7	19,7	30,4	11,7	7,5
Wielkość miejscowości	wieś/osada	12,0	18,4	18,6	32,5	11,9	6,5
	miasto do 50 tys.	10,8	17,6	22,6	23,0	14,2	11,8
	od 50 tys. do 100 tys.	10,3	17,2	23,2	27,1	15,8	6,4
	od 100 tys. do 250 tys.	13,0	20,4	16,7	33,3	11,1	5,6
	od 250 tys. do 500 tys.	8,8	11,8	35,3	26,5	14,7	2,9
	pow. 500 tys.	14,8	18,0	14,8	32,8	9,8	9,8

Tabela 26. Województwo a biały kolor skóry jako atrybut tożsamości narodowej (dane w %)

Województwo	Mieć biały kolor skóry					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	14,6	16,3	22,0	26,0	15,4	5,7
Kujawsko-pomorskie	5,0	26,0	11,0	16,0	21,0	21,0
Lubelskie	11,7	22,6	19,7	25,5	11,7	8,8
Lubuskie	-	-	18,9	75,5	5,7	-
Łódzkie	11,0	11,8	19,7	36,2	14,2	7,1
Małopolskie	8,5	20,7	17,8	31,5	12,2	9,4
Mazowieckie	6,9	15,3	25,8	29,0	15,3	7,7
Opolskie	6,9	12,1	22,4	32,8	20,7	5,2
Podkarpackie	13,1	20,9	16,3	32,7	11,1	5,9
Podlaskie	18,6	8,6	15,7	31,4	12,9	12,9
Pomorskie	16,0	17,0	18,9	32,1	9,4	6,6
Śląskie	7,7	20,8	26,1	22,7	14,0	8,7
Świętokrzyskie	14,7	17,3	16,0	29,3	13,3	9,3
Warmińsko-mazurskie	17,3	29,6	14,8	29,6	6,2	2,5
Wielkopolskie	1,7	26,1	21,1	41,1	3,3	6,7
Zachodniopomorskie	9,3	13,3	20,0	36,0	13,3	8,0

Tabela 27. Cechy demograficzno-społeczne a dokonanie czegoś wielkiego dla Polski (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Zrobić coś wielkiego dla Polski (np. Nagroda Nobla, złoty medal)					
		Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Dziewczynka	3,6	9,4	14,0	38,4	24,8	9,8
	Chłopiec	7,8	8,8	15,7	36,5	22,2	9,0
Klasa	4	8,6	10,8	15,9	35,8	18,5	10,4
	5	5,6	9,0	15,7	36,9	24,2	8,6
	6	3,7	7,9	13,1	39,1	26,7	9,4
Przynależność do organizacji	Tak	6,2	11,4	15,0	33,8	23,2	10,4
	Nie	5,6	8,2	14,8	38,9	23,6	9,0
Wielkość miejscowości	wieś/osada	5,4	9,4	14,9	39,2	22,0	9,2
	miasto do 50 tys.	6,8	7,8	15,9	33,1	26,4	10,1
	od 50 tys. do 100 tys.	6,9	7,4	13,3	34,5	31,5	6,4
	od 100 tys. do 250 tys.	3,7	13,0	14,8	38,9	18,5	11,1
	od 250 tys. do 500 tys.	5,9	8,8	14,7	35,3	26,5	8,8
	pow. 500 tys.	6,6	11,5	14,8	29,5	19,7	18,0

Tabela 28. Województwo a dokonanie czegoś wielkiego dla Polski (dane w %).

Województwo	Zrobić coś wielkiego dla Polski (np. Nagroda Nobla, złoty medal)					
	Zdecydowanie tak	Tak	Ani tak, ani nie	Nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	6,5	6,5	13,8	35,0	27,6	10,6
Kujawsko-pomorskie	-	5,0	21,0	32,0	37,0	5,0
Lubelskie	6,5	9,4	18,1	34,1	19,6	12,3
Lubuskie		9,4	15,1	56,6	18,9	-
Łódzkie	4,7	11,8	8,7	44,9	22,0	7,9
Małopolskie	5,6	10,3	12,2	42,7	19,7	9,4
Mazowieckie	3,6	8,5	15,3	37,1	29,4	6,0
Opolskie	-	12,1	6,9	48,3	17,2	15,5
Podkarpackie	5,9	7,8	14,4	39,2	24,8	7,8
Podlaskie	13,0	5,8	8,7	31,9	27,5	13,0
Pomorskie	8,5	10,4	14,2	34,9	23,6	8,5
Śląskie	3,4	7,7	17,4	39,1	27,1	5,3
Świętokrzyskie	9,5	9,5	14,9	32,4	21,6	12,2
Warmińsko-mazurskie	1,3	15,0	25,0	37,5	13,8	7,5
Wielkopolskie	1,7	13,3	19,4	39,4	17,8	8,3
Zachodniopomorskie	5,4	5,4	13,5	40,5	20,3	14,9

Tabela 29. Cechy demograficzno-społeczne a określenie przywiązania do miejsca zamieszkania (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Określenie przywiązania do miejsca zamieszkania				
		Bardzo przywiązany	Średnio przywiązany	Słabo przywiązany	Wcale nie jestem przywiązany	Trudno powiedzieć
Płeć	Kobieta	70,3	18,0	2,5	1,7	7,4
	Mężczyzna	76,5	14,8	2,2	1,8	4,7
Klasa	IV	78,2	13,3	1,6	1,3	5,6
	V	76,9	14,3	2,1	1,6	5,1
	VI	66,6	20,7	3,1	2,3	7,3
Przynależność do organizacji	Tak	74,5	16,2	1,9	1,6	5,8
	Nie	73,1	16,5	2,5	1,8	6,1
Wielkość miejscowości	wieś/osada	77,2	14,2	1,8	1,5	5,4
	miasto do 50 tys.	67,6	19,6	3,0	1,0	8,8
	od 50 tys. do 100 tys.	61,1	25,6	3,9	2,5	6,9
	od 100 tys. do 250 tys.	72,2	18,5	5,6	0,0	3,7
	od 250 tys. do 500 tys.	55,9	26,5	2,9	8,8	5,9
	pow. 500 tys.	72,1	11,5	3,3	6,6	6,6

Tabela 30. Województwo a określenie przywiązania do miejsca zamieszkania (dane w %)

Województwo	Określenie przywiązania do miejsca zamieszkania				
	Bardzo przywiązany	Średnio przywiązany	Słabo przywiązany	Wcale nie jestem przywiązany	Trudno powiedzieć
Zachodniopomorskie	4,6	4,3	4,3	2,9	3,3
Wielkopolskie	2,7	4,6	4,3	-	3,3
Warmińsko-mazurskie	3,8	4,0	4,3	-	8,3
Świętokrzyskie	9,0	9,5	8,5	17,1	12,4
Śląskie	4,8	4,0	4,3		5,0
Pomorskie	10,5	13,7	10,6	11,4	14,9
Podlaskie	1,8	0,9	2,1	-	1,7
Podkarpackie	9,3	8,8	10,6	8,6	9,9
Opolskie	1,9	2,1	-	2,9	3,3
Mazowieckie	11,2	9,1	8,5	14,3	9,1
Małopolskie	5,1	5,2	6,4	17,1	5,0
Łódzkie	7,2	7,6	8,5	2,9	4,1
Lubuskie	1,2	0,6	2,1	-	-
Lubelskie	12,5	8,5	12,8	11,4	4,1
Kujawsko-pomorskie	0,8	0,6	-	2,9	3,3
Dolnośląskie	13,6	16,5	12,8	8,6	12,4

Tabela 31. Cechy demograficzno-społeczne a ocena wiedzy na temat własnego regionu (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Ocena wiedzy na temat własnego regionu					
		Jest bardzo mała	Jest mała	Jest wystarczająca	Jest duża	Jest bardzo duża	Trudno ocenić
Płeć	Kobieta	3,8	8,7	51,9	17,9	4,6	13,1
	Mężczyzna	5,4	10,3	45	18,4	8,4	12,5
Klasa	IV	4,9	9,4	45	18	5,6	17,1
	V	4,4	8,9	48,2	18,8	7,6	12
	VI	4,7	10,1	51,2	17,6	6,1	10,3
Przynależność do organizacji	Tak	4,4	8,3	46,7	21,3	8,3	11,1
	Nie	4,7	10	49,1	16,9	5,8	13,5
Wielkość miejscowości	wieś/osada	4,7	9,5	47,1	18,4	6,5	13,8
	miasto do 50 tys.	4,1	9,5	54,1	18,2	4,7	9,5
	od 50 tys. do 100 tys.	4,4	11,8	47,8	17,7	8,4	9,9
	od 100 tys. do 250 tys.	1,9	1,9	61,1	16,7	3,7	14,8
	od 250 tys. do 500 tys.	2,9	11,8	52,9	17,6	2,9	11,8
	pow. 500 tys.	9,8	8,2	39,3	14,8	13,1	14,8

Tabela 32. Województwo a Ocena wiedzy na temat własnego regionu (dane w %)

Województwo	Ocena wiedzy na temat własnego regionu					
	Jest bardzo mała	Jest mała	Jest wystarczająca	Jest duża	Jest bardzo duża	Trudno ocenić
Zachodniopomorskie	5,4	1,6	5,3	3,6	4,7	4,3
Wielkopolskie	-	3,2	3,2	2,2	3,9	4,3
Warmińsko-mazurskie	8,6	4,7	3,7	3,3	3,1	4,7
Świętokrzyskie	8,6	14,2	8,5	7,7	7,8	12,9
Śląskie	2,2	3,7	5,1	5,0	7,8	2,3
Pomorskie	15,1	7,9	11,7	12,9	8,5	10,2
Podlaskie	1,1	2,1	1,3	1,4	1,6	2,7
Podkarpackie	16,1	7,4	9,3	8,8	3,1	11,7
Opolskie	3,2	2,6	2,2	0,8	0,8	2,7
Mazowieckie	7,5	8,9	10,3	13,2	17,1	7,8
Małopolskie	4,3	5,8	5,1	5,2	8,5	5,1
Łódzkie	6,5	7,9	7,6	5,5	8,5	5,9
Lubuskie	-	1,1	0,9	2,8	-	-
Lubelskie	8,6	13,7	11,6	8,3	14,0	12,5
Kujawsko-pomorskie	1,1	1,1	1,0	0,8	-	1,2

Województwo	Ocena wiedzy na temat własnego regionu					
	Jest bardzo mała	Jest mała	Jest wystarczająca	Jest duża	Jest bardzo duża	Trudno ocenić
Dolnośląskie	11,8	14,2	13,3	18,5	10,9	11,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 33. Cechy charakteryzujące badanych uczniów klas IV–VI a wartości społeczne (dane w %).

	Płeć		Klasa			Organizacja (ZHP, wolontariat itp.)	
	Kobieta	Mężczyzna	IV	V	VI	Tak	Nie
Solidarność	11,3	12,0	6,3	8,2	8,9	6,7	16,6
Altruizm	0,9	1,1	0,7	0,6	0,7	0,6	1,4
Indywidualizm	0,9	1,0	0,4	0,5	1,0	0,6	1,3
Patriotyzm	9,2	11,4	5,8	7,9	6,9	5,8	14,7
Obywatelskość	4,0	5,1	2,5	3,5	3,1	2,7	6,5
Szacunek dla tradycji	9,7	9,4	5,3	6,9	6,9	5,3	13,8
Interes narodowy	0,9	1,7	0,7	0,9	0,9	0,8	1,8
Tolerancja	12,1	8,1	4,8	6,9	8,5	5,8	14,5
Żadne z powyższych	0,4	0,7	0,3	0,4	0,4	0,3	0,8

Uwaga: Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 34. Wielkość miejscowości a wartości społeczne (dane w %).

Wartości społeczne	Wielkość miejscowości, w której mieszkaśz					
	wieś/osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Solidarność	15,7	3,4	2,4	0,7	0,5	0,6
Altruizm	1,5	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1
Indywidualizm	1,1	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1
Patriotyzm	14,8	2,8	1,9	0,3	0,2	0,5
Obywatelskość	6,1	1,4	0,9	0,3	0,1	0,3
Szacunek dla tradycji	13,0	2,8	2,0	0,5	0,3	0,5
Interes narodowy	1,6	0,5	0,3	0,1	0,1	0,1
Tolerancja	13,9	3,1	2,0	0,6	0,4	0,3
Żadne z powyższych	0,7	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1

Uwaga: Dane nie sumują się do 100% ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 35. Województwo a wartości społeczne (dane w %)

	Solidarność	Altruizm	Indywidualizm	Patriotyzm	Obywatelskość	Szacunek dla tradycji	Interes narodowy	Tolerancja	Żadne z powyższych
Dolnośląskie	3,4	0,2	0,3	2,7	1,1	2,9	0,4	2,8	0,1
Kujawsko-pomorskie	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0
Lubelskie	2,8	0,2	0,1	2,4	1,1	2,3	0,2	2,1	0,1
Lubuskie	0,2	0,0	0,0	0,3	0,2	0,2	0,0	0,2	0,0
Łódzkie	1,5	0,2	0,1	1,4	0,7	1,3	0,2	1,6	0,0
Małopolskie	1,3	0,1	0,1	1,2	0,4	1,0	0,1	1,0	0,1
Mazowieckie	2,6	0,1	0,1	2,1	1,0	2,0	0,3	2,1	0,1
Opolskie	0,4	0,1	0,1	0,5	0,2	0,3	0,0	0,6	0,0
Podkarpackie	2,2	0,2	0,2	2,2	0,7	1,6	0,2	1,7	0,1
Podlaskie	0,4	0,1	0,1	0,4	0,0	0,2	0,0	0,3	0,0
Pomorskie	2,6	0,3	0,2	1,9	1,2	2,2	0,4	2,3	0,2
Śląskie	1,0	0,1	0,1	0,9	0,5	1,0	0,1	1,1	0,0
Świętokrzyskie	2,0	0,1	0,1	2,0	1,0	1,9	0,3	1,9	0,1

	Solidarność	Altruizm	Indywidualizm	Patriotyzm	Obywatelskość	Szacunek dla tradycji	Interes narodowy	Tolerancja	Żadne z powyższych
Warmińsko-mazurskie	0,9	0,1	0,1	0,8	0,4	0,7	0,1	0,7	0,1
Wielkopolskie	0,7	0,1	0,1	0,7	0,2	0,6	0,1	0,6	0,1
Zachodniopomorskie	1,3	0,1	0,1	0,9	0,4	0,8	0,1	1,0	0,0

Uwaga: Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 36. Cechy demograficzno-społeczne a przejawy patriotyzmu z uwzględnieniem zsumowanych odpowiedzi „zdecydowanie zgadzam się” i „raczej zgadzam się” (dane w %)

	Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji (ZHP, wolontariat itp.)		Wielkość miejscowości					
	K	M	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/ osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Umiłowanie ojczyzny	88,30	90,10	91,20	89,20	88,00	91,80	88,30	90,20	86,40	92,60	88,90	88,20	70,50
Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu	92,00	90,60	90,10	92,40	91,20	93,30	90,50	92,10	89,90	91,10	94,40	97,10	75,50
Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych	82,40	82,60	80,70	84,60	81,90	84,80	81,50	83,50	82,80	81,30	75,90	73,60	75,40
Pamiętanie o bohaterach narodowych	82,40	82,60	80,70	84,60	81,90	84,80	81,50	83,50	82,80	81,30	75,90	73,60	75,40

	Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji (ZHP, wolontariat itp.)		Wielkość miejscowości					
	K	M	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/ osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Pielęgnowanie polskich tradycji	86,80	85,80	88,10	85,70	85,50	86,90	86,00	87,70	86,20	85,20	79,60	82,30	68,80
Znajomość historii swojego kraju	77,30	80,50	82,40	78,30	77,10	79,40	78,80	80,50	78,10	76,40	81,40	73,50	59,00
Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny	85,90	85,20	87,00	86,00	84,10	89,20	84,10	86,50	85,50	83,20	85,20	88,30	70,50
Poszanowanie i przestrzeganie prawa	81,70	80,30	84,90	81,60	77,60	81,80	80,70	82,00	82,10	78,30	85,20	70,60	67,20
Udział w wyborach	59,80	61,50	63,60	59,90	59,30	66,30	58,40	62,10	62,10	48,70	68,50	61,80	54,10

	Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji (ZHP, wolontariat itp.)		Wielkość miejscowości					
	K	M	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/ osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę	71,10	75,10	77,50	72,30	70,70	77,10	71,60	74,40	71,30	70,40	66,70	76,50	67,20
Podejmowanie działań na rzecz okolicy, w której się mieszka	71,50	75,00	77,90	72,90	70,20	76,60	71,90	75,90	71,20	64,00	72,20	58,80	63,90
Kibicowanie polskim sportowcom	73,00	73,70	77,60	72,00	71,50	77,60	71,70	74,40	72,60	73,40	66,60	64,70	65,60
Okazywanie szacunku władzom państwowym	74,10	70,00	78,20	72,10	67,20	75,20	70,70	72,90	72,00	70,40	64,80	64,70	68,90
Uczciwe płacenie podatków	70,30	69,80	73,50	69,60	67,90	72,40	69,10	70,80	71,60	67,00	75,90	58,90	59,00

	Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji (ZHP, wolontariat itp.)		Wielkość miejscowości					
	K	M	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/ osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego	57,10	67,60	67,00	60,30	60,90	67,70	60,20	64,30	58,10	57,10	62,90	58,80	59,10
Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie	65,30	70,80	74,40	70,00	61,40	73,80	65,80	70,90	66,20	58,60	66,60	55,90	55,80
Kupowanie przede wszystkim polskich produktów	47,60	53,90	57,80	46,40	49,80	54,40	49,40	53,00	50,30	38,40	51,80	47,00	47,60

Tabela 37. Województwo a przejawy patriotyzmu z uwzględnieniem zsumowanych odpowiedzi „zdecydowanie zgadzam się” i „raczej zgadzam się” (dane w %)

	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Umiłowanie ojczyzny	89,6	89,5	88,5	95,2	92,2	86,0	89,3	90,0	89,7	93,8	90,2	91,3	87,8	82,7	86,9	91,0
Okazywanie szacunku godłu, fladze i hymnowi narodowemu	91,7	89,5	93,8	100,0	96,4	88,7	90,2	87,5	91,9	87,5	87,6	96,8	91,5	81,5	90,2	94,4
Dobrowolny udział w obchodzeniu świąt narodowych i państwowych	78,0	79,0	88,0	90,4	84,4	77,6	85,5	82,5	84,9	65,6	78,3	88,1	82,5	70,4	86,9	91,0
Pamiętanie o bohaterach narodowych	84,5	84,2	90,3	95,2	87,2	82,3	83,7	85,0	84,9	84,4	81,4	88,0	85,7	71,6	85,3	93,3

	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Pielęgnowanie polskich tradycji	86,3	89,5	92,0	90,4	87,9	79,4	84,2	82,5	88,7	84,4	85,0	90,2	86,2	74,1	83,6	91,0
Znajomość historii swojego kraju	76,3	63,2	84,5	85,7	85,8	77,6	79,9	77,5	75,1	84,4	80,0	81,5	70,7	74,1	78,7	86,5
Dbłość o przekazywanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny	83,1	84,2	88,4	95,2	88,0	83,1	88,8	87,5	84,3	84,4	83,6	90,2	84,1	77,8	85,2	87,6
Poszanowanie i przestrzeganie prawa	80,9	73,7	86,8	95,2	82,3	81,4	79,4	90,0	74,6	75,0	78,7	90,2	81,9	72,8	81,9	79,7
Udział w wyborach	50,3	36,9	67,7	66,7	65,2	55,2	60,3	77,5	62,2	78,2	64,1	60,9	61,2	49,4	65,6	59,5
Gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę	72,6	73,7	79,7	90,4	76,6	70,1	72,0	75,0	71,4	87,5	73,9	71,7	68,6	64,2	70,5	71,9

	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Podejmowanie działań na rzecz okolicy, w której się mieszka	63,6	52,7	77,5	95,2	79,5	70,1	77,1	87,5	69,2	78,1	73,0	79,4	75,5	58,1	72,2	82,1
Kibicowanie polskim sportowcom	70,9	73,7	75,6	90,5	76,6	67,3	71,0	67,5	77,9	75,0	70,4	72,9	75,5	61,7	77,1	83,1
Okazywanie szacunku władzom państwowym	69,5	42,1	78,3	80,9	74,4	64,4	68,2	77,5	67,6	78,1	78,3	70,7	73,4	63,0	68,8	79,8
Uczciwe płacenie podatków	65,1	63,2	71,6	85,7	72,3	60,7	66,9	72,5	71,3	71,9	71,3	70,7	73,4	66,6	72,1	80,9
Gotowość do odbycia nieobowiązkowego przeszkolenia wojskowego	56,5	42,1	68,6	76,2	63,1	62,6	60,8	65,0	55,1	65,7	67,7	61,9	65,9	51,8	62,3	69,7

	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Dbłość o religijne wychowanie dzieci w rodzinie	62,9	73,7	74,4	80,9	69,5	72,0	69,2	70,0	66,5	81,3	69,4	71,7	65,5	56,8	59,1	66,2
Kupowanie przede wszystkim polskich produktów	39,2	36,9	61,5	52,4	57,4	48,6	51,4	55,0	50,8	56,3	51,4	53,2	53,2	40,8	45,9	53,9

Tabela 38. Cechy demograficzno-społeczne a edukacja patriotyczno-obywatelska (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		1		2		3		4		5		6	
		Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć
Płeć	Kobieta	21,70	18,1	33,20	7,9	63,20	6,5	40,20	8,9	33,10	8,1	43,50	8,8
	Mężczyzna	23,30	16,3	33,00	8,1	59,80	7,3	39,10	7,7	40,90	7,8	47,40	9,7
Klasa	IV	27,20	19,6	32,80	9,5	64,90	7,6	39,80	9,4	36,90	9,4	45,00	11,2
	V	24,20	17,5	35,80	7,4	63,20	7,2	39,90	8,1	38,00	7,4	46,10	9,2
	VI	17,30	15,0	30,70	7,4	57,20	6,1	39,20	7,7	36,10	7,4	45,20	7,8
Przynależność do organizacji	Tak	28,70	14,1	38,60	6,5	66,20	7,2	43,80	9,3	42,60	8,8	50,70	9,2
	Nie	20,00	18,4	30,90	8,6	59,60	6,8	38,00	7,9	34,80	7,6	43,40	9,3

Cechy demograficzno- społeczne		1		2		3		4		5		6	
		Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć	Bardzo często i często	Trudno powiedzieć
Wielkość miejscowości	wieś/osada	25,10	15,7	34,70	7,9	66,70	6,1	43,80	8,0	38,30	7,5	48,00	8,4
	miasto do 50 tys.	18,60	22,6	34,10	7,4	56,40	5,4	36,10	9,1	35,80	9,8	43,20	9,1
	od 50 tys. do 100 tys.	11,80	19,2	23,20	7,4	43,80	5,9	26,10	4,9	36,90	6,9	37,40	11,3
	od 100 tys. do 250 tys.	16,70	16,7	20,40	7,4	46,30	18,5	22,20	9,3	27,80	7,4	42,60	5,6
	od 250 tys. do 500 tys.	20,60	14,7	47,10	17,6	52,90	11,8	38,20	20,6	29,40	2,9	38,20	14,7
	pow. 500 tys.	24,60	18,0	27,90	9,8	47,50	21,3	24,60	14,8	27,90	16,4	34,40	21,3

1. Częstotliwość organizowania spotkań z osobami zasłużonymi dla Polski/regionu przez szkołę.
2. Częstotliwość organizowania wyjść do teatru lub kina na dzieła promujące polską historię, kulturę, tradycję.
3. Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm w szkole.
4. Częstotliwość organizowania przez szkołę wycieczek mających na celu budowanie wiedzy o regionie i kraju.
5. Częstotliwość zetknięcia się z takimi pojęciami jak naród, ojczyzna i patriotyzm poza szkołą.
6. Częstotliwość zetknięcia się w mediach społecznościowych z treściami na temat Polski (np. symbole narodowe, ważne dzieła kultury i sztuki, społeczności polskie za granicą).

Tabela 39. Cechy demograficzno-społeczne a formy upowszechniania patrona szkoły w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Cechy demograficzne i społeczne		Konkursy plastyczne	Konkursy recytatorskie	Konkursy wiedzy o patronie	Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona	Artykuły w gazecie szkolnej	Wizyty w muzeach, galeriach	Nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona szkoły	Nie dotyczy, szkoła nie ma patrona
Płeć	Kobieta	62,2	37,3	42,9	19,4	25,2	16,9	10,2	8,5
	Mężczyzna	53,7	29,9	40,2	20,0	17,5	13,5	10,8	13,3
Klasa	IV	61,3	35,4	41,6	21,5	21,7	12,8	9,7	7,5
	V	61,0	36,7	42,7	19,2	20,2	16,2	8,1	10,6
	VI	52,5	29,2	40,4	18,8	22,1	16,0	13,3	13,6
Przynależność do organizacji	Tak	61,1	35,8	45,5	26,9	25,0	17,9	8,4	9,0
	Nie	56,6	32,6	40,0	16,8	19,8	14,1	11,3	11,7

Cechy demograficzne i społeczne		Konkursy plastyczne	Konkursy recytatorskie	Konkursy wiedzy o patronie	Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona	Artykuły w gazecie szkolnej	Wizyty w muzeach, galeriach	Nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona szkoły	Nie dotyczy, szkoła nie ma patrona
Wielkość miejscowości	wieś/osada	56,7	33,9	45,0	22,1	24,7	16,3	7,2	12,3
	miasto do 50 tys.	62,0	33,7	37,6	16,1	15,4	13,6	14,7	8,2
	od 50 tys. do 100 tys.	63,9	29,5	33,3	10,9	10,9	9,3	19,7	4,4
	od 100 tys. do 250 tys.	59,6	40,4	30,8	9,6	11,5	11,5	17,3	7,7
	od 250 tys. do 500 tys.	51,6	32,3	29,0	16,1	12,9	25,8	32,3	9,7
	pow. 500 tys.	48,1	31,5	24,1	20,4	18,5	13,0	16,7	16,7

Uwaga: Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 40. Województwo a formy upowszechniania patrona szkoły w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Województwo	Konkursy plastyczne	Konkursy recytatorskie	Konkursy wiedzy o patronie	Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona	Artykuły w gazecie szkolnej	Wizyty w muzeach, galeriach	Nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona szkoły	Nie dotyczy, szkoła nie ma patrona
Dolnośląskie	14,8	12,6	9,0	6,7	7,2	8,3	23,1	4,9
Kujawsko-pomorskie	0,9	0,3	1,1	0,5	1,2	1,4	1,0	1,5
Lubelskie	13,0	10,2	12,9	17,7	11,9	14,9	7,5	9,7
Lubuskie	1,5	2,7	2,4	2,1	2,0	2,4	0,0	0,5
Łódzkie	6,8	7,5	8,0	8,0	8,9	5,2	8,0	4,9
Małopolskie	5,6	4,4	4,8	7,0	4,5	6,6	7,5	4,9
Mazowieckie	10,4	10,4	10,2	11,0	11,4	12,5	9,5	17,5
Opolskie	1,7	1,9	2,5	2,1	2,7	3,5	1,5	2,9
Podkarpackie	9,6	9,9	9,8	8,0	11,9	8,3	10,6	4,4
Podlaskie	2,0	1,9	2,0	3,5	3,0	1,7	0,0	1,9
Pomorskie	11,0	12,9	16,0	12,1	10,6	10,1	6,5	11,2
Śląskie	3,6	5,0	4,8	2,9	4,5	2,8	0,5	11,2

Województwo	Konkursy plastyczne	Konkursy recytatorskie	Konkursy wiedzy o patronie	Wycieczki do miejsc związanych z życiem patrona	Artykuły w gazecie szkolnej	Wizyty w muzeach, galeriach	Nie są realizowane żadne formy upowszechniania działalności patrona szkoły	Nie dotyczy, szkoła nie ma patrona
Świętokrzyskie	8,4	10,7	7,9	7,0	7,7	8,7	8,0	14,1
Warmińsko-mazurskie	3,6	2,7	2,7	2,1	5,4	1,7	5,0	2,9
Wielkopolskie	3,1	3,8	1,9	3,2	2,7	4,5	7,0	2,4
Zachodniopomorskie	4,1	3,1	3,9	5,9	4,5	7,3	4,0	5,3

Uwaga: Dane nie sumują się do 100% ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 41. Cechy demograficzne i społeczne a ważność świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Płeć	Kobieta	45,9	54,9	45,5	40,0	50,8
	Mężczyzna	54,1	45,1	54,5	60,0	49,2
Klasa	IV	32,7	23,7	17,8	25,0	20,5
	V	35,6	37,0	28,7	27,5	31,1
	VI	31,7	39,3	53,5	47,5	48,4
Przynależność do organizacji	Tak	33,1	24,3	25,7	27,5	17,2
	Nie	66,9	75,7	74,3	72,5	82,8
Wielkość miejscowości	wieś/osada	69,6	66,8	61,4	60,0	63,9
	miasto do 50 tys.	13,5	16,1	18,8	15,0	13,9
	od 50 tys. do 100 tys.	9,7	10,0	10,9	15,0	12,3
	od 100 tys. do 250 tys.	2,1	3,1	5,9	0,0	3,3
	od 250 tys. do 500 tys.	1,8	1,8	1,0	0,0	1,6
	pow. 500 tys.	3,3	2,2	2,0	10,0	4,9

Tabela 42. Województwo a ważność świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Województwo	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	13,1	14,4	18,8	20,0	11,5
Kujawsko-pomorskie	1,3	0,7	-	-	0,8
Lubelskie	12,3	10,4	9,9	10,0	9,8
Lubuskie	1,5	0,7	-	-	0,8
Łódzkie	7,0	7,2	6,9	7,5	6,6
Małopolskie	5,5	4,2	6,9	5,0	9,8
Mazowieckie	11,2	10,6	9,9	10,0	8,2
Opolskie	1,3	2,7	-	5,0	4,1
Podkarpackie	8,3	9,6	11,9	15,0	10,7
Podlaskie	2,1	0,9	1,0	2,5	1,6
Pomorskie	11,3	12,1	6,9	12,5	9,8
Śląskie	4,5	4,7	3,0	5,0	5,7
Świętokrzyskie	9,9	8,8	11,9	5,0	8,2
Warmińsko-mazurskie	3,4	4,6	5,0	-	6,6
Wielkopolskie	2,7	3,8	3,0	-	2,5
Zachodniopomorskie	4,5	4,6	5,0	2,5	3,3

Tabela 43. Cechy demograficzno-społeczne a celebracja świąt narodowych/państwowych przez uczniów klas IV–VI (dane w %).

Cechy demograficzno-społeczne		W rodzinnym gronie	W gronie przyjaciół i znajomych	Poprzez udział w imprezach zbiorowych, np. marsze, festyny	Poprzez udział w wydarzeniach religijnych, np. nabożeństwa, msze	W ogóle nie mam zwyczaju świętowania takich uroczystości	Trudno powiedzieć
Płeć	Kobieta	48,3	41,7	59,8	58,3	42,4	52,4
	Mężczyzna	51,7	58,3	40,2	41,7	57,6	47,6
Klasa	IV	28,6	20,8	27,8	26,8	13,0	31,1
	V	35,7	40,3	36,1	39,4	23,9	33,5
	VI	35,7	38,9	36,1	33,9	63,0	35,4
Przynależność do organizacji	Tak	28,9	36,1	36,1	25,2	25,0	22,3
	Nie	71,1	63,9	63,9	74,8	75,0	77,7
Wielkość miejscowości	wieś/osada	67,6	56,9	56,7	81,1	62,0	70,9
	miasto do 50 tys.	15,1	18,1	20,6	11,0	16,3	10,2

Cechy demograficzno-społeczne		W rodzinnym gronie	W gronie przyjaciół i znajomych	Poprzez udział w imprezach zbiorowych, np. marsze, festyny	Poprzez udział w wydarzeniach religijnych, np. nabożeństwa, msze	W ogóle nie mam zwyczaju świętowania takich uroczystości	Trudno powiedzieć
Wielkość miejscowości	od 50 tys. do 100 tys.	10,4	13,9	11,3	3,1	9,8	10,7
	od 100 tys. do 250 tys.	2,5	1,4	3,1	0,8	7,6	3,4
	od 250 tys. do 500 tys.	1,8	1,4	2,1	2,4	0,0	1,5
	pow. 500 tys.	2,6	8,3	6,2	1,6	4,3	3,4

Tabela 44. Województwo a celebrowanie świąt narodowych/państwowych przez uczniów klas IV–VI w ostatnich 12 miesiącach (dane w %)

Województwo	W rodzinnym gronie	W gronie przyjaciół i znajomych	Poprzez udział w imprezach zbiorowych, np. marsze, festyny	Poprzez udział w wydarzeniach religijnych, np. nabożeństwa, msze	W ogóle nie mam zwyczaju świętowania takich uroczystości	Trudno powiedzieć
Dolnośląskie	14,6	13,9	14,6	7,9	17,4	11,2
Kujawsko-pomorskie	1,3	-	-	-	-	0,5
Lubelskie	11,1	11,1	12,5	17,3	10,9	8,7
Lubuskie	1,2	-	3,1	0,8	-	-
Łódzkie	5,7	6,9	9,4	11,8	14,1	9,2
Małopolskie	4,8	8,3	3,1	4,7	9,8	7,3
Mazowieckie	11,2	8,3	14,6	7,1	7,6	10,2
Opolskie	1,8	1,4	3,1	2,4	5,4	1,5
Podkarpackie	8,9	12,5	8,3	13,4	9,8	8,3
Podlaskie	1,5	-	3,1	3,1	-	1,9
Pomorskie	12,0	12,5	8,3	7,1	6,5	12,1
Śląskie	4,8	5,6	2,1	5,5	4,3	3,9
Świętokrzyskie	9,4	6,9	9,4	11,0	6,5	10,7

Województwo	W rodzinnym gronie	W gronie przyjaciół i znajomych	Poprzez udział w imprezach zbiorowych, np. marsze, festyny	Poprzez udział w wydarzeniach religijnych, np. nabożeństwa, msze	W ogóle nie mam zwyczaju świętowania takich uroczystości	Trudno powiedzieć
Warmińsko-mazurskie	4,2	2,8	2,1	3,1	1,1	6,3
Wielkopolskie	3,1	2,8	2,1	3,1	-	4,4
Zachodniopomorskie	4,5	6,9	4,2	1,6	6,5	3,9

Tabela 45. Cechy demograficzno-społeczne a celebrowanie świąt narodowych/państwowych przez uczniów klas IV–VI w ostatnich 12 miesiącach (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Tak, kilka razy	Tak, tylko raz	W tym roku nie, ale w poprzednich latach uczestniczyłem/am	Nie, nie uczestniczyłem/am nigdy w takich obchodach
Płeć	Kobieta	52,4	44,5	46,2	41,8
	Mężczyzna	47,6	55,5	53,8	58,2
Klasa	IV	27,8	31,3	25,3	24,6
	V	36,0	32,3	39,2	32,8
	VI	36,2	36,5	35,5	42,7

Cechy demograficzno-społeczne		Tak, kilka razy	Tak, tylko raz	W tym roku nie, ale w poprzednich latach uczestniczyłem/ am	Nie, nie uczestniczyłem/ am nigdy w takich obchodach
Przynależność do organizacji	Tak	32,9	25,8	18,8	14,7
	Nie	67,1	74,2	81,2	85,3
Wielkość miejscowości	wieś/osada	71,2	61,6	61,8	60,3
	miasto do 50 tys.	13,4	18,4	15,1	17,7
	od 50 tys. do 100 tys.	7,9	13,9	15,1	13,4
	od 100 tys. do 250 tys.	2,8	2,3	3,2	2,2
	od 250 tys. do 500 tys.	2,0	0,6	1,1	2,2
	pow. 500 tys.	2,7	3,2	3,8	4,3

Tabela 46. Cechy demograficzno-społeczne a potrzeba publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Cechy demograficzno-społeczne		Zdecydowanie tak	Tak	Trudno powiedzieć	Nie	Zdecydowanie nie
Płeć	Kobieta	41,4	56,0	49,4	42,9	26,8
	Męczyzna	58,6	44,0	50,6	57,1	73,2
Klasa	IV	30,8	26,8	27,7	23,8	17,1
	V	35,3	36,3	34,2	34,5	34,1
	VI	33,9	36,9	38,1	41,7	48,8
Przynależność do organizacji	Tak	35,9	29,0	21,9	26,2	19,5
	Nie	64,1	71,0	78,1	73,8	80,5
Wielkość miejscowości	wieś/osada	72,4	68,9	64,2	58,3	51,2
	miasto do 50 tys.	13,4	14,3	16,8	13,1	17,1
	od 50 tys. do 100 tys.	6,7	9,8	12,7	17,9	7,3
	od 100 tys. do 250 tys.	2,2	2,7	2,1	4,8	12,2
	od 250 tys. do 500 tys.	2,6	1,3	1,2	3,6	0,0
	pow. 500 tys.	2,6	2,9	3,0	2,4	12,2

Tabela 47. Województwo a potrzeba publicznego celebrowania świąt narodowych/państwowych w opinii uczniów klas IV–VI (dane w %)

Województwo	Zdecydowanie tak	Tak	Trudno powiedzieć	Nie	Zdecydowanie nie
Dolnośląskie	10,1	12,9	17,3	22,6	14,6
Kujawsko-pomorskie	0,4	1,1	1,4	-	-
Lubelskie	12,8	11,4	10,8	6,0	9,8
Lubuskie	1,2	1,3	0,5	1,2	-
Łódzkie	6,5	8,0	6,7	6,0	2,4
Małopolskie	4,7	5,3	5,3	7,1	12,2
Mazowieckie	11,6	10,1	10,9	13,1	4,9
Opolskie	1,8	2,3	1,9	-	2,4
Podkarpackie	11,6	8,5	7,6	10,7	17,1
Podlaskie	2,6	1,5	1,1	1,2	-
Pomorskie	11,6	10,7	12,9	6,0	9,8
Śląskie	4,5	4,7	4,6	2,4	9,8
Świętokrzyskie	10,1	10,1	7,9	10,7	4,9
Warmińsko-mazurskie	2,8	3,8	4,8	7,1	7,3
Wielkopolskie	3,7	3,2	2,6	1,2	2,4
Zachodniopomorskie	4,1	5,3	3,7	4,8	2,4

Tabela 48. Cechy demograficzno-społeczne a opinia na temat grup narodowych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy narodowe		Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji		Wielkość miejscowości					
		Kobieta	Mężczyzna	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Białorusini	S	26,0	22,2	19,8	24,6	26,8	22,5	24,7	23,1	26,0	24,1	37,0	29,4	23,0
	O	74,0	77,8	80,2	75,4	73,2	77,5	75,3	76,9	74,0	75,9	63,0	70,6	77,0
Czesi	S	48,0	60,6	47,4	54,5	59,5	55,1	54,1	54,3	52,0	60,6	53,7	61,8	42,6
	O	52,0	39,4	52,6	45,5	40,5	44,9	45,9	45,7	48,0	39,4	46,3	38,2	57,4
Litwini	S	47,5	60,0	48,6	53,0	58,5	56,5	52,8	54,8	52,4	49,8	46,3	70,6	49,2
	O	52,5	40,0	51,4	47,0	41,5	43,5	47,2	45,2	47,6	50,2	53,7	29,4	50,8
Niemcy	S	48,2	49,7	47,0	49,1	50,2	54,2	46,8	48,7	44,9	53,7	59,3	52,9	45,9
	O	51,8	50,3	53,0	50,9	49,8	45,8	53,2	51,3	55,1	46,3	40,7	47,1	54,1
Polacy	S	97,8	97,3	97,1	97,3	98,1	97,7	97,5	98,0	96,6	97,5	98,1	97,1	91,8
	O	2,2	2,7	2,9	2,7	1,9	2,3	2,5	2,0	3,4	2,5	1,9	2,9	8,2

Grupy narodowe		Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji		Wielkość miejscowości					
		Kobieta	Mężczyzna	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Rosjanie	S	15,2	17,5	11,9	17,4	18,7	18,1	15,6	15,3	18,9	19,2	14,8	20,6	16,4
	O	84,8	82,5	88,1	82,6	81,3	81,9	84,4	84,7	81,1	80,8	85,2	79,4	83,6
Słowacy	S	48,4	57,0	44,5	52,8	58,9	54,9	51,8	52,1	53,4	54,7	53,7	73,5	44,3
	O	51,6	43,0	55,5	47,2	41,1	45,1	48,2	47,9	46,6	45,3	46,3	26,5	55,7
Ukraińcy	S	63,6	62,6	62,0	65,2	61,8	68,0	61,1	63,0	61,5	66,5	66,7	76,5	50,8
	O	36,4	37,4	38,0	34,8	38,2	32,0	38,9	37,0	38,5	33,5	33,3	23,5	49,2
Węgrzy	S	38,6	52,0	38,2	46,1	50,1	45,1	45,5	45,0	45,9	48,8	42,6	52,9	37,7
	O	61,4	48,0	61,8	53,9	49,9	54,9	54,5	55,0	54,1	51,2	57,4	47,1	62,3
Wietnam- czycy	S	18,8	19,9	15,7	19,7	21,9	22,5	18,1	17,9	22,6	22,2	20,4	17,6	27,9
	O	81,2	80,1	84,3	80,3	78,1	77,5	81,9	82,1	77,4	77,8	79,6	82,4	72,1

S – swoi; O – obcy

Tabela 49. Cechy demograficzno-społeczne a opinia na temat grup etnicznych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy etniczne		Płeć		Klasa			Przynależność do organizacji		Wielkość miejscowości					
		Kobieta	Mężczyzna	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
Arabowie	S	16,8	16,6	13,7	17,7	18,0	19,7	15,5	15,2	20,3	21,2	16,7	17,6	16,4
	O	83,2	83,4	86,3	82,3	82,0	80,3	84,5	84,8	79,7	78,8	83,3	82,4	83,6
Hindusi	S	11,6	13,7	9,0	12,7	15,4	15,0	11,8	11,5	14,5	16,7	20,4	8,8	13,1
	O	88,4	86,3	91,0	87,3	84,6	85,0	88,2	88,5	85,5	83,3	79,6	91,2	86,9
Karaimi	S	10,6	12,9	10,1	10,5	14,3	14,3	10,8	10,6	12,8	14,3	18,5	11,8	19,7
	O	89,4	87,1	89,9	89,5	85,7	85,7	89,2	89,4	87,2	85,7	81,5	88,2	80,3
Łemkowie	S	17,4	18,9	18,2	18,2	18,0	18,1	18,1	18,2	16,6	20,7	18,5	20,6	14,8
	O	82,6	81,1	81,8	81,8	82,0	81,9	81,9	81,8	83,4	79,3	81,5	79,4	85,2
polscy Tatarzy	S	77,8	81,2	75,9	82,6	79,4	81,0	79,0	81,2	76,4	78,8	70,4	73,5	72,1
	O	22,2	18,8	24,1	17,4	20,6	19,0	21,0	18,8	23,6	21,2	29,6	26,5	27,9
polscy Żydzi	S	71,3	69,5	68,1	73,1	69,4	71,8	69,8	71,5	68,2	70,0	68,5	73,5	57,4
	O	28,7	30,5	31,9	26,9	30,6	28,2	30,2	28,5	31,8	30,0	31,5	26,5	42,6
Romowie	S	22,0	25,5	20,9	24,3	25,3	24,6	23,4	22,7	23,3	29,1	27,8	38,2	19,7
	O	78,0	74,5	79,1	75,7	74,7	75,4	76,6	77,3	76,7	70,9	72,2	61,8	80,3

S – swoi; O – obcy

Tabela 50. Cechy demograficzno-społeczne a opinia na temat grup religijnych/wyznaniowych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy wyznaniowe		Płeć		Klasy			Przynależność do organizacji		Wielkość miejscowości					
		Kobieta	Mężczyzna	IV	V	VI	Tak	Nie	wieś/osada	miasto do 50 tys.	od 50 tys. do 100 tys.	od 100 tys. do 250 tys.	od 250 tys. do 500 tys.	pow. 500 tys.
katolicy	S	81,3	80,4	75,1	81,9	84,0	82,2	80,3	82,6	79,1	77,8	74,1	76,5	68,9
	O	18,7	19,6	24,9	18,1	16,0	17,8	19,7	17,4	20,9	22,2	25,9	23,5	31,1
muzułmanie	S	18,2	16,8	12,4	18,8	20,0	19,4	16,7	16,6	18,9	22,7	18,5	11,8	14,8
	O	81,8	83,2	87,6	81,2	80,0	80,6	83,3	83,4	81,1	77,3	81,5	88,2	85,2
prawosławni	S	51,4	50,7	42,7	55,4	53,2	53,7	50,0	49,7	53,7	56,7	61,1	55,9	39,3
	O	48,6	49,3	57,3	44,6	46,8	46,3	50,0	50,3	46,3	43,3	38,9	44,1	60,7

S – swoi; O – obcy

Tabela 51. Województwo a opinia na temat grup narodowych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy narodowe		Województwo															
		Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Białorusini	S	21,9	26,3	23,5	19,0	23,4	25,2	20,6	32,5	29,7	31,3	24,8	30,4	16,5	32,1	13,1	31,5
	O	78,1	73,7	76,5	81,0	76,6	74,8	79,4	67,5	70,3	68,8	75,2	69,6	83,5	67,9	86,9	68,5
Czesi	S	65,8	68,4	50,0	81,0	52,5	52,3	46,3	62,5	58,9	46,9	53,1	58,7	43,1	49,4	55,7	61,8
	O	34,2	31,6	50,0	19,0	47,5	47,7	53,7	37,5	41,1	53,1	46,9	41,3	56,9	50,6	44,3	38,2
Litwini	S	51,1	78,9	54,0	71,4	46,8	49,5	49,1	55,0	60,5	62,5	48,7	60,9	55,3	64,2	54,1	56,2
	O	48,9	21,1	46,0	28,6	53,2	50,5	50,9	45,0	39,5	37,5	51,3	39,1	44,7	35,8	45,9	43,8
Niemcy	S	59,0	57,9	44,2	57,1	40,4	42,1	43,9	52,5	47,0	46,9	51,3	51,1	43,6	58,0	44,3	60,7
	O	41,0	42,1	55,8	42,9	59,6	57,9	56,1	47,5	53,0	53,1	48,7	48,9	56,4	42,0	55,7	39,3
Polacy	S	98,2	100,0	98,7	95,2	97,9	96,3	95,8	97,5	96,2	100,0	96,0	97,8	98,4	98,8	100,0	98,9
	O	1,8	0,0	1,3	4,8	2,1	3,7	4,2	2,5	3,8	0,0	4,0	2,2	1,6	1,2	0,0	1,1

Grupy narodowe		Województwo															
		Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Rosjanie	S	15,8	26,3	17,3	14,3	15,6	14,0	12,6	10,0	23,2	12,5	15,0	20,7	13,8	27,2	3,3	20,2
	O	84,2	73,7	82,7	85,7	84,4	86,0	87,4	90,0	76,8	87,5	85,0	79,3	86,2	72,8	96,7	79,8
Słowacy	S	53,6	78,9	49,6	81,0	47,5	48,6	48,6	52,5	62,2	50,0	45,1	63,0	53,7	60,5	44,3	55,1
	O	46,4	21,1	50,4	19,0	52,5	51,4	51,4	47,5	37,8	50,0	54,9	37,0	46,3	39,5	55,7	44,9
Ukraińcy	S	68,7	89,5	58,8	76,2	61,7	58,9	58,9	60,0	63,2	68,8	63,7	68,5	59,0	70,4	52,5	66,3
	O	31,3	10,5	41,2	23,8	38,3	41,1	41,1	40,0	36,8	31,3	36,3	31,5	41,0	29,6	47,5	33,7
Węgrzy	S	45,7	73,7	47,3	66,7	34,8	39,3	43,5	37,5	54,6	43,8	36,3	57,6	45,2	53,1	47,5	44,9
	O	54,3	26,3	52,7	33,3	65,2	60,7	56,5	62,5	45,4	56,3	63,7	42,4	54,8	46,9	52,5	55,1
Wietnam- czycy	S	20,5	31,6	18,1	42,9	12,8	20,6	15,0	17,5	19,5	15,6	17,3	27,2	22,9	25,9	13,1	21,3
	O	79,5	68,4	81,9	57,1	87,2	79,4	85,0	82,5	80,5	84,4	82,7	72,8	77,1	74,1	86,9	78,7

S – swoi; O – obcy

Tabela 52. Województwo a opinia na temat grup etnicznych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy etniczne		Województwo															
		Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Arabowie	S	19,4	15,8	20,4	9,5	12,1	21,5	12,1	22,5	17,8	15,6	14,2	15,2	20,2	19,8	6,6	13,5
	O	80,6	84,2	79,6	90,5	87,9	78,5	87,9	77,5	82,2	84,4	85,8	84,8	79,8	80,2	93,4	86,5
Hindusi	S	14,4	15,8	12,8	9,5	10,6	13,1	11,2	20,0	13,5	15,6	10,6	14,1	9,0	21,0	4,9	16,9
	O	85,6	84,2	87,2	90,5	89,4	86,9	88,8	80,0	86,5	84,4	89,4	85,9	91,0	79,0	95,1	83,1
Karaimi	S	12,9	10,5	11,5	9,5	9,9	11,2	7,9	15,0	14,6	15,6	8,8	18,5	11,2	21,0	4,9	12,4
	O	87,1	89,5	88,5	90,5	90,1	88,8	92,1	85,0	85,4	84,4	91,2	81,5	88,8	79,0	95,1	87,6
Łemkowie	S	19,1	31,6	15,0	38,1	17,7	13,1	17,3	27,5	20,5	34,4	12,8	21,7	16,5	27,2	8,2	21,3
	O	80,9	68,4	85,0	61,9	82,3	86,9	82,7	72,5	79,5	65,6	87,2	78,3	83,5	72,8	91,8	78,7
polscy Tatarzy	S	79,5	84,2	75,7	90,5	77,3	74,8	73,4	80,0	83,8	93,8	80,5	80,4	83,5	75,3	78,7	88,8
	O	20,5	15,8	24,3	9,5	22,7	25,2	26,6	20,0	16,2	6,3	19,5	19,6	16,5	24,7	21,3	11,2

Grupy etniczne		Województwo															
		Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
polscy Żydzi	S	65,5	73,7	66,4	90,5	74,5	65,4	65,4	75,0	73,5	81,3	73,5	65,2	72,9	63,0	75,4	84,3
	O	34,5	26,3	33,6	9,5	25,5	34,6	34,6	25,0	26,5	18,8	26,5	34,8	27,1	37,0	24,6	15,7
Romowie	S	28,4	47,4	20,8	52,4	19,9	26,2	15,9	27,5	24,9	37,5	21,7	30,4	20,7	34,6	8,2	23,6
	O	71,6	52,6	79,2	47,6	80,1	73,8	84,1	72,5	75,1	62,5	78,3	69,6	79,3	65,4	91,8	76,4

S – swoi; O – obcy

Tabela 53. Województwo a opinia na temat grup religijnych/wyznaniowych uczniów klas IV–VI (dane w %)

Grupy wyznaniowe		Województwo															
		Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
Katolicy	S	82,7	94,7	81,0	100,0	84,4	74,8	75,7	85,0	84,9	84,4	76,5	87,0	81,4	71,6	78,7	82,0
	O	17,3	5,3	19,0	0,0	15,6	25,2	24,3	15,0	15,1	15,6	23,5	13,0	18,6	28,4	21,3	18,0
Muzułmanie	S	19,4	26,3	15,0	9,5	14,2	15,0	13,6	17,5	22,7	21,9	14,6	21,7	19,7	23,5	6,6	23,6
	O	80,6	73,7	85,0	90,5	85,8	85,0	86,4	82,5	77,3	78,1	85,4	78,3	80,3	76,5	93,4	76,4
Prawosławni	S	56,5	63,2	46,5	76,2	49,6	44,9	47,7	67,5	54,1	71,9	43,8	58,7	45,7	51,9	45,9	58,4
	O	43,5	36,8	53,5	23,8	50,4	55,1	52,3	32,5	45,9	28,1	56,2	41,3	54,3	48,1	54,1	41,6

S – swoi; O – obcy

